

**PONOVNO ČITANJE I ANALIZA
PRESUDA ZA NASILJE U PORODICI
U BOSNI I HERCEGOVINI**

Urednice

Majda Halilović, Ivanka Marković, Nejra Veljan

Autori i autorice

Poglavlje 1: Majda Halilović, Nejra Veljan, Maida Čehajić-Čampara

Poglavlje 2: Adisa Zahiragić

Poglavlje 3: Katica Jozak-Mađar

Poglavlje 4: Muhamed Tulumović

Poglavlje 5: Drena Marin

Poglavlje 6: Svetozar Bajić

Poglavlje 7: Dragoslav Erdelić

Poglavlje 8: Slavica Tadić

Recenzentice

prof. dr. Jasna Bakšić-Muftić

prof. dr. Zlatiborka Popov Momčinović

Sudija Marija Aničić-Zgonjanin

Lektura

Zinaida Lakić

Dizajn i DTP

Sanin Pehlivanović

Zahvalnica

Atlantska inicijativa zahvaljuje Ambasadi Švedske u Bosni i Hercegovini na finansijskoj podršci projektu "Rod i pravosuđe", što uključuje i ovu publikaciju.

Izdavač

© Atlantska inicijativa, 2019.

Sva prava zadržana

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.54/.55:347.95(497.6)

PONOVNO čitanje i analiza presuda nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini / [autori/ce Majda Halilović ... [et al.]. - Sarajevo : Atlantska inicijativa, 2019. - 164 str. : graf. prikazi ; 25 cm

Bibliografija: str. 159-163 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-465-07-0

1. Halilović, Majda

COBISS.BH-ID 27586054

PONOVNO ČITANJE I ANALIZA PRESUDA ZA NASILJE U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

Sarajevo, 2019.

SADRŽAJ

	IZVOD IZ RECENZIJA	7
1	PONOVO ČITANJE I ANALIZA PRESUDA MAJDA HALILOVIĆ, NEJRA VELJAN, MAIDA ČEHAJIĆ-ČAMPARA	11
2	PRONALAZENJE MIZOGINIJE: FEMINISTIČKI PRISTUP PRAVDI ADISA ZAHIRAGIĆ	27
3	IZOLACIJA ŽRTVE I EKSTREMNA DOMINACIJA: STRANA DRŽAVLJANKA I PSIHOLOŠKO NASILJE KATICA JOZAK-MAĐAR	43
4	NASILJE NAD STARIJIM OSOBAMA: PRAVNI, LINGVISTIČKI I SOCIOLOŠKI PRISTUP MUHAMED TULUMOVIĆ	65
5	DUGOGODIŠNJI NASILNIK: IZRICANJE (NE)ADEKVATNE KRIVIČNE SANKCIJE DRENA MARIN	81
6	DAVLJENJE VANBRAČNE SUPRUGE: OPRAVDANO NASILJE I OSLOBAĐAJUĆA PRESUDA SVETOZAR BAJIĆ	95

7	NASILJE NAD MALOLJETNOM OSOBOM: PORODIČAN ČOVJEK ILI NASILNIK?	
	DRAGOSLAV ERDELIĆ	119
8	PRIZNANJE KRIVIČNOG DJELA: SAMO JOŠ JEDNA OLAKŠAVAJUĆA OKOLNOST	
	SLAVICA TADIĆ	139
9	ZAKLJUČAK: PONOVO ČITANJE I ANALIZA PRESUDA	153
	LITERATURA	157

IZVOD IZ RECENZIJIA

Studija ima nesumnjivu edukativnu vrijednost jer na primjerima pokazuje koliko kulturološke matrice i rodna nejednakost utječu na pravno i sudske tretiranje fenomena nasilja u porodici. Autori i autorice su feminističkim čitanjem presuda i analizom okolnosti svakog slučaja osvijetlili razumijevanje pravnih normi u specifičnom kulturnom kontekstu u kojem norme djeluju. U analizi je posvećena pažnja samoj normi i njenom tumačenju, analizi šireg porodičnog konteksta i odnosa počinitelj - žrtva, vjerodostojnosti iskaza koje je sud cijenio u konkretnim slučajevima, pristupu iskustvima koja imaju počinitelj/žrtva u ispoljavanju oblika nasilja tako da se u rezultatu dobiva dublji uvid u društveni fenomen nasilja i sudski odnos prema ovom fenomenu.

...Ova studija analizom konteksta, percepcije, jezika i rodnih uloga pokazuje bolni presjek u krugu intimnih odnosa opterećenih nasiljem. Ako nije lagano štivo za čitanje, onda je neophodna literatura u obrazovanju osoba koje sudjeluju u čitavom procesu koji tretira nasilje u porodici. Potrebna je akademskoj zajednici, stručnoj zajednici, kreatorima politika i nosiocima pravosudnih funkcija. Pojednostavljeno rečeno, ova studija je lektira za stvaraoca prava, za one koje pravo štiti, pa do onih koji primjenjuju i tumače pravo u njegovoj primjeni.

**Prof. dr. Jasna Bakšić-Muftić,
Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu**

Smatram vrijednim profesionalne pohvale izbor upravo ovih sedam presuda koje su predmet ponovnog čitanja, detaljnih analiza, objektivnih kritika i argumentovanih zaključaka, jer nalazim da je uzorak za analizu odgovarajući i dovoljan za ovu priliku, koju su autorilautorice publikacije iskoristili u istinski edukativne svrhe, u čemu i vidim suštinsku vrijednost publikacije, koja i formalno i sadržajno ispunjava zadati cilj. Zbog navedenog, izdavaču toplo preporučujem publikovanje. Sigurna sam da će upravo ova publikacija biti potrebna biblioteci svakog krivičnog odjeljenja u sudovima u Bosni i Hercegovini, čak i za najiskusnije sudije, kojima ona treba da bude stalni putokaz i opomena da u predmetima nasilja u porodici sude blagovremeno i efikasno, u postupku propisanom zakonom, donoseći pravilne i na zakonu zasnovane sudske presude, koje će biti odgovarajući i sversishodan krivičnopravni odgovor izvršiocima ovog društveno opasnog krivičnog djela, ali i ohrabrujuća poruka žrtvama nasilja, pa i stručnoj i široj javnosti.

**Marija Aničić-Zgonjanin,
predsjednica Okružnog suda u Banjaluci**

Rukopis je dragocen iz više razloga imajući u vidu da je bilo istraživanja koja su problematizovala i analizirala ovu tematiku u Bosni i Hercegovini, ali da je u isto vreme evidentan stanovit manjak dubljih, kvalitativnih analiza koje bi se kretale u okvirima feminističke epistemologije i tzv. de(kon)strukcije roda. Iako je predmet istraživanja fokusiran na sudske presude, imajući u vidu da se neravnopravnost i različiti oblici diskriminacije u svom pojačavanjućem ukrštanju kroz sudsku praksu mogu dalje reprodukovati ali i menjati, on se ne zadržava samo na njima, već ukazuje na uticaj šireg konteksta i ulogu i drugih akteralki koji su često involvirani u same procese pred sudovima (kao što su policija, centri za socijalni rad i sl.). To ovo štivo čini utoliko dragocenijim jer podstiče podizanje svesti kako šireg društva tako i različitih institucija koje nedovoljno senzibilno u svom svakodnevnom radu pristupaju ovom problemu, prouzrokujući nove probleme nauštrb rešavanja nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Sam pristup ukazuje na određene modele ponašanja i rodnih odnosa u kontekstu nasilja u porodici koje i dalje nije dovoljno dokumentovano s obzirom na to da se dešava van očiju javnosti i da same žrtve, pre svega zbog ekonomske zavisnosti ili drugih karakteristika (kao što su dob, bračni status, migrantski ili izbeglički status), nasilje ne prijavljuju u dovoljnoj meri. Upravo metodom izdvojenih primera ova studija kvalitativnim i dubinskim pristupom razotkriva šta se zapravo dešava u dinamici rel/produkcije nasilja imajući u vidu i gore navedene karakteristike, a što sedam odabranih slučajeva koji su se našli na sudovima i obuhvaćeni ovom analizom zapravo potvrđuje.

**Prof. dr. Zlatiborka Popov Momčinović,
vanredna profesorica, Filozofski fakultet Univerziteta
u Istočnom Sarajevu**

PONOVNO ČITANJE I ANALIZA PRESUDA ZA NASILJE U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

1

PONOVNO ČITANJE I ANALIZA PRESUDA

*Majda Halilović, Nejra Veljan,
Maida Ćehajić-Čampara**

UVOD

O d 2011. godine Atlantska inicijativa se bavi razvijanjem resursa za nosioce pravosudnih funkcija, izradom stručnih materijala, jačanjem edukatorskih vještina sudija i tužilaca koji provode edukacije u oblasti nasilja u porodici, identifikovanjem rodnih predrasuda u ovoj oblasti, te dokumentovanjem perspektiva žena sa iskustvima nasilja u porodici. Edukacije su usmjerene na prepoznavanje uzroka nasilja, na uzimanje u obzir posljedica nasilja po djecu, te na pažljivo razmatranje otežavajućih i olakšavajućih okolnosti u odmjerenju krivične sankcije.

U sklopu projekta "Rod i pravosuđe" nastao je priručnik *Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*,¹ koji predstavlja dinamiku i

* *Atlantska inicijativa*

1 Nenad Galić i Heather Huhtanen, ur., *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini* Sarajevo: DCAF, 2014, str. 17.

mehanizme nasilja te sudijama i sutkinjama daje niz preporuka na koji način procjenjivati olakšavajuće i otežavajuće okolnosti u ovim predmetima. Priručnik je kasnije upotpunjen Vodičem za postupanje², u čijoj je izradi 2016. godine učestvovalo 48 sudija i sutkinja.

POTREBA ZA KRITIČKOM ANALIZOM PRESUDA

Ponovno čitanje i analiza presuda za nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini predstavlja publikaciju nastalu radom sedam istaknutih i posvećenih sudija i sutkinja s krivičnih referata, koji imaju dugogodišnje iskustvo u predmetima nasilja u porodici. Njihov rad je facilitirala Atlantska inicijativa u sklopu projekta "Rod i pravosuđe", koji podržava Ambasada Kraljevine Švedske u Bosni i Hercegovini. Analiza daje pregled i osvrt na sedam presuda za nasilje u porodici s različitih sudova iz Bosne i Hercegovine.

Globalno, žrtve nasilja u porodici najčešće su žene i djevojke, dok su muškarci najzastupljeniji kao počinioci nasilja.³ Međutim, u korpusu sudskih presuda pojavljuju se i slučajevi nasilja nad roditeljima koje nekad vrše i žene, odnosno kćerke.⁴ Upravo je ta raznolikost obuhvaćena unutar ovih sedam analiza. U njima se stoga daje osvrt na specifičnosti ne samo nasilja muškarca nad ženom u partnerskim odnosima već i nasilja djece nad starijim roditeljima, te partnerskog nasilja kojem su prisustvovala djeca.

Cilj analize je ukazati na adekvatne sudske prakse kada je riječ o procjeni i presuđivanju za nasilje u porodici, ali i na oblasti sudske prakse u kojima je potrebno dodatno unapređenje. Grupa koja je analizirala presude polazi sa stanovišta da sudske presude imaju višestruku, kako pravnu tako i društvenu funkciju, te da presude zauzimaju ključno mjesto u sankcioniranju počinitelaca nasilja, zaštiti žrtava te u ostvarivanju prevencije nasilja u porodici kroz djelovanje sudova.

2 N. Galić, *Vodič u postupanju: Nasilje u porodici*. Dodatak priručniku: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini Sarajevo: Atlantska inicijativa, 2016.

3 World Health Organisation, *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Ženeva, 2013.

4 M. Čehajić i N. Veljan, *Analiza sudskih presuda nasilja u porodici*. Sarajevo: Atlantska inicijativa, 2018.

U sklopu analiza autori i autorice su se vodili stavom da su presude važne za žrtve i da ono što je napisano u presudama za žrtve nasilja često predstavlja validaciju njihovog iskustva. Stoga će presude kojima se počinitelj adekvatno kažnjava i kojima sudija/sutkinja jasno i nedvosmisleno osuđuje djela nasilja u porodici poslužiti žrtvi za suočavanje sa traumatičnim iskustvom i pomoći u izgradnji života bez nasilja, s povjerenjem u pravosudni sistem. S druge strane, presudama u kojima je evidentna tendencija umanjivanja značaja krivičnog djela kroz blage sankcije i nekritičnu primjenu olakšavajućih okolnosti javnosti se poručuje da pravosudni sistem ne pridaje dovoljno značaja djelima nasilja u porodici, te da se pokazuje pretjerano razumijevanje prema počiniocu iznalaženjem mogućnosti za blaže kažnjavanje.⁵

Nakon dugogodišnjeg rada na unapređenju sudske prakse Atlantska inicijativa uviđa da kritičko analiziranje presuda i kaznene politike za nasilje u porodici dolazi uglavnom od međunarodnih organizacija i nevladinih organizacija.⁶ Kroz različite publikacije jasno se prepoznaju problemi u sudskoj praksi i tendencija sudova da kažnjavaju počinioce prema zakonskom minimumu, korištenjem različitih mehanizama kako bi kazna bila što manja. Međutim, analiza sudskih presuda i stavova pravosudne zajednice ukazuje kako na tendenciju mijenjanja sudske politike i prakse kad je riječ o nasilju u porodici i na promjenu stavova nosilaca pravosudnih funkcija o problemu nasilja u porodici.⁷ Ova promjena se donekle reflektuje i u politici kažnjavanja, tako da sada vidimo smanjen broj uslovnih a povećan broj zatvorskih kazni.

Također, kroz dugogodišnji rad s pravosudnom zajednicom Atlantska inicijativa je prepoznala potrebu za većim uključivanjem nosilaca pravosudnih funkcija u analiziranje sudskih praksi. Vjerujemo da, nakon brojnih edukacija

5 M. Halilović, *Preživjele govore: Osvrt na odgovore krivičnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: AI/DCAF, 2015.

6 Aleksandra Petrić i Dženana Radončić, *Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*. Banja Luka: Centar za pravnu pomoć ženama i Fondacija Udružene žene, 2014; OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici: Analiza i preporuke o krivičnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Misija OSCE-a, 2011.

7 M. Čehajić i N. Veljan, *Analiza sudskih presuda nasilja u porodici*. Sarajevo: Atlantska inicijativa, 2018.

iz oblasti nasilja u porodici, postoji potreba za kritičkim osvrtom koji bi došao od samih sudija i sutkinja i koji bi bio inkorporiran u realitete i iskustva sudske prakse. Podsticanjem ovakvog kolegijalnog načina analize presuda uvode se nova znanja i perspektive u sudsku praksu, što dugoročno može dovesti do sudske razmatranja predmeta nasilja u porodici koje će biti orijentisano ka uzimanju u obzir dinamike nasilja i rodnih nejednakosti u porodici i društvu. Nadamo se da će analize biti korisne za sudije i sutkinje, akademsku zajednicu i nevladine organizacije koje se bave pitanjima nasilja u porodici.

METODOLOGIJA

Metodologija koja je primijenjena u analiziranju presuda temelji se na multidisciplinarnom kvalitativnom pristupu. Sudije/sutkinje koji su učestvovali u procesu analize detaljno su analizirali uzorke sudskih presuda za nasilje u porodici. U analiziranju presuda prvo je izvršena normativna analiza i razmatrana primjena zakonskih normi. Nakon toga su, putem detaljnog ponovnog iščitavanja presuda i primjene znanja iz analize diskursa, tehnika feminističkog čitanja presuda i tehnike analize sadržaja, urađene analize svake od presuda, koje su posmatrane kao pojedinačne studije slučaja. Analiza diskursa omogućila je kritičko analiziranje korištenja jezika, specifičnih izraza relevantnih za nasilje u porodici, načina na koje tužioc i sudije stvaraju argumentaciju, ojačavaju ili ruše ustaljene podjele moći, te razmatranja šta je uključeno u presudu, a šta nije.⁸ Ovakvo čitanje presuda omogućilo je razumijevanje uloga muškaraca i žena, dinamike moći i kontrole, te implicitnih i eksplicitnih rodnih predrasuda.⁹ Sudije/sutkinje koristili su više metoda analize radi ostvarivanja triangulacije¹⁰ koja doprinosi objektivnosti, ali i produbljanju uvida.

8 J. Niemi-Kiesiläinen, P. Honkatukia i M. Ruuskanen, Legal texts as discourse, u Svensson, Gunnarsson and Davies M. (eds), *Exploiting the Limits of Law*, Ashgate, 2007, 69-88.

9 M. Halilović i H. Huhtanen, *Rod i pravosuđe: Implikacije roda u pravosuđu Bosne i Hercegovine*. Ženeva: DCAF, 2014.

10 Holly Skodol Wilson and Sally A. Hutchinson, Triangulation of Qualitative Methods: Heideggerian Hermeneutics and Grounded Theory. *Qualitative Research*, 1991, Volume: 1 issue: 2, page(s): 263-276.

Analize studija slučaja (presuda) vodile su se pitanjima: kako su primijenjene zakonske norme, koliko prostora se daje iskazu žrtve, a koliko počiniocu, da li sud razmatra različite vrste nasilja i dinamiku nasilja, da li sud uzima u obzir faktore rizika, kako i da li sud razmatra posljedice nasilja, uzima li u obzir prisustvo djece, da li sud prepoznaje naročito izraženu brutalnost u nekim predmetima, te da li uvažava traumatična iskustva kroz koja prolaze žrtve nasilja. Analiza također razmatra na koji način primjena olakšavajućih ili otežavajućih okolnosti opravdava ili osuđuje nasilje, te na kraju koju poruku sud šalje i sankcijom kada je riječ o ovom krivičnom djelu.

Tokom učešća u ovom procesu sutkinje i sudije koji su analizirali presude upoznati su sa različitim modelima analize i kroz četiri radionice održane 2017. i 2018. godine imali su priliku da primjenjuju metode analiza na odabranim presudama. Sutkinje i sudije koji su učestvovali u panelu analizirali su presude na radionicama u parovima i prezentirali svoje ključne nalaze tokom radionica, a nakon toga analize su pisane prema usaglašenoj metodologiji.¹¹ Proces analize i pisanja podržavao je tim Atlantske inicijative. Akademsko-pravnu ekspertizu je tokom procesa pružala profesorica Ivanka Marković s Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci. Metodologiju ponovnog feminističkog pisanja presuda¹² predstavila je tokom jedne od radionica profesorica Rosemary Hunter s Univerziteta Queen Mary u Londonu.

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Međunarodni standardi su uređeni pravno obavezujućim međunarodnim ugovorima i konvencijama na tri nivoa: Vijeća Evrope, Ujedinjenih nacija i Evropske unije.¹³ Države su dužne da primjenjuju norme koje proističu iz

11 S obzirom na različitost korištenih jezika autorica odlučili smo analize objaviti na jezičkoj normi kojom su se autori/autorice koristili. Uzimajući u obzir autorsko pravo pojedinačnih radova i pravo na izbor jezika, a sve u zavisnosti od izbora sudija/sutkinja, u ovoj publikaciji korišten je bosanski, hrvatski i srpski jezik. Tako npr. za otežavajuće i olakšavajuće okolnosti korišteni su i termini olakotne i otegnote okolnosti, za Krivični zakon korišten je i termin Kazneni zakon itd.

12 Rosemary Hunter, *Analysing Judgments from a Feminist Perspective*. Paper presented at the conference National training day on Law, Gender and Sexuality: Sources and Methods in Socio-Legal Research, 2014.

13 Međunarodnopravne obaveze države proističu iz izvora međunarodnog prava. Ovi izvori su

potpisanih ili ratificiranih dokumenata.¹⁴ Njihov značaj leži u tome što svi ti dokumenti imaju snažan uticaj na proširivanje međunarodnog prava na ženska prava. Bosna i Hercegovina je potpisivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u Aneksu IV inkorporirala većinu međunarodnih pravnih dokumenata. Kao članica Organizacije ujedinjenih nacija (OUN), dvostruka potpisnica Vijeća Evrope (VE), BiH ima pravnu obavezu da adekvatno primijeni međunarodne dokumente za zaštitu ljudskih prava usvojene na nivou ovih organizacija. Neki od njih su preuzeti sukcesijom od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.¹⁵ Zakonska regulativa je slijedila ustavne odredbe, pa su zakoni u Bosni i Hercegovini uveli odredbe koje su harmonizirane sa Ustavom Bosne i Hercegovine (Ustav), odnosno međunarodnim standardima. Dvadeset godina nakon usvajanja Ustava Bosna i Hercegovina nastavlja svoj tranzicijski put, jasno usmjeren prema euroatlantskim integracijama. Bosna i Hercegovina je, prema tome, usmjerena na praćenje i usklađivanje svojih zakona s onim u državama članicama Evropske unije. Ljudska prava su univerzalna i primjenjuju se jednako i bez diskriminacije na sve ljude.¹⁶ Ona su neotuđiva, nedjeljiva, povezana i međuzavisna,¹⁷ i postavljena su tako da štite pojedince/ke i grupe od aktivnosti kojima se ugrožavaju ljudsko dostojanstvo i osnovne slobode.¹⁸

forme putem kojih nastaju pravila međunarodnog prava i navedeni su u članu 38 st. 1 Statuta Međunarodnog suda pravde: međunarodne konvencije i ugovori koji predstavljaju pravila izričito priznata od strane država u sporu; međunarodni običaji kao dokaz opće prakse koja je prihvaćena kao pravo između država u međunarodnim odnosima; oni su, uz nekoliko izuzetaka, obavezujući za sve države; opća pravna načela kao što su 'dobra vjera', koja priznaju prosvijećeni narodi, koja su također obavezujuća za sve države; sudske odluke, naprimjer međunarodnih sudova, i učenja najpozvanijih stručnjaka; ona pomažu u utvrđivanju i tumačenju pravnih pravila. Preuzeto iz M. Čehajić i N. Veljan, *Analiza sudskih presuda nasilja u porodici*. Sarajevo: Atlantska inicijativa, 2018.

- 14 Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora kodificirala je postojeće običajno međunarodno pravo koje se odnosi na međunarodne ugovore. Usvojena je u Beču 22. maja 1969, a stupila je na snagu 27. januara 1980. godine.
- 15 Bosna i Hercegovina je preuzela od bivše SFRJ Zakon o zaključivanju i izvršenju međunarodnih ugovora, kao i zakone koji se odnose na ratifikaciju međunarodnih ugovora i sporazuma, pa su na taj način svi međunarodni ugovori postali dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine.
- 16 Samo zahvaljujući ženama koje su nadzirale pisanje nacрта Univerzalne deklaracije usvojena je fraza "ljudska prava" (engl. *human rights*) umesto fraze "prava muškaraca" (engl. *rights of men*)
- 17 Ne mogu se poštovati jedna ljudska prava a ne poštovati druga.
- 18 Bazični međunarodni dokumenti koji štite ljudska prava su: Povelja Ujedinjenih nacija, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima nalaže da je država ta koja je odgovorna za zaštitu ljudskih prava i za uspostavljanje pravnih mehanizama koji preveniraju i osiguravaju sankcioniranje osoba koje ih krše.¹⁹

Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što je rasa, boja kože, spol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovina, rođenje ili drugi status.

Odgovornost države se tumači ekstenzivno. Ona je odgovorna i za djela koja počini pojedinac, čak i ukoliko ne osigura sankciju utemeljenu na vladavini prava, ili ukoliko ne poduzme mjere, ne spriječi posljedice nastale takvim djelovanjem, te propusti osigurati pristup pravdi (*due diligence*)²⁰. Prema ovom načelu, Bosna i Hercegovina može biti odgovorna za kršenje ljudskih prava koje su počinili pojedinci ukoliko sa dužnom pažnjom ne poduzme mjere da ga spriječi te da osigura usluge zaštite i kompenzaciju žrtvi.²¹

Imajući u vidu da je cilj Vijeća Evrope postizanje većeg jedinstva među državama, te da je očuvanje i razvijanje osnovnih ljudskih prava i sloboda jedan od načina koji doprinose postizanju tog cilja, usvojena je *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda* (1950). *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW, 1979) prvi je dokument koji tretira problem nasilja nad ženama, pozivajući se na Univerzalnu deklaraciju. Kako bi ojačao Konvenciju kao sredstvo za obezbjeđivanje ženskih ljudskih prava, naročito u oblasti nasilja nad ženama u porodici, Odbor za eliminaciju

19 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je deklaracija koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija (A/RES/217, 10. decembra 1948. u palati Šalot u Parizu).

20 (*Nacrt članova o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela*, Komisija za međunarodno pravo, 2001, član 2. Komentari nacрта članova jasno ukazuju na to da odgovornost za činjenje ili propuštanje činjenja uključuje i "nepoštivanje načela dužne pažnje"; *Vidjeti* Izvještaj o radu Komisije za međunarodno pravo sa 53. sjednice, A/56/10, str. 34. Za razmatranja o primjeni načela dužne pažnje, *vidjeti* Robert P. Barnidge, Jr, "The Due Diligence Principle Under International Law" (Načelo dužne pažnje u međunarodnom pravu), *International Community Law Review*, Vol. 8, br. 1, str. 81-121, 2006. godina, preuzeto iz OSCE BiH (2011), Analiza i preporuke o kaznenopravnim sankcijama u predmetima nasilja u obitelji u Bosni i Hercegovini.

21 Rezolucija Generalne skupštine UN-a 60/147, 21. mart 2006. godine, o "Pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava teških kršenja međunarodnog prava za zaštitu ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava", Aneks 4.

diskriminacije žena objavio je *Opću preporuku br. 12 o nasilju nad ženama* (1989.)²², navodeći da su države potpisnice Konvencije dužne da djeluje u cilju zaštite žena od nasilja bilo koje vrste koje se javlja u porodici, na radnom mjestu, ili u bilo kojoj drugoj oblasti života. *Opća preporuka br. 19 o nasilju nad ženama* (1992)²³ pojašnjava da je nasilje u porodici uključeno u *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena*, iako nije izričito spomenuto.²⁴ To se odnosi na radnje koje dovode do fizičke, psihičke i/ili seksualne povrede, prijetnje takvim radnjama i druge vidove kao što je npr. ekonomsko nasilje nad ženama.²⁵ Međunarodni dokumenti su od ključnog značaja za priznavanje i prepoznavanje nasilja nad ženama kao osnovnog oblika kršenja ljudskih prava, što neminovno uključuje i diskriminaciju žena. Pored dokumenata koji su sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine, potpisani su i ratificirani i drugi međunarodni dokumenti kojima se uređuje normativni okvir nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Bosna i Hercegovina bi također trebala uzeti u obzir i neobavezujući međunarodni standard kao što je *Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama* (1993)²⁶, u kojoj se osuđuje svako nasilje prema ženama i djevojčicama.²⁷

Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda 1959. godine uspostavljen je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP). Sud djeluje u okviru Vijeća Evrope te je obrazložio da "efikasno poštivanje ličnog ili porodičnog života" obavezuje države da učine ovo sredstvo zaštite dostupnim na efikasan

22 General recommendation No. 12 violence against women, *Generalna skupština UN-a, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Rezolucija 34/180 od 18. decembra 1979. Stupila na snagu 3. septembra 1981. godine. Više na:* <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

23 General recommendation No. 19 violence against women, *Generalna skupština UN-a, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Rezolucija 34/180 od 18. decembra 1979. Stupila na snagu 3. septembra 1981. godine. Više na:* <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

24 Prema CEDAW konvenciji "diskriminacija" znači nasilje zasnovano na spolu, a CEDAW komitet je zauzeo stav da se standard dužne pažnje odnosi na obavezu države da poduzme "odgovarajuće i efikasne mjere za prevazilaženje svih oblika nasilja zasnovanog na spolu", Komitet UN-a za eliminaciju diskriminacije žena, *Opća preporuka br. 19* (11. sjednica, 1992).

25 http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_CEDAW_GEC_3731_E.pdf

26 Rezolucija Generalne skupštine UN-a *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama*, A/RES/48/104, 20. decembar 1993. godine.

27 Rezolucija Generalne skupštine UN-a *Intenziviranje napora za eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama*, A/RES/61/143, 19. decembar 2006. godine.

način. Evropski sud za ljudska prava je 2009. godine prvi put donio presudu da je rodno zasnovano nasilje oblik diskriminacije. Sud je u presudama²⁸ zauzeo stav da su države dužne osigurati efikasan pristup pravdi žrtvama nasilja u porodici. Sukladno tome, Bosna i Hercegovina, kao i ostale države potpisnice Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, mora inkorporirati odluke Suda u domaće propise ili sudsku praksu.

Postizanje *de jure* i *de facto* jednakosti između žena i muškaraca predstavlja ključni element u prevenciji nasilja nad ženama. Pozivajući se na međunarodne dokumente koji regulišu ljudska prava²⁹, Vijeće Evrope donosi prvi dokument koji se direktno bavi nasiljem u porodici: *Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja (CAHVIO/Istanbulska konvencija, 2011)*. Konvencija predstavlja prvu definiciju nasilja u porodici i prvi pravno obavezujući akt Vijeća Evrope u oblasti sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama i propisuje način njene implementacije.

Bosna i Hercegovina, kao potpisnica ove Konvencije, obavezna je poduzeti neophodne zakonske mjere kako bi provela istragu i omogućila naknadu štete za djela koju su pokrivena Konvencijom, a koja počine akteri koji ne istupaju u ime države.³⁰ U njoj se jasno naglašava potreba da se svi oblici nasilja nad ženama tretiraju kao krivična djela kažnjiva zakonom.³¹ Konvencija Vijeća Evrope o

28 (Čivek protiv Turske; MG protiv Turske...)

29 Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja je usvojena pozivajući se na Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5, 1950) i njene protokole, Evropsku socijalnu povelju (ETS br. 35, 1961, revidirano 1996, ETS br. 163), Konvenciju Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (ETS br. 197, 2005) i Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (ETS br. 201, 2007); preporuke Vijeća ministara državama članicama Vijeća Evrope: Preporuku Rec (2002)5 o zaštiti žena od nasilja, Preporuku CM/Rec (2007)17 o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti, Preporuku CM/Rec (2010)10 o ulogama žena i muškaraca u prevenciji i razrješenoj konflikta i izgradnji mira, i na druge relevantne preporuke; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Konvenciju Ujedinjenih nacija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979); Opću preporuku br.19 CEDAW Komiteta o nasilju nad ženama, Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989) i Opcione protokole Konvencije (2000) i Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (2006).

30 Član 5. Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

31 Rezolucija Generalne skupštine UN-a "Intenziviranje napora za eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama", A/RES/61/143, 19. decembar 2006.

sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja u petom poglavlju tretira krivično materijalno pravo, te pored fizičkog nasilja navodi i druge kategorije rodno zasnovanog nasilja koje podliježu krivičnoj odgovornosti. Psihičko nasilje podrazumijeva prijetnje, prinudu, verbalne uvrede i sl. koje narušavaju psihičko zdravlje žene. Proganjanjem se smatraju prijetnje zbog kojih žena strahuje za svoju sigurnost. Seksualno nasilje, uključujući i silovanje, podrazumijeva svaku seksualnu radnju na tijelu žene bez njenog pristanka. Navođenje nekoga na te radnje također se smatra seksualnim nasiljem. Veoma važnu kategoriju u vezi s rodno zasnovanim nasiljem predstavlja i ekonomsko nasilje. Ono se ispoljava na znatno drugačiji način od navedenih, ali je jednako važno – ilustruje poluge moći, odnosno uznapredovalu poziciju nemoći u koju se žrtva dovodi, budući da joj se uskraćivanjem novca uskraćuju elementarne mogućnosti da donosi egzistencijalne odluke. Konvencija također poziva da svaka država potpisnica provodi i ujednačava institucionalne i zakonske okvire u skladu sa savremenim međunarodnim standardima. Kao najobimniji međunarodni dokument koji osuđuje nasilje zasnovano na rodnom i spolnom identitetu, postavlja temelj za uvođenje novih krivičnih djela, efikasno sprečavanje nasilja, zaštitu žrtava i gonjenje učinilaca nasilja. Radi svrsishodnosti implementacije, Konvencija poziva na aktivno učešće i multidisciplinarni pristup svih relevantnih društvenih ustanova i organizacija civilnog društva, kroz saradnju definisanu pravilima i protokolima.

DOMAĆI PRAVNI OKVIR

U ovom dijelu kratko ćemo se osvrnuti na domaći pravni okvir nasilja u porodici; detaljniji osvrt na domaći pravni okvir bit će predstavljen u pojedinačnim analizama.

Reformom krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini započetom 2000. godine inkriminisano je nasilje u porodici, prvobitno u Republici Srpskoj³², a nakon toga u Federaciji BiH³³ te u Brčko distriktu³⁴. Inkriminacijom nasilja u

32 *Službeni glasnik RS, br. 22/00, 31.07.2000.*

33 *Krivični zakon Federacije BiH (Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14)*

34 *Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, brojevi*

porodici žele se sankcionirati i spriječiti razni oblici porodičnog nasilja. Može se raditi o nasilju u braku, nasilju nad članovima zajedničkog domaćinstva i nad djecom, dok vrste ispoljenog nasilja mogu biti psihičkog, fizičkog, ekonomskog i seksualnog karaktera. Porodični zakon FBiH u članu 4.³⁵ i Porodični zakon BD u članu 3.³⁶ propisuju zabranu nasilničkog ponašanja unutar porodice. Pod nasilničkim ponašanjem podrazumijeva se svako narušavanje fizičkog ili psihičkog integriteta u smislu člana 4. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Nasilje na osnovu spola, uključujući i nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu, dodatno je inkriminirano Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH³⁷ donesenim 2003. godine. Ovim značajnim zakonskim intervencijama nasilje na osnovu spola izlazi iz sfere privatnog i postaje inkriminirana društvena pojava za čije sankcioniranje i suzbijanje postaju odgovorne institucije države.

U cilju pružanja hitne zaštite žrtvama nasilja u porodici donesen je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH³⁸ i RS³⁹ kojim su propisane obaveze prijavljivanja nasilja u porodici za profesionalce u zdravstvu, socijalnoj zaštiti, obrazovanju, te drugim ustanovama i tijelima, zatim se propisuju zaštitne mjere, odnosno prekršajne sankcije s ciljem sprečavanja daljeg činjenja nasilja. Stavlja se akcent na pružanje zaštite žrtvi i preodgoju počinioca.

6/05, 21/10 i 9/13)

35 Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije BiH*, broj 31/14)

36 Porodični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (*"Službeni glasnik Brčko distrikta BiH"* broj: 3/07)

37 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (*Službeni glasnik BiH*, broj: 16/03 i 102/09)

38 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH (*Službene novine FBiH*, br. 22/05 i 51/06)

39 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS (*Službeni glasnik Republike Srpske* 102/12, 108/13, 72/15)

ANALIZA SUDSKE PRAKSE U PREDMETIMA NASILJA U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

U BiH se primjenjuje nekoliko pristupa u cilju unapređenja odgovora pravosuđa na nasilje u porodici – pružanje edukacija za sudije i tužioce, jačanje multidisciplinarnog pristupa pružanju podrške, razvoj materijala, analiza presuda i praćenja suđenja.⁴⁰ Ipak, i dalje u sudskoj praksi dominira izricanje uslovnih osuda, blaže kvalifikacije krivičnog djela nasilja u porodici, nespremnost da se nasilje u porodici procesuiru u sticaju s drugim kaznenim djelima, te odmjeravanje kazne na granici ili ispod granice propisane zakonom.⁴¹ Dosadašnja istraživanja⁴² pokazuju da sankcioniranje krivičnog djela nasilja u porodici ne možemo ocijeniti kao zadovoljavajuće, te se nameće pitanje da li se takvim kažnjavanjem postiže svrha generalne i specijalne prevencije. Prepoznajući značaj unapređenja odgovora pravosuđa na nasilje u porodici i jačanja dosljednosti sudske prakse, u okviru projekta "Rod pravosuđe u BiH", 2012. godine izrađen je *PRIRUČNIK: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*⁴³ kao materijal koji su izradile sudije za sudije u cilju unapređenja sudske prakse. Priručnik razmatra okolnosti, ali i rizične faktore s kojima se sudije često susreću u svojoj praksi, odnosno iskreno ili neiskreno kakanje počinioca, prisustvo djece, davljenje, seksualno zlostavljanje žrtve, korištenje oružja, uhođenje, te društveni status počinioca kao neke od ključnih faktora koji se uzimaju ili ne uzimaju u obzir prilikom procjene predmeta nasilja u porodici. Priručnik je prihvaćen kao koristan jer sudijama/sutkinjama pruža detaljan uvid u dinamiku nasilja u porodici, njegove uzroke, posljedice, te u sklopu te kompleksne dinamike daje preporuke za procjenjivanje olakšavajućih i otežavajućih okolnosti.

40 Vidjeti više u: Čehajić-Čampara, M. i Veljan, N., *Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Atlantska inicijativa, 2018.

41 Aleksandra Petrić i Dženana Radončić, *Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*. Banja Luka: Centar za pravnu pomoć ženama i Fondacija Udružene žene, 2014; i Čehajić-Čampara, M. i Veljan, N., *Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Atlantska inicijativa, 2018.

42 OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici: Analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Misija OSCE-a, 2011. i Aleksandra Petrić i Dženana Radončić, *Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*.

43 Ibid.

Nakon četiri godine promocije i podrške provedbi Priručnika, Atlantska inicijativa je 2017. godine odlučila provesti detaljnu analizu⁴⁴ primjene Priručnika u sudskoj praksi BiH i evidentirati promjene u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici od 2012. godine. Analizom se željelo utvrditi da li je Priručnik imao utjecaja na rad sudija, te da li su provedene edukacije utjecale na kvalitet sudskih presuda. Prikaz sažetka ove publikacije iznosi probleme unutar sudske prakse koje istraživačice pronalaze u analizama predmeta nasilja u porodici, što daje dodatni argument za detaljno ponovno čitanje presuda i uključivanje nosilaca pravosudnih funkcija u proces analize.

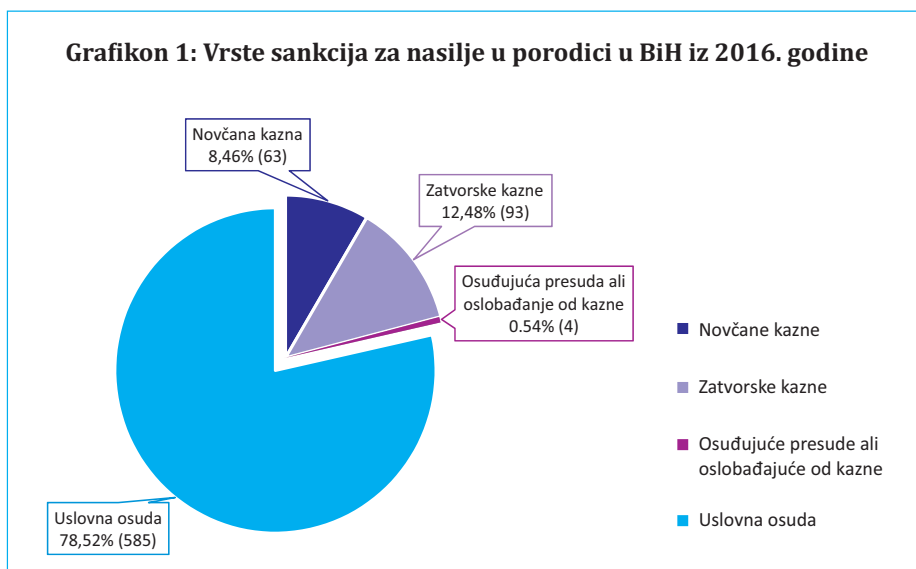
Obuhvaćeno je ukupno 150 predmeta nasilja u porodici iz 2016. godine, uključujući 92 pravosnažne prvostepene presude, 13 drugostepenih i 45 kaznenih naloga. Međutim, detaljna analiza koja je obuhvatila pravosnažne prvostepene presude pokazala je da su glavni problemi u sudskom odgovoru na nasilje u porodici povremeni nekritički pristup u odlučivanju prilikom potvrđivanja optužnice od strane sudija za prethodno saslušanje, izricanje sankcija u okviru ili ispod propisanog zakonskog minimuma, pretežno izricanje uslovnih osuda, pa čak i u slučajevima kvalifikovanog oblika krivičnog djela nasilja u porodici, izostanak opozivanja uslovnih osuda nakon ponovnog počinjenja krivičnog djela u periodu provjeravanja, te stereotipna ocjena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti prilikom odmjeravanja odluke o sankciji, čime se ne uzima u obzir specifičnost problema nasilja u porodici.

Pravosudni odgovor ima veoma značajnu ulogu kako za žrtvu tako i za počinioca jer predstavlja društvenu osudu ili pak društveno tolerisanje određenih ponašanja. Presuda, njen sadržaj, sankcija i obrazloženje imaju ključnu ulogu za žrtvu, koja presudom želi dobiti zakonsku satisfakciju za pretrpljeno nasilje.

U 2016. godini u Bosni i Hercegovini ukupno je prijavljeno 1.636 slučajeva nasilja u porodici. Naređenih istraga je bilo 1.231, dok je naredbi o nepokretanju istrage ili obustavi istrage bilo 734. Podignutih optužnica je bilo 731, a potvrđenih optužnica 749. Navedeni podaci pokazuju da se više od 50 posto prijavljenih slučajeva nasilja u porodici ne procesuiraju, te da samo dio nasilnika

44 Čehajić-Čampara, M. i Veljan, N., *Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Atlantska inicijativa, 2018.

bude kažnjen za svoje djelo, posebno ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da se prijavi samo manji dio slučajeva porodičnog nasilja.⁴⁵ Grafikon 1. prikazuje podatke o svim presudama za nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini tokom 2016. godine.

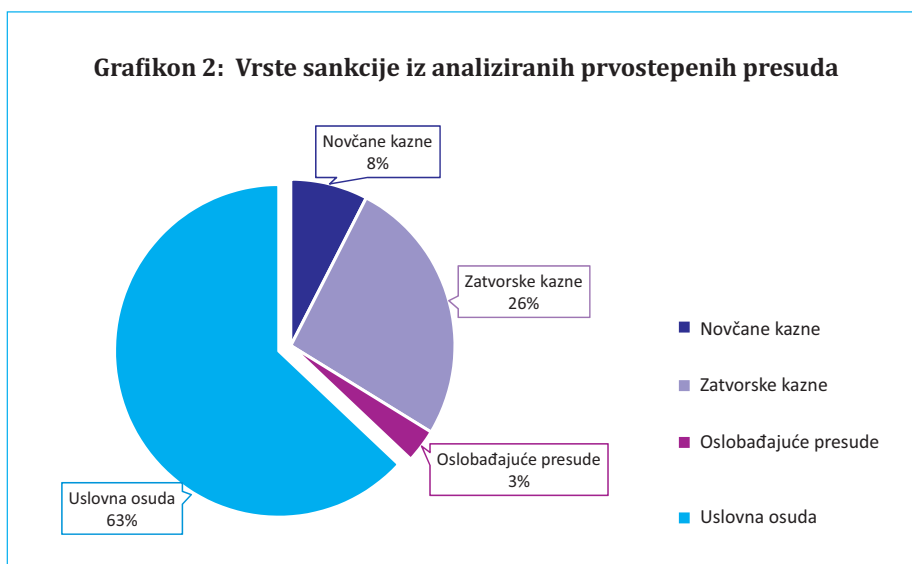
Grafikon 1: Sveobuhvatni podaci VSTV-a o presudama za nasilje u porodici za 2016. godinu na prostoru cijele BiH

Kada je riječ o sankcijama u predmetima koji su obuhvaćeni detaljnom analizom⁴⁶, izrečene su: 24 zatvorske kazne (25,8%), 58 uslovnih osuda (62,4%), sedam novčanih kazni (7,5%) i tri oslobađajuće presude (4,3%). Najstrožija izrečena zatvorska kazna je dvije godine i 10 mjeseci, a najkraća mjesec dana. Analiza drugostepenih presuda pokazala je da je samo jednom naloženo ukidanje presude, dok su sve druge presude potvrđujuće, te je u osam slučajeva

45 VSTV: Rješenje broj: 01-07-10-28-39/2018 kojim se odobrava pristup statističkim informacijama o broju presuda za krivično djelo nasilja u porodici, član 222. KZ FBiH i 208. KZ RS za 2016. godinu.

46 Čehajić-Čampara, M. i Veljan, N., *Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Atlantska inicijativa, 2018.

potvrđena zatvorska kazna.⁴⁷ Grafikon 2 prethodno je objavljen u sklopu istraživanja Atlantske inicijative u *Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*.

Grafikon 2: Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za 2016. godinu

Prosječna dužina trajanja zatvorskih kazni je osam mjeseci. Međutim, najčešće trajanje zatvorske kazne za krivično djelo nasilja u porodici je tri mjeseca, što je izrečeno u 50 posto slučajeva. Kod izrečenih uslovnih osuda, kod 31 počinioca rok provjere određen je u trajanju od dvije godine (53,4%), kod 16 počinitelja u trajanju od jedne godine (27,59%), dok je 11 počinitelja dobilo rok provjere od godinu dana i šest mjeseci (19%). Novčana kazna je izrečena u sedam analiziranih slučajeva (7,5%). U jednom slučaju novčana kazna je iznosila 2.000 KM, a u ostalih šest 500 KM. Analiza pokazuje da je broj zatvorskih kazni za krivično djelo nasilja u porodici povećan, ali da i dalje preovladavaju uslovne osude, čak i u slučajevima kada uslovna osuda ne odgovara težini izvršenog djela.

47 Ibid.

Analiza presuda također je ukazala na to da optužene osobe dobijaju više prostora u obrazloženju presuda od oštećene. Optuženom se nerijetko daje prostor da sebe predstavi kao pozitivnu osobu, porodičnog čovjeka, radnika, pouzdanog komšiju, koji je u braku sa *psihički rastrojenom i nestabilnom suprugom koja pije lijekove za smirenje i posuđuje novac bez njegovog znanja*.⁴⁸

U obrazloženju pojedinih presuda iskaz oštećene je veoma kratak – interpretacija bez opisa detalja događaja. Ovakav pristup onemogućava puni uvid u počinjeno djelo, jer se iz iskaza ne može izvesti zaključak o dužini trajanja nasilja (da li se radilo o kontinuiranom nasilju ili o izdvojenom aktu), težini posljedica koje je nasilje ostavilo na žrtvu, vrstama nasilja (da li je pored fizičkog bilo prisutno i psihološko, ekonomsko ili seksualno nasilje), te da li je počinitelj pokazivao posebnu upornost prilikom izvršenja djela. Neuzimanje u obzir dugotrajne dinamike nasilja u porodici može imati duboke i dugotrajne posljedice po žrtvu, jer nedostaje adekvatna procjena opasnosti i posljedica nasilja. Također, istraživanja pokazuju da žene kojima su tokom dužeg perioda upućivane prijetnje oružjem imaju dvadeset puta veću mogućnost da budu ubijene.⁴⁹ S tim u vezi veoma je bitno da sudije rade na razvoju najboljih praksi za sudije i pruže primjere potpunijeg i konkretnijeg odgovora u slučajevima nasilja u porodici.

Jedan od načina unapređenja sudske prakse je i detaljno i informirano pisanje presuda u slučajevima nasilja u porodici, te se naredna poglavlja upravo bave analizom odabranih presuda, uz preporuke koje sve elemente presuda za nasilje u porodici treba da obuhvati kako bi ostvarila svoje ciljeve.

48 Presuda broj: 56 0 K 049899 16 K

49 Ross Macmillan and Catherine Kruttschnitt, *Patterns of Violence Against Women: Risk Factors and Consequences*, No. NCJ 20836, Washington DC: US Department of Justice, 2005.

2

PRONALAZENJE MIZOGINIJE: FEMINISTIČKI PRISTUP PRAVDI

*Adisa Zahiragić**

UVOD

Pred prvostepenim sudom u Republici Srpskoj 31. januara 2017. done-
sena je presuda protiv optuženog koji je učinio krivično djelo *nasilje u
porodici ili porodičnoj zajednici* iz člana 208 stav 3 u vezi stava 1 Krivič-
nog zakona Republike Srpske (KZ RS)⁵⁰. Zakonom zapriječena kazna za ovo
krivično djelo je kazna zatvora od dvije do deset godina. Događaj se desio 25.
septembra 2016. godine, a optuženi je oglašen krivim i osuđen na jedinstvenu
kaznu zatvora u trajanju od dvije godine i dva mjeseca. U kaznu je uračunata
i ranije opozvana uvjetna osuda. Za krivično djelo (*nasilje u porodici ili poro-
dičnoj zajednici*) u konkretnom predmetu počinitelj je osuđen na *kaznu
zatvora u trajanju od dvije godine*. Nakon žalbe pred drugostepenim sudom
kazna je potvrđena 23. marta 2017. godine.

* Sutkinja Kantonalnog suda u Sarajevu

50 Krivični zakon Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske* 73/10)

OSNOVNI PODACI O ANALIZIRANOJ PRESUDI

Optuženi je u alkoholisanom stanju (0,93 g/kg) u porodičnoj kući, u prisustvu dvoje malodobne djece, bez povoda i razloga vrijeđao suprugu, nazivajući je raznim pogrđnim imenima. Uz kletve, fizički ju je napao tako što joj je rukama čupao kosu, vukući je prema podu. Oborio ju je na pločice u kuhinji i nastavio tući rukama i nogama po tijelu i u predjelu desnog oka, nakon čega je prišla kćerka da pomogne majci. Ovim joj je nanio više tjelesnih povreda. Optuženi je nastavio da galami i da ih obje vrijeđa, a potom su njih dvije pobjegle u sobu. Optuženi je nastavio da galami govoreći "Dabogda dobila karcinom, dabogda ti osjekli dojku kao i pokojnoj majci, dabogda iz tebe sve vadili..." Optuženi je lupao na vrata, prosipao smeće i hranu po kući i po vratima sobe. Kada je kćerka izašla iz sobe u kuhinju, nastavio je da je vrijeđa. Pored toga, udario ju je u predjelu potiljka i pljunuo, pa je kćerka ponovo pobjegla u spavaću sobu.

Prvostepeni sud opozvao je raniju uvjetnu osudu optuženog za isto krivično djelo počinjeno godinu dana prije kritičnog događaja, te je utvrdio kaznu zatvora od četiri mjeseca. Za novo krivično djelo osudio ga je na kaznu zatvora od dvije godine, pa je na kraju izrečena jedinstvena kazna od dvije godine i dva mjeseca.

U ovoj analizi značajno je obrazloženje presude, odnosno na koji način je sudija objasnio činjenice koje je smatrao relevantnim za konkretan slučaj nasilja u porodici, uz korištenje naučno-pravne analize, analize diskursa, kao i korištenje različitih metoda u analiziranju presuda iz feminističke perspektive.⁵¹ Feministička perspektiva analize presuda uključuje u potpunosti drugačiji pogled na položaj žrtve i oštećenog. Naime, akcenat se stavlja na prava žrtve u krivičnom postupku i korištenje jezika pri opisivanju činjenica. Feministička perspektiva u analizi presuda javlja se kao manifestacija bunta protiv dominantnih patrijarhalnih struktura. Ona predstavlja potpuno novi pristup analizi

51 Hunter RC, Tyson D. (2016). The implementation of feminist law reforms: The case of post-provocation sentencing. *Social and Legal Studies: an international journal*; Hunter RC (2015). The Feminist Judgments Project: Legal Fiction as Critique and Praxis. *International Critical Thought* vol. 5, (4) 501-508.

presuda nasilja u porodici, pri čemu se ne izlazi iz važećeg domaćeg pravnog okvira.

Feministička perspektiva pravne analize raspravlja o uzrocima i činjenicama koje su dovele do nasilja u porodici. U samom početku analize potrebno je napraviti distinkcije koje se vežu za socijalizaciju, te za poimanje roda i spola. Ovdje govorimo o spolnim razlikama, pasivnoj ovisnosti i drugim stereotipima koji se vežu za ženski rod, dok je agresivnost jedna od "odlika" muškog roda. Tako, naprimjer, Julia A. Sherman raspravlja o tome kako se žene rađaju kao pripadnice ženskog spola (*female*), ali "ženstvene" (*feminine*) postaju pod utjecajem kulture.⁵²

Nasilje u porodici, dugo shvatano kao privatna stvar, veže se za poimanja stereotipnih uloga u društvu. Tako se pripadnice ženskog spola socijalizuju da budu nježne, poslušne, pasivne, pune razumijevanja, te da im je glavni zadatak u braku briga o djetetu i očuvanje braka. Koncept muškosti predstavlja sve što se veže za agresivnost, nezavisnost, dominaciju i uloge vezane za snagu i moć. S tim u vezi, nasilje u porodici, pored krivičnihopravnih definicija, u sociološkim naukama definira se kao "sistematski obrazac moći i kontrole koju jedna osoba vrši nad drugom, uz primjenu niza fizičkih i nefizičkih taktika zlostavljanja i prisile".⁵³

Navedeni predmet, iako predstavlja pozitivnu pravnu praksu kada je riječ o izricanju krivične sankcije za nasilje u porodici, također pokazuje utjecaj implicitnih rodnih predrasuda na sudiju, naročito jer optuženom dozvoljava da sve činjenice i okolnosti ponavlja tokom suđenja, navodeći pogrdne riječi i kletve, te time ponovno traumatizira suprugu i malodobnu kćerku.

52 Sherman, Julia A. (1976) Some Psychological "Facts" About Women: Will the Real Ms. Please Stand Up?, u J. I. Roberts (ed.) *Beyond Intellectual Sexism, A New Woman, A New Reality*. New York: David McKay Company, Inc.

53 Michael Flood, "He hits, she hits: Assessing debates regarding men's and women's experience of domestic violence", Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse seminar, Sydney, 6. 12. 2012, str. 2. preuzeto iz *Vodič u postupanju: nasilje u porodici, Dodatak Priručniku Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, AI/DCAF, Sarajevo, 2016, str. 8.

NORMATIVNA ANALIZA

Normativno-pravna analiza fokusira se na sudsku praksu, zakonske odredbe, različite pravne izvore, kao i pravnu doktrinu o ovoj temi. U konkretnom slučaju, iz obrazloženja presude možemo vidjeti koja pravna doktrina je prisutna u pristupu obrazloženju presude na temu "nasilje u porodici" u pogledu rješavanja sličnih činjenica ili pravnih pitanja. Rješavanje sličnih predmeta pred sudovima u Bosni i Hercegovini (BiH) se svakako prepoznaje i u ovoj presudi, s tim što ona ipak predstavlja pozitivan primjer u sudskoj praksi na ovu temu.

U presudi je pravilno primijenjena pravna kvalifikacija⁵⁴ krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici i ispoštovan je zahtjev za hitno postupanje (*od izvršenja krivičnog djela do pravosnažne presude protekao je period od šest mjeseci*). U obrazloženju presude navedeni su razlozi o odlučujućim činjenicama koji proizlaze iz izvedenih dokaza u kreiranju zaključka suda o krivnji optuženog. Dokazi su povezani i dobro obrazloženi, a to znači da je sudija svoj zaključak o dokazanosti izvršenja krivičnog djela gradio na ocjeni subjektivnih dokaza – iskazi svjedoka, supruge i kćerke optuženog, materijalnih dokaza koji se odnose na dokumentaciju pripadnika policije o izvršenju krivičnog djela, kao i medicinsku dokumentaciju koja se odnosi na oštećene.

Prilikom odluke o sankciji sud je imao u vidu otežavajuće i olakšavajuće okolnosti koje utječu na kaznu. Od otežavajućih okolnosti sud je imao u vidu raniju osuđivanost optuženog (dva puta), i to jednom za istovrsno krivično djelo prema istoj oštećenju u kratkom vremenskom periodu, dok je kao olakšavajuća okolnost uzeta loša imovinska situacija optuženog. Sud je u presudi naglasio da se kao olakšavajuća okolnost za optuženog nije uzimala u obzir njegova porodična situacija, jer su supruga i dvoje djece patili zbog njegovog neodgovornog i nasilnog ponašanja prema njima. To predstavlja pozitivan primjer ocjene okolnosti koje utječu na opredjeljenje suda za sankciju. Ovaj primjer udaljava se od uhodanih stereotipa u ocjeni olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, koje se u sudskoj praksi u BiH uglavnom cijene na isti način, bez obzira na specifičnost krivičnog djela.

54 Pravnu kvalifikaciju određuje zakonski naziv krivičnog djela koji može imati više oblika pod jednim nazivom (osnovni i teži oblici istog krivičnog djela).

PONAVLJANJE NASILNIČKE DINAMIKE PRED SUDOM

Presuda daje mnogo prostora prije svega interpretaciji iskaza optuženog, jer se njegov iskaz tumači i kroz završnu riječ i kroz svjedočenje, kao i u iskazu branioca iz uvodne riječi. Optuženi i branilac nastoje predstaviti suprugu optuženog kao neodgovornu, konfliktnu i psihički nestabilnu osobu koja je krivac što je optuženi boravio u pritvoru. Ovo je također tipično ponašanje za počinioca sistematskog nasilja u porodici u kojem počinilac tokom bračnog ili zajedničkog života koristi razne prilike da ubijedi suprugu i njihovu okolinu da je ona psihički nestabilna i da joj time dodatno uruši samopouzdanje.⁵⁵ Međutim, postavlja se pitanje koliko prostora u sudu dati ovakvim neutemeljenim izjavama i da li dopuštanje istog predstavlja nastavak potčinjavanja žrtve nasilja i dominacije nasilnika.

"Optuženi je naveo da u pritvoru nije pravio nikakve probleme, da nikome nije prijeto, da ta žena (mислеći na oštećenu) pije četiri vrste lijekova, samo spava, da nije u stanju da hrani djecu, da on treba toj djeci da ih hrani, da se njemu u ovom postupku stavljaju neke stvari na teret koje nemaju veze s mozgom. Također, oštećena nije mogla nigdje raditi ni 7 dana, pozajmila je 2000 KM od komšinice koju on ne zna, da je on taj koji je dobar sa komšijama i da želi da dokaže u ovom postupku da nije monstrum. Cijeli postupak je prebacivao krivicu na oštećenu i navodio da je prema njemu izvršena diskriminacija."⁵⁶

Objasnenje većine presuda sudova u BiH uglavnom se zasniva na davanju značaja iskazu optuženog i prava na odbranu putem branioca, a sve u cilju dosljednog poštivanja na odbranu optuženog, pri čemu se ne daje dovoljan značaj oštećenoj strani. Bez obzira na to što krivični postupci u BiH ne definišu posebno položaj oštećenih pred sudom niti daju definiciju žrtve, to ne sprečava sudove da jednako tretiraju optuženog i oštećenog pred sudom, a naročito u opisu činjenica u obrazloženjima presuda.

55 Halilović, M., "Preživjele govore: Osvrt na odgovore krivičnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini." Atlantska inicijativa/DCAF 2015.

56 Citat iz presude.

U konkretnom slučaju, interpretacija iskaza oštećene supruge optuženog vrlo je kratka, bez opisa detalja događaja ili detalja koji se tiču kontinuiranog nasilja od strane optuženog prema članovima porodice. Samo se navodi da je tražila kažnjavanje optuženog i da je postavila imovinskopravni zahtjev. Nakon toga sud izvodi zaključak da iz iskaza oštećenih (supruga i kćerka) proizlazi da je optuženi počinio radnje za koje se tereti, pa se sve prepisuje iz "izreke" presude. Stiče se utisak da je učešće oštećenih u ovom krivičnom postupku bilo minimizirano. Stav suda prema učesnicima u krivičnom postupku ne prepoznaje se samo kroz sankciju prema optuženom. Kod ovakvih krivičnih djela važno je dati značaj iskazu optuženog i oštećene na način da se iz presude vidi da su imali jednak tretman pred sudom. Također je važna poruka koju sud svojom presudom šalje javnosti. Sudovi, odnosno sudije/sutkinje koji predstavljaju sudsku vlast, moraju biti svjesni da su pod stalnom lupom javnosti ne samo u pogledu procjene njihove neovisnosti i nepristrasnosti tokom suđenja nego i kad se radi o presudi kao pismenom aktu koji iznosi stav suda prema konkretnoj krivičnopravnoj situaciji.

Također, segment presude koji je ostao u potpunosti bez obrazloženja te o kojem se u toku postupka nije raspravljalo jest fizički napad na maloljetno dijete.

...svu je hranu iz frižidera bacio na vrata, dok je šerpu sa pasuljem ostavio ispred vrata, da bi nakon kraćeg vremena mlđb. uzela šerpu i uputila se u kuhinju da jede, da bi istoj prišao osumnjičeni nazivajući je pogrnim imenima "kur*o, ku*o" i otvorenom šakom je udario u glavu, nakon čega je istu počeo da pljuje da bi ova ponovo pobjegla u spavaću sobu...

Zbog važnosti presude edukacija sudija/sutkinja o krivičnim djelima nasilja u porodici treba obuhvatiti i inovativne načine pisanja presuda koji će unaprijediti vještine sudija pri ocjenjivanju iskaza žrtve u odnosu na počinioca nasilja, kao i ocjenjivanje otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, u skladu sa Priručnikom za sudska razmatranja nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, te njihovom adekvatnom obrazloženju.⁵⁷ Presuda i sve što piše u presudi je važno za žrtvu, a sudija/sutkinja kao osobe od autoriteta igraju važnu ulogu u validaciji tog njenog iskustva. Presuda koja je nedvosmislena u osudi nasilja govori žrtvi da je postupila

57 Galić, N., Huhtanen H., *Priručnik: za sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DCAF, 2014.

ispravno što je istrajala tokom postupka, te da je sistem štiti i da joj vjeruje, a počiniocu daje do znanje da nasilje neće biti tolerisano.

KRITIČKA ANALIZA DISKURSA

U pogledu sankcije koja je izrečena te ocjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti ova presuda predstavlja primjer pozitivne sudske prakse. Međutim, analizom diskursa i ponovnim čitanjem uočavaju se činjenice koje doprinose diskriminaciji žrtve nasilja u porodici. Naime, u navedenoj presudi nailazimo na vidnu nejednakost strana u krivičnom postupku. Tokom analize diskursa uočava se da učesnici u komunikaciji i izlaganju pred sudom nisu jednaki, u smislu da nemaju iste mogućnosti za kontrolisanje konteksta, učešće drugih učesnika, tema, dužine izlaganja i slično. Učesnici nisu društveno jednaki, što znači da neko ima moć nad drugima.⁵⁸ Radi se o brojnim, obično suptilnim oblicima zloupotrebe društvene moći, gdje je glavno sredstvo za dominaciju nad drugima jezik. Upravo je ovo predmet kritičke analize diskursa.

Ako se analizira shvatanje roda i spola u ovoj presudi, primjećuje se ambivalentnost sudije po ovom pitanju. U obrazloženju presude ne daje se nikakav značaj tome što je optuženi koristio fizičku snagu i moć u postupanju prema članovima porodice (supruga i kćerka), a to bi moglo biti korisno u objašnjenju rodnih uloga u takvoj porodičnoj zajednici (da li je optuženi dominantan u donošenju odluka koje se tiču položaja članova porodice, kakvo je ekonomsko a kakvo psihičko stanje žrtava, da li je nasilje kontinuirano i koliko traje i sl.). Pred sudom je bilo dovoljno činjenica, pogotovo zbog toga što je pred sudom svjedočila oštećena - supruga optuženog, da bi se u obrazloženju presude našlo prostora za iskaz oštećene, gdje bi se mogao uvažiti njen glas i dati odgovarajući značaj i njenom iskazu u odnosu na iskaz optuženog. Kada se čita obrazloženje presude, stiče se utisak da je najviše prostora u obrazloženju presude ostavljeno prepričavanju riječi optuženog o psihičkom stanju njegove supruge – o konzumiranju lijekova, da stalno spava, da ima nemaran odnos

58 Može biti direktna, u smislu da može da kontroliše postupke drugih (npr. naredbama ili zabranama), ili indirektna, kada sa svoje pozicije "moćnika" utječe na mišljenje drugih pomoću jezika (ubjeđivanje, manipulacija).

prema porodici, da se njega neosnovano predstavlja kao nasilnika, dok sve komšije znaju kako je ljubazan prema svima. Prepričavanje iskaza optuženog o njegovom viđenju supruge kao oštećene dovoljno pokazuje da su karakteristike rodni uloga unutar ove porodice u skladu sa uhodanim stereotipima unutar tradicionalne porodice, a čini se da sud ne daje osvrt na takve stavove i neutemeljene izjave.

Optuženi je istakao da oštećena nigdje ne radi, da se samo drogira lijekovima i da samo spava, da on radi po čitavo ljeto... negirajući bilo kakve radnje i navodeći da ga je supruga počupala za kosu...⁵⁹

Činjenica da je optuženom data mogućnost da pred sudom opisuje ponašanje oštećene koje nije ni u kakvoj vezi sa krivičnim djelom koje mu je stavljeno na teret ukazuje i na shvatanje roda od strane sudije: *riječ muškarca je važnija i snažnija od riječi žene čak i u situaciji kada je on optuženi – nasilnik, dok se riječ oštećene - žrtve, ne čuje dovoljno pred sudom, niti se vidi u obrazloženju presude.* U konkretnom slučaju važno je naglasiti da je žrtva - supruga optuženog, svjedočila pred sudom i vjerovatno opisivala ponašanje optuženog, što se ne vidi jasno iz presude, ali je to u svakom slučaju olakšalo donošenje osuđujuće presude. U većini slučajeva nasilja u porodici u sudskoj praksi, žrtva često odustaje od svjedočenja pred sudom koristeći se odredbama zakona koje omogućavaju da ne svjedoči o optuženom članu porodice bez obzira na to što je dala iskaz tokom istrage. To za posljedicu može imati oslobađajuću presudu ili odustajanje tužioca od krivičnog gonjenja. Čini se da iskaz žrtve kod ovih krivičnih djela predstavlja ne samo ključni već i jedini mjerodavni dokaz koji cijene sudovi, dok se drugim posrednim dokazima (materijalni dokazi, iskazi svjedoka koji nisu očevici događaja i sl.) daje mali značaj. Komentari sudija na brojnim edukacijama iz ove oblasti ukazuju na gotovo ujednačen stav da je opravdana oslobađajuća presuda u situacijama kada žrtva odustaje od svjedočenja i vrlo često brani nasilnika pred sudom, jer su se nasilnik i žrtva u međuvremenu "pomirili", pa nije uredu da sud osuđujućom presudom utječe na njihove porodične odnose, čak i u situacijama kada je moguća osuđujuća presuda s obzirom na dokaze iznesene pred sudom. Pritom tome se zanemaruju taktike kojima se koriste optuženi pred sudovima da sebe predstave kao bolje osobe u odnosu na

59 Dio iz presude.

krivičnopravne radnje koje su im stavljene na teret, te da okrivljuju žrtve, objašnjavajući da su samo reagovali na njeno ponašanje.

Shvatanje rodničkih uloga u društvu predstavlja složeno pitanje jer ljudi djeluju u skladu sa navikama i naučenim modelima ponašanja, te najčešće nisu svjesni posljedica takvog ponašanja, bilo da su nasilnici, žrtve, posmatrači ili naučeni da tolerišu nasilje. Zbog toga su širom svijeta osnovani ženski sudovi kao mjesta gdje žrtve imaju priliku da ispričaju svoju priču o nasilju kojem su bile izložene. Ženski sudovi su osnovani i na području bivše Jugoslavije.⁶⁰

Pravosuđe nije u mogućnosti da zadovolji potrebe žrtava da pričaju svoju priču, jer kada se čuje ta priča dobiva se druga slika o razlozima nasilja.⁶¹

Kada dovedemo u vezu ove sjajne misli i zaključke autorice Daše Duhaček sa sudskom praksom, kao i spomenutim stavovima sudija koji podržavaju oslobađajuće presude ako žrtva odustane od svjedočenja jer se u međuvremenu situacija promijenila, možemo zaključiti da je shvatanje rodničkih uloga u našem društvu i dalje duboko tradicionalno, u korist muškarca, te da su žene zapravo snažne "čuvarice" takvih uloga. U prilog ovakvom zaključku ide i činjenica da su žene sudije u BiH u apsolutnoj većini na ovim pozicijama⁶², ali čini se da ni to ne pomaže naprednijem shvatanju problema nasilja u porodici.

Kada je riječ o primjeni krivičnog procesnog zakona pred sudom, kod ove presude, kao i kod svih drugih, primjećuje se da je sud nastojao da prije svega izbjegne procesne povrede zbog mogućnosti žalbenih prigovora i eventualne odluke drugostepenog suda da iz formalnih razloga ukine prvostepenu presudu.⁶³

60 Duhaček, Daša, "Ženski sud feministički ne/pristup pravdi", Ženski sud proces organizovanja, Žene u crnom i Centar za ženske studije Beograd (Beograd 2015).

61 Ibid.

62 Izvještaj VSTV-a BiH iz 2016. godine o rodnoj zastupljenosti u sudovima (62% u korist žena u svim sudovima u BiH i 82% na kantonalnim sudovima u Federaciji BiH).

63 To se primjećuje u nepotrebnoj interpretaciji iskaza optuženog i njegovog branioca u uvodnoj i završnoj riječi.

Uvodno i završno izlaganje pred sudom daju samo tužilac, optuženi i njegov branilac, dok žrtva – oštećeni, po procesnom zakonu, nema isto pravo. Nema potrebe da se u obrazloženju presude prepričavaju uvodne i završne riječi stranaka u postupku, jer to ne utječe na donošenje odluke – na donošenje odluke utječu samo dokazi koji se predlažu i izvode pred sudom. Opis događaja se nepotrebno više puta spominje u presudi⁶⁴; ovaj prostor u presudi mogao je biti posvećen iskazu žrtve, odnosno objašnjenju suda kojim razlozima se naročito rukovodio u zaključku da su žrtve patile zbog ponašanja optuženog, što bi osnažilo poruku koju sud putem presude šalje javnosti.

Presuda daje mnogo prostora opisu događaja koji proizlazi iz optužnice. Naprimjer, na dvije stranice, u dva navrata, u vezi sa kritičnim događajem, opisuje se ponašanje optuženog, riječi koje je upućivao oštećenim (pogrdne riječi kao što su "kurvo, kujo, dabogda poginula, dabogda vadili iz tebe sve živo"), i to kako u izreci presude (što je neophodno) tako i u obrazloženju presude, gdje se bez potrebe daje previše prostora navedenim pogrđnim riječima, što može izazvati dodatnu traumu žrtvama prilikom čitanja presude. Jezik kojim se optuženi koristi kada se obraća žrtvama ženskog spola, najbližim članovima porodice, pokazuje karakteristike nasilja koje su bliske mizoginom⁶⁵ ponašanju, jer korištenje takvih riječi prema supruzi i djevojčici, svojoj kćerki, teško pogađa žrtve u trenucima nasilja, ali ih mogu i ponovno traumatizirati ako se bespotrebno ponavljaju na više mjesta prilikom čitanja presude. To znači da sudija nije svjestan ili svjesna da je ponašanje optuženog povezano i sa njegovom opsesijom da na žene gleda s mržnjom.

Također se primjećuje da obrazloženje presude u zaključku suda o dokazanosti izvršenja krivičnog djela od strane optuženog formalni značaj daje dokazima tužioca, jer dokazi odbrane nisu ničim doveli u pitanje dokaze tužioca. Međutim, sud ne daje značaj okolnostima nasilja cijeneći iskaze oštećenih. U presudi

64 U izreci presude, u zaključku suda o krivnji optuženog, potom se ponavlja da proizlazi iz iskaza oštećenih.

65 Mizoginija je riječ grčkog porijekla i označava mržnju ili odbojnost prema ženama i djevojčicama; riječ je o tradiciji koja je prisutna u društvima hiljadama godina unazad i posebno je karakteristična za patrijarhalna društva koja žene postavljaju u podređen položaj; mizoginiju mogu osjećati i žene prema drugim ženama kao i prema sebi; ova ideologija se u mnogim društvima širom svijeta održava i danas.

se ne vidi njihov iskaz. Procesni zakon omogućava da se sudija u svakom trenutku tokom dokaznog postupka uključi sa svojim pitanjima, uključujući i pitanja postavljena žrtvi - oštećenju, što je od posebnog značaja kod krivičnog djela "nasilje u porodici". Na taj način se izbjegava bespotrebna pasivnost suda i istovremeno omogućava žrtvi da se čuje njen glas pred sudom, što pomaže sudiji u donošenju odluke u pogledu ocjene okolnosti u kojima se dešavalo nasilje. Sudija/sutkinja na taj način ima bolju sliku o konkretnom događaju, ali to ne znači da se u postupku daje veći značaj žrtvi nego što joj procesno pripada. Naime, bez obzira na to da li se čuje glas žrtve pred sudom i da li se njen iskaz vidi u obrazloženju presude, krajnja odluka suda može biti ista, ali su razlozi za odluku različiti.⁶⁶

U ponovnom pažljivom čitanju presude stiže se utisak da nije posvećeno dovoljno pažnje iskazu žrtava o njihovom viđenju ličnosti optuženog, njegovom ponašanju i odnosu prema njima van kritičnog događaja, jer se radi o specifičnom krivičnom djelu koje je povezano sa zlostavljanjem i narušenim povjerenjem među članovima porodice koji žive u istom domaćinstvu. Pritom je nesporno da je optuženi recidivist u izvršenju istog krivičnog djela prema istim oštećenim, da se nasilje u porodici dešavalo u kontinuitetu. To proizlazi iz ranije presude, koja je bila uvjetna osuda i koja je opozvana jer je optuženi u periodu provjere koji je u ranijoj presudi utvrđen učinio novo, isto krivično djelo prema istoj oštećenju. Međutim, u obrazloženju presude daje se mali značaj ovoj okolnosti, jer se opozivanje ranije uvjetne osude tretira kao formalnost, kao da se radi o bilo kojem krivičnom djelu učinjenom u periodu provjeravanja, pa je sud odlučio na prijedlog tužioca da opozove raniju uvjetnu osudu. Prilikom iznošenja otežavajućih okolnosti, u ocjeni koja se odnosi na patnje žrtava, trebalo je dati veći značaj kontinuitetu nasilja u porodici jer je očigledno da optuženi ima isti odnos prema ženama, bez obzira da li je u pitanju supruga ili kćerka.⁶⁷ Kako bi se naglasio kontinuitet vršenja istog krivičnog djela, važno je bilo naglasiti okolnosti ranijeg ponašanja optuženog prema oštećenju, jer su možda okolnosti bile slične ili iste, što bi potkrijepilo ocjenu otežavajućih okolnosti.

66 Rosemary Hunter, Clare McGlynn and Erika Rackley, *Feminist judgments – From Theory to Practice*. Oxford: Hart Publishing, 2010.

67 Galić, N., Huhtanen H., *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DCAF, 2014, str. 17.

Treba napomenuti da je presuda novijeg datuma, iz 2017. godine, ali se ne oslanja na Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, tzv. Istanbulsku konvenciju, koju je Bosna i Hercegovina ratificirala 2013. godine. Konvencija naglašava da posebno otežavajuću okolnost predstavlja krivično djelo učinjeno u povratu prema članu porodice sa kojim živi, a posebno prema djetetu.⁶⁸ Kada je riječ o primjeni spomenute međunarodnih konvencija koje je ratificirala država BiH, kroz edukacije sudija/sutkinja korisno bi bilo naglašavati koliko one mogu pomoći prilikom donošenja presuda, a posebno kada je riječ o primjeni spomenute Konvencije. Činjenica da su brojni međunarodni dokumenti koji se odnose na pitanje ravnopravnosti spolova i zaštitu žena od nasilja, kako na nivou Ujedinjenih nacija tako i na evropskom nivou, usvojeni prije Istanbulske konvencije pokazuje da je pitanje nasilja prema ženama i nasilja u porodici i dalje aktuelno međunarodno pitanje koje svakako zaslužuje snažniju pažnju sudova u BiH.

Kada je riječ o sankciji prema optuženom, za krivično djelo "nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici" iz člana 208 stav 3 KZ RS zakonom je zapriječena kazna zatvora od dvije do deset godina. U analiziranom slučaju optuženi je kažnjen kaznom zatvora u trajanju od dvije godine, što znači da se sud opredijelio za zakonski minimum, bez obzira na raniju osuđivanost. Sud ne objašnjava razloge koji opravdavaju kažnjavanje u okviru zakonskog minimuma, već se stiče utisak da se puno učinilo samim tim što se sud opredijelio za kaznu zatvora. Ovdje je važno spomenuti značajno istraživanje provedeno u okviru OSCE BiH, objavljeno 2011. godine⁶⁹, koje ukazuje na izricanje blagih sankcija za krivično djelo nasilje u porodici, te ističe da se sankcije uglavnom odnose na uvjetne osude, i to na utvrđene kazne zatvora u okviru zakonskog minimuma. Ako krivičnopravne sankcije predstavljaju društvenu osudu počinjenog krivičnog djela, kazne ispod granice propisane zakonom šalju jasan signal da se nasilje u porodici ne smatra ozbiljnim krivičnim djelom i da ne zavređuje podjednako ozbiljnu kaznu. Šablonsko izricanje kazne na granici ili ispod granice propisane zakonom ima efekat pukog ozbiljnijeg upozorenja i obezvređuje smisao najniže kazne propisane zakonom. Ovo šalje zabrinjavajuću poruku društvene i

68 Član 46. *Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.*

69 OSCE, *Krivična odgovornost i sankcionisanje počinitelaca nasilja u porodici; analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini.* Sarajevo, 2011.

institucionalne inertnosti, posebno žrtvama, koje rizikuju ličnu sigurnost radi prijavljivanja zlostavljanja i nasilja.

U slučaju koji ovdje analiziramo, okolnosti ranijeg utvrđenog nasilja u porodici nisu ni na koji način dovedene u vezu sa okolnostima nasilja u porodici za koje mu je suđeno, mada bi bilo značajno da se u postupku pred sudom ukaže optuženom da je njegovo ponašanje prema porodici neprihvatljivo. Stav suda, posebno kod ovakvih krivičnih djela, treba biti jasan, tako da se ne manifestuje samo kroz kaznu prema učiniocu krivičnog djela, već treba biti vidljiv i u tretmanu optuženih i oštećenih kako bi se javnosti poslala šira poruka o društveno neprihvatljivom ponašanju učinilaca ovakvih krivičnih djela, te da žrtva istovremeno osjeća da je njen iskaz važan pred sudom.

POZITIVNA FEMINISTIČKA KRITIKA

Prisustvo rodnih stereotipa unutar pravosuđa u 21. vijeku ne znači nužno da su oni direktni i namjerni. Ipak i sama indikacija postojanja čak i implicitnih odnosno nesvjesnih predrasuda može predstavljati i donijeti štetu kako ženama u postupku tako i muškarcima.⁷⁰ Upravo ovdje se stvara potreba za pozitivnom feminističkom kritikom analizirane presude. Feministička kritika proizlazi iz teorije i filozofije roda koja ima sve više istraživača inspirisanih djelom Simone de Beauvoir *Drugi spol*⁷¹. Judith Butler također obuhvata pitanje kritičkog promišljanja na temu roda i spola, i najviše se fokusira na društveni identitet i kako on utječe na ulogu žene. U ne tako dalekoj prošlosti teme vezane za nasilje nad ženom, njenim tijelom i njenom prirodom bile su tabui jer bi govor o njima doveo do pitanja o neupitnoj rodnoj diskriminaciji.

Naslov "Pozitivna feministička kritika" želi da ukaže na potrebu analize presuda nasilja u porodici iz ženskog ugla te da ujedno adresira pozitivne primjere. Sud prilikom odmjeravanja kazne i ocjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti pokazuje pristup koji nije šablonski na isti ili sličan način kao u svim

70 Pogledati više u: Halilović, M. i Huhtanen H., *Rod i pravosuđe*. Atlantska inicijativa i DCAF, Sarajevo, 2014.

71 Simone de Beauvoir, *The Second Sex* (1949.)

drugim presudama nasilja u porodici. Uviđa se pristup koji je odgovarajući za ovu vrstu krivičnog djela. Kada se kao olakšavajuća okolnost cijeni ličnost optuženog, tada je uobičajeno, u skladu sa sudskom praksom u BiH⁷² i u skladu sa krivičnim zakonima u BiH, da se cijeni njegovo porodično stanje (oženjen, otac malodobne djece, hranilac porodice kao jedini zaposleni u porodici). U ovom slučaju izbjegnut je takav stereotip. Činjenica da je optuženi oženjen i otac dvoje djece nije predstavljala olakšavajuću okolnost, što je naravno razumljivo s obzirom na patnje koje je optuženi izazvao članovima svoje porodice. Činjenica da ovaj sud nije uzeo u obzir porodični status dodato je važna upravo zato što se ovakva olakšavajuća okolnost često nalazi u presudama za nasilje u porodici.

U ovom slučaju sud je kao olakšavajuću okolnost cijenio to da je optuženi lošeg materijalnog stanja, što je opet u sudovima i u predmetima nasilja u porodici prečesto korištena olakšavajuća okolnost. I ovaj sud, kao i mnogi drugi, ovu okolnost ne dovodi u vezu sa konkretnim krivičnopravnim radnjama optuženog, što bi moglo biti od značaja prilikom odmjeravanja kazne. Za nekoga ko čita ovu presudu sasvim je opravdano pitanje da li trebamo tražiti opravdanja i umanjivanje kazne za nasilje u porodici nekome ko je slabog imovinskog stanja. Da je slabo imovinsko stanje kao okolnost korišteno u odnosu na nezakonita djela krađe koju je recimo neko poduzeo da prehrani svoju porodicu, tada bi veza bila jasna i logična. Međutim, iz ovoga je jasno da ova situacija predstavlja uhodanu sudsku praksu i da se uvijek traži neka olakšavajuća okolnost koja bi opravdala blaže kažnjavanje i koja se uglavnom ne dovodi u jasnu vezu sa okolnostima izvršenja krivičnog djela. U promišljanju o primjeni olakšavajućih okolnosti nedvojbeno se nameće pitanje šta bi se desilo da sud ne nađe niti jednu olakšavajuću okolnost ako takva zaista objektivno i ne postoji. Da li to znači da bi se kazna onda kretala prema zakonskom maksimumu i ako bi se to desilo šta bi to značilo za počinitelja, društvo i žrtvu

72 Pogledati više u: OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici: Analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Misija OSCE-a, 2011; Aleksandra Petrić i Dženana Radončić, *Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*; Čehajić-Čampara, M. i Veljan, N., *Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Atlantska inicijativa, 2018.

nasilja? Možemo li zamisliti društvo u kojem se teški oblici nasilja u porodici kao što je ovaj kažnjavaju veoma strogo?

Pored ocjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, pozitivan primjer, unutar konteksta bosanskohercegovačkog pravosuđa, predstavlja i krivična sankcija odnosno kazna zatvora koja je izrečena. Ova kazna predstavlja hrabru odluku suda da izađe iz stereotipa uvjetnih osuda, kao i kazne zatvora ispod zakonskog minimuma. Posljednjih godina pravosuđe u BiH je izloženo brojnim kritikama međunarodnih i nevladinih organizacija zbog pretjeranog izricanja uvjetnih osuda.⁷³ Analize također pokazuju da pravosuđe teško i sporo napušta praksu uvjetnih osuda za nasilje u porodici,⁷⁴ i stoga ova presuda dodatno predstavlja važan iskorak i pokazuje da je itekako, u cilju unapređenja pravosudnog odgovora, moguće promijeniti ustaljene šablone u presuđivanju za nasilje u porodici.

Presuda koja se može dovesti u vezu sa analiziranom da bi se naglasila pozitivna feministička kritika predstavlja primjer iz 2015. godine sa Općinskog suda u Sarajevu. Naime, okolnosti počinjenja djela su jako slične⁷⁵ i mogu se dovesti u vezu sa konkretnom presudom jer se radi o sličnom nasilnom ponašanju optuženog prema supruzi i kćerkama (korištenje pogrđnih riječi koje u ovoj presudi nisu opisane, ali i fizički napad prema supruzi). Međutim, procjena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti je dovela do toga da sud ovom počinitelju izrekne uvjetnu osudu sa utvrđenom kaznom zatvora u trajanju od pet mjeseci. Odnos optuženog prema ženskom spolu i u ovoj presudi ima karakteristike mizoginog

73 OSCE, Kaznena odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u obitelji - analiza i preporuke o kaznenopravnim sankcijama u predmetima nasilja u obitelji u Bosni i Hercegovini. Sarajevo 2011, str. 41.

74 Čehajić-Čampara, M. i Veljan, N., Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini. Atlantska inicijativa 2018.

75 Dana 26. 3. 2014. godine oko 18:30 sati, u Ilijašu, u kući u kojoj živi zajedno sa svojom suprugom K...i dvije mlđb. kćerke K. J. i K. A., u vidno alkoholisanom stanju galamio, psovao i vrijeđao suprugu i kćerke, koje su se iz tog razloga sklonile u dječiju sobu. da bi nakon toga više puta dolazio do vrata dječije sobe, lupao i pljuvao po njima, sve vrijeme galameći i upućujući supruzi i kćerkama pogrđne riječi, pa kada je isto veče oko 22:00 sata njegova supruga izašla iz dječije sobe kako bi otišla do toaleta, iskoristio priliku te istu snažno uhvatio za desnu podlakticu od koje siline stiska i usljed bola je njegova supruga pokleknula, nakon čega ju je snažno otvorenom pesnicom udario u potiljak glave.

ponašanja, koje sud toleriše, što je rezultiralo uvjetnom osudom i dodatnom diskriminacijom žene, u ovom slučaju žrtve nasilja u porodici.

ZAKLJUČAK

Edukacije za sudije/sutkinje u ovoj oblasti i dalje su neophodne kako bi se podigla svijest sudija koji sude krivična djela nasilje u porodici, a naročito kad je riječ o tretmanu optuženih i oštećenih pred sudom. Iako se može reći da je donekle unaprijeđena svijest sudija zbog nešto češćeg opredjeljivanja za zatvorsku kaznu, za razliku od ranijeg perioda, kada su uglavnom preovladavale uvjetne osude, i dalje nije dovoljno poznato zbog čega neki sudovi mijenjaju praksu (da li zbog očekivanja da će u žalbenom postupku prvostepena presuda sa zatvorskom kaznom biti prihvatljivija ili zbog promijenjene svijesti sudija kada sude ove vrste krivičnih djela).

Kada je riječ o ocjeni olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, primjećuje se drugačija sudska praksa – olakšavajuća okolnost za optuženog nije to što je porodičan čovjek i to što je krivično djelo učinio pod utjecajem alkohola. Postoji tendencija da se izađe iz stereotipa formalizma u ocjeni olakšavajućih i otežavajućih okolnosti kod krivičnog djela nasilje u porodici. Pored toga, izražena je efikasnost u postupanju u skladu sa ratificiranom Istanbulsom konvencijom.

Detaljna analiza presuda za krivična djela nasilja u porodici tokom ponovnog čitanja i analize kod krivičnih djela nasilje u porodici predstavlja novu fazu u educiranju sudija u cilju kompletnijeg informisanja o ovom problemu u bh. društvenom kontekstu, kao i unapređenja vještina sudija u kreiranju sadržaja presuda. Predstavljanje različitih primjera presuda kroz edukacije sudija bez namjere negativne kritike, već sa ciljem otvorenosti sudija prema ovom problemu može pomoći sudijama u pisanju kvalitetnijih presuda koje će poslati jasnu poruku, kako prema nasilnicima tako i prema javnosti, o društveno neprihvatljivom nasilnom ponašanju u porodici koje će biti adekvatno kažnjeno i čime će istovremeno žrtva biti zaštićena od takvog ponašanja.

3

IZOLACIJA ŽRTVE I EKSTREMNA DOMINACIJA: STRANA DRŽAVLJANKA I PSIHOLOŠKO NASILJE

*Katica Jozak-Madžar**

UVOD

Kazneno djelo "nasilje u obitelji" je novo kazneno djelo u kaznenom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Ujedno, "nasilje u obitelji" je težak, prilično rasprostranjen društveni problem, koji je prepoznat kao oblik rodno zasnovanog nasilja kojim se krše temeljna ljudskih prava i slobode i koje šteti svima, društvu u cjelini sa najtežim posljedicama po žrtvu/oštećenu, koja ima pravo na život, dostojanstvo, slobodu, zaštitu i satisfakciju.

Nasilje u obitelji odnosi se na svaki čin fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koje se desi u obitelji ili obiteljskoj zajednici ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira dijeli li počinitelj ili je dijelio isto prebivalište kao i žrtva.⁷⁶

* Predsjednica Kantonalnog suda Novi Travnik

76 Prema Konvenciji VE o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, 7. travnja 2011.

Imajući u vidu nalaze dosadašnjih istraživanja u procesuiranju kaznenog djela "nasilje u obitelji" u BiH, koji navode da je kaznena politika u najvećem broju slučajeva neadekvatna i blaga⁷⁷, i da se najčešće izriče uvjetna osuda⁷⁸, a da nasilje u obitelji i nasilje nad ženama predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava, ovim radom se žele istražiti i identificirati stavovi, dileme i greške u primjeni zakona koje su dovele do takvog kaznenopravnog odgovora od strane pravosuđa.

Cilj analize primjene zakonskog okvira u praksi u kaznenim predmetima nasilja u obitelji sa matrijalnopravnog i procesnopravnog aspekta je utvrđivanje kako i da li pravilno suci tretiraju olakotne i otegotne okolnosti pri odmjerenju kaznene sankcije počinitelju. Jako je važno prepoznati na koji način suci razumijevaju problem adekvatnog kažnjavanja za kazneno djelo nasilja u obitelji i kako je izražen stav prema nasilju u obitelji, te kakvu poruku društvu u cjelini upućuju donesenim presudama, znajući da preblago kažnjavanje nije društveno opravdano sa aspekta generalne i specijalne prevencije.

Za ovu analizu posebno je interesantno pitanje pravnog položaja žrtve – oštećene u postupku, i procesnopravni tretman ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva, te ima li napretka o tom pitanju imajući u vidu zahtjeve i ciljeve koje u radu sucima nalažu domaći i međunarodni dokumenti, počevši od Ustava BiH, zakona u BiH, Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, Konvencije UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i najnovije Konvencije VE o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija, 2011). Vijeće Europe izrazilo je stav da izrečene sankcije moraju biti "efikasne, razmjerne i preventivne"⁷⁹. Državama članicama Vijeća Europe⁸⁰ nametnuta je obveza da preispitaju i/ili pooštre kazne za namjerni nasilni napad u obitelji.⁷⁹

77 OSCE, Kaznena odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u obitelji - analiza i preporuke o kaznenopravnim sankcijama u predmetima nasilja u obitelji u Bosni i Hercegovini, (Sarajevo, 2011), str. 41.

78 Prema provedenom istraživanju OSCE-a, od 289 pregledanih predmeta, uvjetna osuda je izrečena u 223 predmeta (77,2%), novčana kazna u 39 predmeta (13,5%) i kazna zatvora u 24 predmeta (8,3%). 79 www/coe.int/t/dghl/standardsetting/violence/default-en.asp 80 BiH je članica Vijeća Evrope od 2002. godine.

79 Vijeće Europe, Preporuka Rec (2002)5 odbora ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja, 30. travnja 2002, par. 56.

Radom na ovu temu želi se doprinijeti ujednačavanju sudske prakse u BiH, ponuditi adekvatne odgovore i sadržajno nova praksa razmatranja procjene olakotnih i otegotnih okolnosti, te ohrabriti nositelje pravosudnih funkcija kako bi promijenili ranije stavove o značaju i procjeni olakotnih i otegotnih okolnosti u cilju postizanja svrhe kažnjavanja propisane zakonom sa adekvatnim obrazloženjem u svakom konkretnom predmetu. Cilj je da se dođe do obrazloženja koje će biti prihvatljivo u društvenom kontekstu kako bi se izbjegla svaka arbitrarnost, proizvoljnost i neargumentiranost, što bi istovremeno predstavljalo itekako važan doprinos unaprjeđenju u budućem radu, jačanju pravne sigurnosti i jednakosti pred zakonom, te ostvarivanju vladavine prava.

OSNOVNI PODACI O ANALIZIRANOJ PRESUDI

Optuženik je mlađa osoba, muškog spola, u četrdesetim godinama života, službenik, zaposlen, srednjeg imovnog stanja, oženjen, otac jednog malodobnog djeteta, neosuđivan. Žrtva nasilja u obitelji je supruga optuženika, članica obitelji s kojom optuženik živi u zajedničkom kućanstvu. Drugih podataka o oštećenoj nema, niti se kao takvi ističu. Posredno se iz dokaznog materijala saznaje da je oštećena nezaposlena, strana državljanka, majka malodobnog djeteta i da je nasilje nad njom vršeno u prisustvu malodobnog djeteta, premda ova značajna okolnost nije sadržana u optužnom aktu niti je uzeta u obzir prilikom odmjeravanja kazne. Vrijeme i mjesto izvršenja sadržani su u činjeničnom supstratu izreke presude iz koje proizlazi da je optuženik kaznenopravne radnje poduzeo 20. veljače 2016. godine tijekom dana, u stanu u kojem stanuje sa suprugom D. D.

Radnja izvršenja predstavljena je kao jedini, izolirani slučaj nasilja u obitelji, poblizje opisan u optužnom aktu KT Kantona, u Federaciji BiH, a sastoji se u tome da se optuženik 20. svibnja 2015. godine posvađao sa suprugom s kojom živi u zajedničkom kućanstvu. Potom ju je kabelom punjača laptopa udario u predjelu desnog oka, a zatim ju je odgurnuo. Oštećena je uslijed odguravanja pala na krevet i udarila u drveni dio kreveta, čime su joj nanesene lake tjelesne ozljede u vidu krvnog podljeva na gornjem očnom kapku desnog oka i krvnog podljeva u području donjeg dijela trbušne stijenke.

NORMATIVNA ANALIZA

Radnja izvršenja, kako je opisana u optužnom aktu, pravilno je kvalificirana. Drugo je pitanje što se krije iza tako predstavljenog slučaja. O tome je svjedočila oštećena i da je provedena temeljitija istraga postojala bi mogućnost gonjenja za dva ili više kaznenih djela nasilja u obitelji, za produženo kazneno djelo nasilja u obitelji, ili za kazneno djelo nasilja u obitelji u stjecaju sa kaznim djelom lake tjelesne povrede. Poštivanje ovog standarda je u interesu svih učesnika. Nadalje, tužiteljstvo je zadovoljilo standard suđenja bez odlaganja – optužnica je podignuta u roku od 15 dana. U spisu nema podatka o potvrđenoj optužnici, već o prvom glavnom pretresu koji se održava 16. rujna 2016. godine, nakon punih godinu i pol dana. Presuda je donesena i objavljena u roku od tri dana, 19. rujna 2016. godine. Analiza pokazuje da su olakotne okolnosti neadekvatno ocijenjene i da nisu obrazložene. Sud navodi tri olakotne okolnosti: korektno ponašanje, ranija neosuđivanost i otac malodobnog djeteta. Sud uopće ne nalazi postojanje bilo kakvih otegotnih okolnosti, što je zabrinjavajuće, te pokazuje da prilikom odmjeravanja kazne sud ne postupa sukladno zakonu, odnosno ne cijeni sve okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća.

Obrazloženje je neadekvatno i nepotpuno. Koriste se uobičajene fraze, nepotrebno i neutemeljeno uprošćavajući i pojednostavljujući i sam zakonski tekst relevantnih zakonskih odredaba. Ne cijene se položaj žrtve i njena zaštita i satisfakcija, iako je iskaz oštećene, kako na glavnom pretresu tako i iz faze istrage, prilično zastupljen, ali nije pravilno vrednovan naspram iskaza optuženika, koji najvećim dijelom sve negira.

Optuženik je osuđen na uvjetnu osudu, kojom se utvrđena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci koja se neće izvršiti ukoliko optuženik u roku provjeravanja od dvije godine ne počini novo isto ili slično kazneno djelo. Sve upućuje na to da ne samo da je izrečena neadekvatna kaznena sankcija već ista nije dovoljno ni adekvatno obrazložena.

ANALIZA SADRŽAJA

Iz uvida u presudu proizlazi da je prvostupanjski sud od osam stranica presude, odnosno od sedam stranica obrazloženja navedene presude, izbor vrste i mjere kaznene sankcije obrazložio u jednom odlomku, koji se sastoji od 21 retka i nalazi se na zadnjoj stranici presude. Od toga, zadnjih sedam redaka odlomka posvećeno je generalnim informacijama o svrsi kaznenopravnih sankcija, svrsi kažnjavanja i svrsi uvjetne osude, čineći to djelomičnim citiranjem zakonskih formulacija po vlastitom izboru i na taj način pravdajući izricanje uvjetne osude.

Tekst zaključka o izboru vrste i mjere kaznene sankcije u presudi citira se:

Sud cijeni da će se navedenom kaznenom pravnom sankcijom u cijelosti postići svrha kažnjavanja odnosno da će se preventivno djelovati na optuženika, tako i na druge potencijalne počinitelje ovakvih ili sličnih kaznenih djela, te da se ukaže na veliku pogibeljnost ovog kaznenog djela, kao i da će se osigurati zaštita i satisfakcija žrtve kaznenog djela. Isto tako, sud cijeni da nije bilo mjesta oštrijem kažnjavanju optuženika odnosno da nije bilo mjesta izricanju kazne zatvora, te da je uvjetna osuda u cijelosti adekvatna za postizanje svrhe kažnjavanja i izražavanje društvene osude djela.

Dakle, u zaključku o izboru vrste i mjere kaznene sankcije, prvostupanjski sud ne daje ni cjelovit tekst zakonskih odredaba, već u obrazloženje uprošćeno prenosi dio teksta odredaba članaka 7., 42. i 60. st. 2. u svezi 62. st. 1. i 2. KZ FBiH. Kada se uspoređi, vidi se da uprošćavanje zakonskog teksta dovodi do još bitnijeg umanjivanja značaja procesuiranja navedenog kaznenog djela, čime se nastoji, s jednim i jedinim ciljem, opravdati izricanje uvjetne osude.⁸⁰

80 Zakonski tekst navedenih odredaba glasi: Članak 7. KZ FBiH "svrha krivičnih sankcija" a) zaštita društva od činjenja krivičnih djela preventivnim utjecajem na druge da poštuju pravni sistem i ne počine krivična djela te sprječavanjem počinitelja da počini krivična djela kao i poticanje njegovog prevaspitanja; b) zaštita i satisfakcija žrtve krivičnog djela. Članak 42. KZ FBiH, "Svrha kažnjavanja" Svrha kažnjavanja jeste: a) da se izrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela; b) da se utiče na učinitelja da ubuduće ne učini krivična djela i potakne njegovo prevaspitanje; c) da se utiče na ostale da ne učine krivična djela; d) i da se utiče na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinitelja. Članak 60. stavak 2. KZ FBiH, "Svrha mjera

Znači, uspoređivanjem zakonskog teksta i onog što je sud naveo u obrazloženju zaključka o svrsi kaznenih sankcija, kažnjavanja i svrsi uvjetne osude sadržajno je izostavljen dobar dio koji je i te kako značajan prilikom izbora vrste i mjere kaznene sankcije, a tiče se poštivanja pravnog poretka, pravednosti kažnjavanja, ali i prevaspitavanja optuženika te upućivanja upozorenja zapriječenom kaznom. Prosto navođenje samo nekih elemenata svrhe kaznenih sankcija, svrhe kažnjavanja i svrhe uvjetne osude, kao što je to učinio prvostupanjski sud (društvena osuda, preventivno djelovati na optuženika i druge potencijalne počinitelje, osigurati zaštitu i satisfakciju žrtve), bez adekvatnog obrazloženja neće doprinijeti svrsi njihovog izricanja. Dovoljno je samo postaviti pitanje *kako će se izricanjem uvjetne osude osigurati zaštita i satisfakcija žrtve u situaciji kada je kazneno djelo počinjeno u domu, fizičkim nasiljem optuženika prema oštećenoj kao članu zajedničkog kućanstva*, pa da se vidi koliki je sraz i neadekvatnost paušalnog obrazloženja u navedenoj presudi.

Premda sud poznaje pravo (lat. *iura novit curia*), ovim se kao neophodno ukazuje ne samo na potrebu citiranja zakonskog teksta svrhe kaznenih sankcija (čl. 7.), svrhe kažnjavanja (42) i svrhe uvjetne osude (čl. 60. st. 2), kao takvog, već i kako bi sud u svakom slučaju vodio računa o svim elementima svrhe kaznenih sankcija, svrhe kažnjavanja i svrhe uvjetne osude kao mjere upozorenja, te da se u svakom konkretnom slučaju jasno obrazloži što je to rukovodilo sud da izrekne upozorenje uz prijetnju kaznom, tj. uvjetnu osudu, te da izvršenje kazne nije prijeko potrebno radi kaznenopravne zaštite. Na ovaj način, ne dajući razloge za sve elemente koji čine svrhu kažnjavanja, sud postupa arbitrarno, pristrano i nepravično. Uvjetna osuda je mjera upozorenja, a ne kazna. To je, poslije sudske opomene, najblaža vrsta kaznene sankcije koja se u pravilu primjenjuje prema punoljetnim, kazneno odgovornim počiniteljima lakših kaznenih djela. Njome se prvenstveno ostvaruju zahtjevi specijalne prevencije, a u manjem obimu i generalne prevencije. Prema tome, teško je prihvatljiva uvjetna osuda za nasilje u obitelji koje je teško kazneno djelo i oblik rodno zasnovanog nasilja kojim se krše temeljna ljudska prava i slobode, a koje je

upozorenja" Svrha uvjetne osude je da se učinitelju krivičnog djela uputi upozorenje uz prijetnju kaznom kojim se omogućava ostvarivanje svrhe krivičnopravnih sankcija izricanjem kazne bez njezina izvršenja kad izvršenje kazne nije prijeko potrebno radi krivičnopravne zaštite.

utemeljeno na rodnoj nejednakosti muškarca i žene te na neravnopravnosti spolova. Dakle, inkriminacijom nasilja u obitelji treba se postići dakako specijalna prevencija, ali jednako, i ništa manje važno, ostvariti i generalna prevencija.⁸¹

Stoga su, s druge strane, sudu potrebni relevantni dokazi koji će potkrijepiti odluku o izboru vrste i mjere kaznene sankcije. Te dokaze sudu trebaju podastrijeti tužiteljstvo, optuženik, branitelj, a i sud po službenoj dužnosti može naložiti njihovo pribavljanje kako od optužbe tako i od obrane. Također ih može i neposredno pribaviti od relevantnih institucija i tijela, jer sud ima ovlaštenje da odmjerava kaznu počinitelju sukladno općim pravilima o odmjeravanju kazne iz odredbe članka 49. KZ FBiH te je obavezan uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu na to da kazna bude manja ili veća.

Kao relevantni dokazi pri odmjeravanju kazne mogli bi poslužiti izvješće Centra za socijalni rad o stanju i dinamici rješavanja konflikata i eventualnom napretku, redovitom posjećivanju savjetovaništva, po potrebi iskazi svjedoka, preporuke i/ili iskazi poslodavca, prijatelja, radnih kolega, iskreno kajanje i izjava – isprika oštećenoj i izjava – obećanje pred sudom da se takvo ponašanje neće ponoviti, svjedočenje oštećene tijekom postupka o izmirenju bračnih partnera, saslušanje djece na te okolnosti, dokaz – uvjerenje poslodavca ili saslušanje optuženika da već daje ili da iskaže spremnost da će ubuduće davati polovicu plaće bračnoj partnerici koja nije zaposlena, ali brine za kućanstvo, za kupovinu namirnica, odjeće i obuće djeci, školskih knjiga i drugo; jednostavno, opisati takvo sređeno stanje koje će garantirati preodgoj/prevaspitavanje optuženika.

Sama činjenica da se zakonodavac opredijelio da za navedeno djelo propiše novčanu kaznu čiji opći minimum iznosi 500 KM, a maksimum 100.000 KM, ili kaznu zatvora čiji zakonski minimum iznosi 30 dana, a maksimum tri godine za kvalifikatorni oblik ovog djela, dovoljno govori o *ratio legis* ovako alternativno zaprijećene kaznene sankcije kojim se ostavlja sudu izbor jedne od zakonom predviđenih kazni koje su strožije od mjera upozorenja, kao što

81 Anketa provedena na području Zenice, na uzorku od 600 žena u sklopu Projekta "Razvijanje mehanizama za upućivanje o RUN i zlostavljanju djece u BiH, podržanog od UNFPA/ UNICEF, 2007. i 2008. godine.

je uvjetna osuda. Na kraju, unošenjem u izreku presude počinitelju se stavlja na znanje da će neplaćena novčana kazna biti zamijenjena zatvorom. Ovakvim propisivanjem zapriječenih kazni počinitelju kaznenog djela "nasilje u obitelji" zakonodavac šalje jasnu poruku o povećanoj društvenoj opasnosti navedenog kaznenog djela i potrebi da se ono adekvatnije sankcionira putem kazne (novčane ili kazne zatvora), a ne putem mjere upozorenja. Također, ostavljeno je dovoljno prostora za individualizaciju kazne počinitelju izborom jedne od alternativno propisanih kazni koje se mogu izreći u različitom trajanju, odnosno različitim iznosima u svakom konkretnom slučaju. Nadalje, nepropisivanjem posebnog minimuma navedenih kazni ostavljeno je dovoljno prostora sudu da, uz olakotne i otegotne okolnosti, odmjeri kaznu koja će biti adekvatna i razmjerna težini počinjenog kaznenog djela. Pri tomu treba imati u vidu da je propisivanje kaznenih djela, te vrste i mjere kaznenopravnih sankcija zasnovano na nužnosti primjene kaznenopravne prinude i njenoj razmjernosti jačini opasnosti za osobne slobode i prava čovjeka, te druge osnovne vrijednosti u smislu odredbe čl. 3. st. 2. KZ FBiH.⁸²

Ne može se reći da je potpuno isključeno izricanje uvjetne osude za ovo kazneno djelo, bilo da se sud opredijeli za novčanu kaznu ili kaznu zatvora, ali se postavlja pitanje ostvarivanja svrhe kaznenopravnih sankcija. Za to su potrebni relevantni dokazi koji će omogućiti sudu da izloži jasne, potpune i razvidne razloge u obrazloženju odluke, što je i ujedno element, odnosno zahtjev pravičnog suđenja iz čl. II/3(e) Ustava BiH i čl. 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama.⁸³ Ovo je neophodno i radi adekvatnog korištenja prava na djelotvoran pravni lijek u smislu čl. II/3(e)

82 Čl. 3. KZ FBiH, "Osnova i granice krivičnopravne prinude"

(1) Krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju se samo za ona ponašanja kojima se tako ugrožavaju ili povređuju osobne slobode i prava čovjeka, te druga prava i društvene vrijednosti zajamčene i zaštićene Ustavom Federacije i međunarodnim pravom da se njihova zaštita ne bi mogla ostvariti bez krivičnopravne prinude.

(2) Propisivanje krivičnih djela i vrste i mjere krivičnopravnih sankcija zasniva se na nužnosti primjene krivičnopravne prinude i njenoj razmjernosti jačini opasnosti za osobne slobode i prava čovjeka, te druge osnovne vrijednosti.

83 V. Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 1603/05 od 21. 12. 2006., st. 35. i 36, objavljena u Službenom glasniku BiH, br. 34/07.

Ustava BiH i čl.13. Europske konvencije,⁸⁴ što je itekako čest slučaj – da se donesena prvostupanjska presuda pobija u odluci o kaznenoj sankciji.⁸⁵

POZADINA NASILJA

Procesuiranje ovog kaznenog djela zahtijeva jasan stav suda o svim činjenicama koje su i te kako bitne za pravilno i zakonito odmjeravanje kazne, posebice u složenim predmetima nasilja u obitelji koje predstavlja rodno zasnovano nasilje. Takvim nasiljem krše se ljudska prava i slobode, ugrožavaju ili povređuju najveće zaštićene vrijednosti čovjeka, život i tjelesni integritet, dostojanstvo i moral, te se podriiva vladavina prava, pravna sigurnost i ruši koncept demokratskog društva u kojemu se ostvaruje posebna zaštita obitelji, žena i djece. Tako je baš u ovom konkretnom predmetu, gdje to potkrepljuju dokazi u spisu. Tužiteljstvo je propustilo da u činjenični opis djela uključi postojanje drugih radnji izvršenja ovog kaznenog djela, koje nisu kvalificirane kao zasebno kazneno djelo nasilja u obitelji niti produženo kazneno djelo nasilja u obitelji u ovom konkretnom slučaju, niti kao kazneno djelo nasilja u obitelji i kazneno djelo lake tjelesne povrede. S druge strane, uvažavajući princip vezanosti suda za optužbu (čl. 295. ZKP-a FBiH), zabrinjavajuće je da te okolnosti prvostupanjski sud ne uzima u obzir i pored izričite odredbe iz čl. 49. KZ FBiH, koja propisuje da će sud uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća prilikom odmjeravanja kazne.

To su sljedeće okolnosti:

- i. Izolacija žrtve – optuženik je uzeo dokumente žrtve čim su počeli živjeti skupa da ne bi došla u iskušenje da ode.*

Sud je propustio cijeliti ovu okolnost koja tijekom dokaznog postupka nije ničim dovedena u pitanje, niti od strane optuženika niti bilo kojim drugim

84 V. Airey protiv Irske (1979) članak 13. podveden pod članak 6. EKLJP jer sud smatra da zaštita prava po čl. 5(4) (*habeas corpus*) i čl. 6(1) (pravično suđenje) pružaju viši nivo zaštite nego po članku 13. i često proglašava nepotrebnim razmotriti predmete u svezi s pravom na djelotvoran pravni lijek. Detaljnije o tome: Gomien, D. Kratki vodič kroz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, VE, 2000.

85 Članak 13. Europske konvencije ne obvezuje državu da osigura mogućnost priziva višem sudu da bi se ustanovilo je li došlo do povrede prava iz Europske konvencije.

dokazom. (*Optuženik je svjedočio u svoju korist, sve negira iz činjeničnog opisa kaznenog djela i to što ga je prijavila...*) Ova okolnost se poprima izuzetno teškom, jer optuženik nastoji izolirati žrtvu, ograničiti joj pristup vanjskom svijetu, dovesti je u bespomoćno stanje i time povećati njenu ovisnost i podređenost optuženiku. Stoga je optuženikovo nastojanje da izolira žrtvu sud trebao cijiniti kao otegotnu okolnost.

- ii. *Ekstremna dominacija optuženika – žrtva se plašila da ga prijavi jer joj je rekao da sve pozna je u policiji i da joj nitko neće vjerovati jer je strana državljanka...*

Okolnost da oštećena zbog straha nije ranije prijavila optuženika govori o intenzitetu prijetnji koje joj je optuženik upućivao kako bi ostvario moć i kontrolu nad njom. Žrtva je strana državljanka, zbog čega nerijetko spada u ranjivu skupinu, pa je sud bio dužan rasvijetliti ovu okolnost i tretirati je kao otegotnu okolnost kod odmjerenja kazne počinitelju.

- iii. *Ponižavanje žrtve i emocionalno/psihološko zlostavljanje – optuženik je žrtvu vrijeđao i nazivao pogrđnim imenima.*

Ukoliko se tijekom postupka, u okviru fizičkog nasilja koje u ovom konkretnom predmetu predstavlja i radnju izvršenja kaznenog djela, utvrdi postojane psihološkog nasilja, to treba tretirati kao otegotnu okolnost. To u svakom postupku treba jasno utvrditi i imati o tome odlučan stav.

- iv. *Prijetnje nasiljem i kontinuitet u zlostavljanju – optuženik je tukao i zlostavljao oštećenu i ranije te ju je tjerao da pobaci dijete; posljednjih 20 dana svakodnevno ju je vrijeđao i maltretirao; prije pet dana i fizički zlostavljao i tukao u predjelu trbuha, tako da joj je ostala modrica, ali se to nije desilo kritičnog dana.*

Karakter ovih okolnosti u svojoj ukupnosti predstavlja dokaz postojanja prijetnji nasiljem i dokaz su kontinuiteta u zlostavljanju žrtve u dužem trajanju, pa takve okolnosti sud treba da cijeni kao otežavajuće. Ne radi se o izoliranim radnjama, već je riječ o obrascu ponašanja koje se dešava u kontinuitetu, u dužem vremenskom periodu.

- v. *Ranjivost žrtve – dok je žrtva bila u osmom mjesecu trudnoće, optuženik ju je udario šakom, nakon čega je otišla svojoj majci.*

Stoji činjenica da je oštećena u jednom periodu kontinuiranog nasilja potpadala pod kategoriju ranjive žrtve zbog trudnoće, te da je u takvom stanju pretrpjela fizičko nasilje od optuženika. Stoga je sud ovu činjenicu mogao cijiniti kao otegotnu okolnost.

- vi. *Osjećaj ugroženosti žrtve i strah za život i sigurnost – optuženik je žrtvi davao novac da pobaci dijete, govorio joj da je dijete kopile i da ga ono neće vezati za nju.*

Ove okolnosti odražavaju stalni i dugotrajan osjećaj ugroženosti žrtve i strah za život i sigurnost, čime se također pokazuje moć i kontrola optuženika nad žrtvom, što u konkretnom slučaju predstavlja otegotnu okolnost.

- vii. *Opsesivna ljubomora – optuženik je govorio da je žrtva preko interneta tražila druge muškarce.*

Fizičkom napadu prethodila je verbalna svađa, a optuženik je potom kabelom punjača laptopa udario oštećenu u predjelu desnog oka... Uzimanje kabela punjača laptopa i udaranje njime (nakon optužbi na osnovu ljubomore) ukazuje na postojanje opsesivne ljubomore optuženika. Ovakvo postupanje narušava autonomiju djelovanja i slobodu odlučivanja oštećene, te sud takve okolnosti treba da cijeni kao otegotne.

- viii. *Izloženost djeteta nasilju – da je oštećenu optuženik najprije naguravao u spavaćoj sobi, a nakon toga u dnevnom boravku, i to sve pred djetetom.⁸⁶*

Ukoliko je nasilje vršeno nad djetetom ili malodobnikom, postojao bi kvalifikatorni teži oblik ovog djela iz odredbe čl. 222. st. 4. KZ FBiH, za što je predviđena strožija kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godina. Sama izloženost malodobnog djeteta nasilju u obitelji, bilo da ga gleda, sluša iz druge prostorije ili naknadno vidi njegove posljedice, po pravu KZ FBiH mogla bi se tretirati kao otežavajuća okolnost, dok je u pravu RS-a to poseban kvalificiran oblik kaznenog djela.

86 O ovome će biti više riječi kod razmatranja olakotnih i otegotnih okolnosti.

- ix. *Ekonomski status obitelji / hraniteljska uloga počinitelja – optuženik je uvijek burno reagirao kad bi ga nešto pitala, primjerice kada bi tražila novac za kućanstvo.*

Okolnost da je obitelj lošijeg ekonomskog stanja, odnosno da je počinitelj jedini hranitelj sama po sebi ne može dovesti do olakotne okolnosti i umanjiti kaznu počinitelju. Ukoliko bi to bilo tako, to bi moglo značiti vid stimulacije da nasilnik nastavi sa vršenjem nasilja i tako održava moć i kontrolu naspram oštećene, koja ovisi o njemu od njega.

- x. *Izostanak kajanja i samokritike – Optuženik navodi da je primijetio da je kod oštećene nastupila neka vrsta poremećaja i promjene karaktera, jer je izazvala konflikte sa svima – kako sa svojom rodbinom, tako i sa prijateljima i okolinom. Ustvrdio je da nema epilepsiju ili nešto slično, ali je vidio promjenu njenog ponašanja.*

Kajanje predstavlja osobni odnos optuženika prema izvršenom kaznenom djelu. U ovom predmetu ne da nema iskrenog kajanja, već je ono potpuno izostalo. Nema ni samokritičnosti, već se iznose nepotkrijepljene tvrdnje o tome da je uzrok nasilja promjena ponašanja žrtve, neki poremećaj kod žrtve ili utjecaj drugih osoba na žrtvu. Premda se, u zavisnosti od slučaja do slučaja, ovoj okolnosti može pridati značaj olakotne ili otegotne okolnosti, važno je da sud uvijek kajanje stavi u kontekst vremenskog trajanja radnje izvršenja nasilja u obitelji te intenziteta nasilja i povrede zaštićenog dobra, cijeneći pri tomu kako se počinitelj odnosi prema radnji nasilja nakon izvršenja kaznenog djela, a kako prema žrtvi, te kakav stav/odnos ima prema nastalim posljedicama.

ANALIZA OLAKOTNIH I OTEGOTNIH OKOLNOSTI

Razmatrajući odredbu članka 49. KZ FBiH, koja je naprijed citirana, posebice glede olakotnih i otegotnih okolnosti u kontekstu onoga što je navedeno u obrazloženju odluke prvostupanjskog suda o izboru vrste i mjere kaznene sankcije, proizlazi da odluka suda ne zadovoljava navedene standarde.

Prvostupanjski sud navodi sljedeće:

Prilikom odlučivanja o kazni sud je imao u vidu svrhu kažnjavanja, specijalnu i generalnu prevenciju, uzimajući u obzir sve olakotne i otegotne okolnosti koje utječu na odmjerenje kazne, pobude iz kojih je djelo počinjeno, okolnosti pod kojim je djelo počinjeno i jačinu ugrožavanja zaštićenog dobra, raniji život optuženika i njegove osobne prilike. Tako je od olakotnih okolnosti sud cijenio njegovu raniju neosuđivanost i korektno držanje pred sudom, kao i činjenicu da je otac jednog malodobnog djeteta, dok mu otegotnih okolnosti nije našao. Polazeći od svrhe kažnjavanja, s obzirom na težinu kaznenog djela i stupanj kaznene odgovornosti optuženika, imajući pri tome u vidu zakonom propisane granice kazne za navedeno djelo i sve navedene okolnosti, sud je cijenio da je svrhu kažnjavanja u konkretnoj situaciji moguće postići izricanjem uvjetne osude kojom se utvrđuje kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci i istodobno određuje da se ista neće izvršiti ukoliko optuženik u roku provjeravanja u trajanju od dvije godine po pravomoćnosti presude ne počini novo isto ili slično kazneno djelo.

Prema tome, sud nalazi tri olakotne okolnosti, i to: korektno držanje pred sudom, raniju neosuđivanost i činjenicu da je otac jednog malodobnog djeteta, dok otegotnih okolnosti sud nije našao.

Kod zaključka o svrsi kaznenih sankcija, svrsi kažnjavanja i svrsi uvjetne osude koja je naprijed već izložena, kao i prilikom odmjerenja i individualizacije kazne počinitelju, sud uzima u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna bude veća ili manja (olakotne i otegotne okolnosti). Prvostupanjski sud gotovo na identičan način, uproštavanjem samog zakonskog teksta i neadekvatnom i pogrešnom ocjenom tih okolnosti, odmjerava kaznu počinitelju koja slijedom toga ne samo da nije adekvatna već je i nepravilna i nezakonita.

U obrazloženju navedene presude prvostupanjski sud *korektno ponašanje* samo po sebi smatra olakotnom okolnošću i uopće ne obrazlaže u čemu se sastoji korektno ponašanje optuženika pred sudom. Sud ne bi mogao cijeniti korektno, uzorno ponašanje optuženika samo po sebi kao olakotnu okolnost pri donošenju odluke o vrsti i mjeri kaznene sankcije, s obzirom na to da se ovakva

vrsta ponašanja apsolutno očekuje od svih optuženika i drugih osoba koje učestvuju u postupku pred sudom. Radi se o standardu normalnog, uobičajenog i očekivanog ponašanja stranaka i drugih osoba tijekom kaznenog postupka, pa to ne predstavlja dokaz neke posebnosti ili, bolje reći, osobnosti konkretnog optuženika.

Premda se korektno ponašanje uzima kao uobičajena olakotna okolnost u najvećem broju slučajeva procesuiranja ovog kaznenog djela, zabrinjavajuće je da se korektnim ponašanjem u javnom životu nelogično umanjuje nekorektno ponašanje u obitelji kako bi se izrekla blaža sankcija za kvalifikatorni oblik nasilja u obitelji. Da bi bio u mogućnosti donijeti ispravnu odluku, sud bi u svakom konkretnom slučaju morao obrazložiti u čemu se sastoji korektno ponašanje optuženika.

Sa okolnošću *ranije nije kažnjavan* treba posebice biti oprezan, jer to što za kazneno djelo neka osoba nije ranije osuđivana ne znači da u konkretnom slučaju, kad su u pitanju kaznena djela "nasilja u obitelji", nasilja i zlostavljanja nije bilo. Nije rijedak slučaj da je sudu predstavljen tek prvi prijavljeni slučaj koji se procesuirá i to opet više kao izoliran slučaj, a ne kontinuirano nasilje u dužem vremenskom periodu. Člankom 222. KZ FBiH nedavno je prvi put ovo kazneno djelo uvedeno u pozitivno kazneno zakonodavstvo BiH. Do tada je nasilje u obitelji bilo privatna stvar pojedinaca, sa više ili manje prisutnim rodnim predrasudama i stereotipima o ulogama bračnih partnera i ostalih članova obitelji, ulozi hranitelja, glave obitelji, dominantnoj ulozi muškarca koji ima moć i kontrolu nad ostalim članovima obitelji, prvenstveno bračnoj partnerici ali i djeci, zahtijevanoj pokornosti djece i prirodnoj potrebi fizičkog kažnjavanja. Žrtvama nasilja u obitelji kao obliku rodno zasnovanog nasilja donedavno nije pružana adekvatna zaštita jer se nasilje u obitelji smatralo društveno prihvatljivim obrascem ponašanja. Prema tome, ranija neosuđivanost ne znači da neki počinitelj nije i ranije činio ista ili slična djela. Pa ipak, nalazi istraživanja pokazuju da u 74 posto slučajeva sudovi raniju neosuđivanost uzimaju kao olakotnu okolnost, bez detaljnije analize i bilo kakvih razloga za takvu ocjenu.⁸⁷

87 Cf. Supra, fn.1.

Ranija neosuđivanost mogla bi predstavljati olakotnu okolnost kada je riječ o počinitelju kaznenog djela koji je u zreloj životnoj dobi, što znači da iza njega stoji cijeli životni i radni vijek koji je bio neporočan.⁸⁸ Nasuprot tome, kada je počinitelj mlada osoba koja je tek stupila u brak i zasnovala obitelj, raniju neosuđivanost ne bi trebalo cijeliti kao olakotnu okolnost kod kaznenog djela nasilja u obitelji. Zakonodavac isključivo propisuje da se počinitelju posebno cijeni da li je učinjeno djelo u povratu, tj. postoji li ranija osuđivanost, a ne postoji li i ranija neosuđivanost. Po prirodnom tijeku stvari, većina ljudi ne dolazi u sukob sa zakonom, te se stoga i najveći broj počinitelja zapravo procesuiraju prvi put. Nečinjenje kaznenih djela ili pak činjenica da neka kaznena djela nisu procesuirana (zastara, promjene iskaza ključnih svjedoka, odustajanje oštećenih od svjedočenja uslijed zakonske blagodati) nikako ne bi trebale biti okolnosti koje poboljšavaju status optuženika u kontekstu postojanja olakotne okolnosti da je optuženik ranije neosuđivan. U najvećem broju slučajeva ranija neosuđivanost je uvjet za zasnivanje radnog odnosa. To je obrazac društveno prihvatljivog ponašanja i u javnom i privatnom životu. Kod počinjenja određenih kaznenih djela u službi ranija neosuđivanost se ne može nikako tretirati kao olakotna okolnost, jer bez potvrde da nisu osuđivani nisu ni mogli stupiti u službu.⁸⁹ Proizlazi da bi ovu okolnost sud trebao pažljivo razmotriti od slučaja do slučaja, a ne je *a priori* uzimati kao olakotnu okolnost. Sud bi je trebao dovesti u svezu sa godinama života optuženika, trajanjem bračne odnosno obiteljske ili izvanbračne zajednice, te sa relevantnim podacima pribavljenim od centra za socijalni rad, kao i podacima o evidenciji eventualnih podnesenih prijava u policijskoj stanici.

U obrazloženju navedene presude sud cijeni kao olakotnu okolnost da je optuženik *otac jednog malodobnog djeteta*. Ova okolnost se najčešće razmatra skupa sa okolnošću obiteljskog statusa optuženika (bračni i obiteljski status). Imajući u vidu prezentiranu procesnu građu, i to dio iskaza oštećene koja navodi da je odselila kod svojih roditelja, u spisu predmeta nema podataka o tome da li je brak u međuvremenu razveden, da li je faktički prestala postojati

88 Značenje izvedeno preko sinonima – nevin, bezgrešan, čedan, nepogrešiv, skroman, čestit, iskren krotak, neokaljan, nedužan, čist, bezazlen, <https://jezikoslovac.com>,

89 Ranija osuđivanost se ne može uzeti kao olakotna okolnost jer drugačije nisu mogli stupiti u službu. V.<https://faktor.ba/vijest/specijalci-mup-a-rs-a-osueni-na-42-godine-zatvora-250588>

obiteljska zajednica, da li je optuženik u novom braku i s kim živi malodobno dijete, te da li optuženik osigurava sredstva za njegovo uzdržavanje.

Ova okolnost ne bi se mogla cijeniti kao olakotna u kontekstu kaznenog djela "nasilje u obitelji" jer bračni partneri sporazumno i ravnopravno odlučuju o rađanju i podizanju djece, te o uređenju međusobnih odnosa i obavljanju poslova u bračnoj odnosno obiteljskoj zajednici.⁹⁰ Roditeljsku skrb su dužni pružati u najboljem interesu djeteta. Roditelji su dužni skrbiti o životu i zdravlju djeteta, te ga čuvati i odgajati u duhu mira, dostojanstva, tolerancije, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti, a u skladu sa uzrastom i zrelosti djeteta unapređivati njegovo pravo i odgovornost na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti te zadovoljavati njegove normalne potrebe i štititi ga od svih oblika poroka, nasilja i povreda.⁹¹ Roditelju se može oduzeti roditeljska skrb ukoliko zloupotrebljava svoja zakonom priznata prava.⁹²

Sve ovo je bilo nužno istaknuti imajući u vidu da je i u ovom konkretnom slučaju kaznenog djela "nasilje u obitelji" u optužnom aktu izostavljena okolnost o kojoj je oštećena svjedočila, a koju obrana tijekom postupka nije dovela u pitanje – da ju je "optuženik najprije naguravao u spavaćoj sobi, a nakon toga u dnevnom boravku, i to sve pred djetetom".

Stoga sud nije mogao samu po sebi cijeniti ovu okolnost kao olakotnu a da nije rasvijetlio sve okolnosti konkretnog slučaja i doveo ih u međusobnu vezu, jer je optuženik zlopotrijebio i prava koja su mu Obiteljskim zakonom priznata u odnosima roditelja i djece, i obvezu da osigura djetetu zaštitu koja je nužna za njegovu dobrobit. Sud je ovu okolnost mogao cijeniti kao posebno otežavajuću bez obzira na to što nasilje nije direktno bilo usmjereno na dijete. Sud stoga ne može zanemariti saznanje da je medicinska nauka dokazala⁹³ da

90 Obiteljski zakon FBiH (*Službene novine FBiH, broj 05/14*)

91 Čl. 124-149. OZ FBiH, prava i dužnosti roditelja i djece

92 Roditelju koji zloupotrebom svojih prava, ili grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, ili napuštanjem djeteta, ili nestaranjem o djetetu sa kojim ne živi očito stavlja u opasnost sigurnost, zdravlje ili moral djeteta, ili koji ne zaštititi dijete od ovakvog ponašanja drugog roditelja ili druge osobe, sud će u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko staranje (Čl. 154 st. 1 OZ FBiH).

93 Lynn Hecht Schafraan, nasilje u porodici, razvoj mozga i životni vijek: nova saznanja iz oblasti neuronauke, 2014, *The Judges Journal* (Sudijski žurnal), izdanje 53, br. 3.

izloženost djece nasilju u obitelji uzrokuje negativne posljedice po kasniji psihofizički razvoj i utječe na njihove obrazovne sposobnosti i mogućnosti u društvu.⁹⁴

U svezi svega navedenog, sud kao organ sudske vlasti mora naglasiti obvezu države da i putem pravosudnog sustava osigura zaštitu obitelji i djeteta koju im priznaje pravni sistem u Bosni i Hercegovini, te da je u obitelji zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog partnera ili bilo kojeg drugog člana obitelji.⁹⁵ Tako Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji FBiH⁹⁶ navodi da je žrtva nasilja u obitelji svaki član obitelji koji je izložen radnjama nasilja obitelji iz članka 7. ovog zakona, naglašavajući da je dijete svaki član obitelji koji nije navršio 18 godina života. Prema istoimenom Zakonu Republike Srpske, djeca se smatraju direktnim žrtvama nasilja u obitelji i ukoliko su samo svjedočila nasilju u obitelji.

Istina, okolnost da je optuženik otac malodobnog djeteta može biti značajna ukoliko se razmatra glede obveze da otac plaća uzdržavanje djetetu, ali pod uvjetom da nasilje nije počinjeno prema djetetu, niti je dijete bilo izloženo nasilju u obitelji. Sud stoga treba oprezno da cijeni ovu okolnost kako bi se izbjegla nelogična pretpostavka da bračni, obiteljski ili roditeljski status sam po sebi predstavlja posebnu karakternu osobinu koja zaslužuje veće vrednovanje i poštivanje u društvu. To nikako ne može biti slučaj kad je riječ o ovom kaznenom djelu, jer bi se značenje tih pojmova pretvorilo u svoju suprotnost. Ova okolnost već poprima drugo značenje u svakom konkretnom slučaju kada su u pitanju punoljetna djeca ili djeca nad kojom nema obveze uzdržavanja. U svim slučajevima treba voditi računa o posljedicama takvih okolnosti na malodobno dijete ukoliko je ono žrtva nasilja u obitelji ili je izloženo nasilju u obitelji.

94 Neuronauka pokazuje da su mozgovi beba i male djece spužve koje upijaju sve u njihovoj okolini, uključujući štetnost izlaganja nasilju u obitelji. Detaljnije: Nasilje u obitelji, razvoj mozga i životni vijek. Nova saznanja iz oblasti neuronauke, Lynn Hecht Schafran, 2014, *The Judges Journal* (Sudijski žurnal), izdanje 53, br. 3.

95 CF. Čl. 2.st.d., čl. 4, čl. 380. OZ FBiH,

96 *Službene novine Federacije BiH*, broj: 20/13.

ODMJERAVANJE KAZNE

Nakon analize ovih triju okolnosti koje cijeni kao olakotne, prvostupanjski sud u obrazloženju odluke o izboru i mjeri kaznene sankcije – uvjetne osude – navodi da je, pored toga što je imao u vidu svrhu kažnjavanja, specijalnu i generalnu prevenciju, uzeo u obzir sve olakotne i otegotne okolnosti koje utječu, uključujući štetnost izlaganja nasilju u obitelji. Detaljnije: nasilje na odmjeravanje kazne, pobude iz kojih je djelo počinjeno, okolnosti pod kojim je djelo počinjeno i jačinu ugrožavanja zaštićenog dobra, te raniji život optuženika i njegove osobne prilike. Izostavljene su sljedeće okolnosti: stupanj krivice, povreda zaštićenog dobra, ponašanje nakon učinjenog kaznenog djela, kao i druge okolnosti koje se odnose na osobu počinitelja. Premda zakonska norma obvezuje sud da cijeni sve okolnosti iz odredbe čl. 49. KZ FBiH, prvostupanjski sud ima obvezu i ovlaštenje da cijeni i svaku drugu okolnost pri odmjeravanju kazne i njene individualizacije glede vrste i mjere kaznene sankcije, a koje utječu na to da kazna bude manja ili veća.

Prvostupanjski sud, znači, uzima u obzir još šest okolnosti prilikom odmjeravanja kazni koje samo taksativno nabraja (kao što to čini i sam zakonodavac), ne navodeći značaj koji im daje, niti obrazlaže u čemu se sastoje. Kako sud navodi da nije našao otegotnih okolnosti, proizlazi da ih je prvostupanjski sud cijenio kao olakotne okolnosti iako to izričito ne navodi. To u konačnici predstavlja nezakonito postupanje suda prilikom sudskog odmjeravanja kazne, iz čega jasno proizlazi da je izrečena uvjetna osuda u konkretnom slučaju nepravilna i nezakonita.⁹⁷

Ocjena određenih okolnosti kao olakotnih ili otegotnih u postupku odmjeravanja i individualizacije kazne nije jednostavan, već složen, a često i najteži posao koji traži aktivnu ulogu suca, za što su potrebna unaprijedena znanja i edukacija i iz drugih oblasti, kao što su sociologija, psihologija i slično što bi

97 Odredba članka 305. st. 8. ZKP-a FBiH jasan zahtjev stavlja pred sud kad propisuje: "Ako je optuženiku izrečena kazna, u obrazloženju će se navesti koje je okolnosti sud uzeo u obzir pri odmjeravanju kazne. Sud će posebno obrazložiti kojim se razlozima rukovodio pri odluci da kaznu treba ublažiti ili optuženika osloboditi od kazne ili izreći uvjetnu osudu ili da treba izreći mjeru sigurnosti ili oduzimanje imovinske korist.

bilo i neophodno i korisno pri procjeni određenih okolnosti prilikom odmjerenja kazne počinitelju kaznenog djela. Također, u postupku individualizacije kazne, prvostupanjski sud bio je dužan utvrditi kaznu cijeneći sve olakotne i otegotne okolnosti koje utječu na odmjerenje kazne u granicama propisanim za izvršeno kazneno djelo. Olakotne okolnosti utječu na to da se utvrdi i izrekne blaža kazna u okviru posebnog minimuma i maksimuma, a okolnosti koje se utvrde kao otegotne dovode do strožeg kažnjavanja. Kod kaznenog djela "nasilje u obitelji" zakonodavac nije propisao poseban minimum kazne zatvora, što znači da vrijedi opći zakonom propisan minimum, a to je kazna zatvora u trajanju od 30 dana. Kako za ovo kazneno djelo nasilja u obitelji iz čl. 222. st. 2. KZ FBiH nisu propisani posebni minimumi zapriječenih alternativno predviđenih kazni, oni se poklapaju sa općim minimumom navedenih kazni – 500 KM kod novčane kazne, odnosno 30 dana kod kazne zatvora. Slijedom ovakvog normiranja, zakonodavac faktički već isključuje mogućnost ublažavanja kazne kako je predviđeno odredbom čl. 50. KZ FBiH, što govori u prilog pojačanoj društvenoj opasnosti zbog činjenja ovog kaznenog djela i potrebi zaštite ugroženog dobra. Ovakvu zakonodavnu regulativu suci su dužni prepoznati i donijeti odluku o izboru vrste i mjere kaznene sankcije u skladu sa zakonom.

Iako je nepravilno vrednovao olakotne okolnosti i neutemeljeno ocijenio da ne postoje otegotne okolnosti, prvostupanjski sud je utvrdio kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci koja se neće izvršiti ako u roku od dvije godine optuženi ne počinu novo isto ili slično kazneno djelo. U izreci prvostupanjske presude, kao i u obrazloženju, prvostupanjski sud pogrešno navodi novo isto ili slično kazneno djelo, što je protivno čl. 62. st. 1. KZ FBiH, koji propisuje da **ne učini novo kazneno djelo**. Na ovaj način prvostupanjski sud nepotrebno sužava pravnu normu, sa mogućim negativnim konsekvencama po počinitelja odnosno optuženika, da počinu neka druga kaznena djela. Točno je da se utvrđivanjem kazne zatvora u trajanju od šest mjeseci stječe temeljni uvjet iz odredbe čl. 62. st. 3. KZ FBiH, tj. da je učinitelju utvrđena kazna zatvora u trajanju do dvije godine (ili novčana kazna – u ovom slučaju nije utvrđena), te da sud može, ali i ne mora izreći uvjetnu osudu kao blažu vrstu kaznene sankcije koja predstavlja upozorenje uz prijetnju kaznom bez njezina izvršenja u smislu čl. 62. st. 1. KZ FBiH.

U odredbi čl. 62. st. 2. zakonodavac nalaže sudu da pri odlučivanju hoće li izreći uvjetnu osudu obvezno vodi računa o svrsi uvjetne osude, te da posebno uzme u obzir ličnost počinitelja, njegov raniji život, njegovo ponašanje poslije počinjenog kaznenog djela, stupanj krivice i druge okolnosti pod kojima je djelo učinjeno. Ovoga nema u obrazloženju prvostupajnske presude. Prvostupajnski sud uz uvjetnu osudu ne izriče bilo kakve obveze u smislu čl. 63. KZ FBiH.⁹⁸ Također nema ni podataka o razmatranju barem nekih pitanja kako bi se moglo konstatirati, odnosno izvesti pravilan zaključak o tome postoji li mogućnost izricanja uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom, što je već uveliko postalo zabrinjavajuće, jer uopće nisu zabilježeni slučajevi izricanja iste u praksi. Ovom značajnom pitanju individualizacije i odmjeravanja kazne počinitelju kaznenog djela sud šturo i gotovo uopće ne obrazlaže izrečenu odluku.⁹⁹ To je posljedica toga što se prvo optužba, a zatim i sud, nisu dubioznije bavili intenzitetom nasilja, njegovim kontinuitetom i dužinom trajanja, prirodom te raznovrsnošću pojavnih oblika i njegovim posljedicama. U obrazloženju navedene presude da će se uvjetnom osudom ostvariti specijalna prevencija, društvena osuda, zaštita i satisfakcija žrtve nisu navedeni suštinski razlozi kojima se sud rukovodio, osim pukog citiranja zakonskog teksta. U čemu se sastoji uvjerenje suda da će biti postignuta svrha izricanja uvjetne osude u konkretnom slučaju? Jednostavno, nedostatak obrazloženja glede izrečene uvjetne osude postaje ozbiljan problem s kojim se pravosuđe mora suočiti i dokinuti ovakvu sudsku praksu. U protivnom, zakonitost je zamije-njena proizvoljnošću i nedosljednošću, što i onako težak položaj žrtve – oštećene, čini još težim i nesigurnijim.

98 Obveze počinitelja kojem je izrečena uvjetna osuda:

- (1) Sud može u uvjetnoj osudi odrediti ispunjavanje sljedećih obveza: da osuđeni vrati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom, da naknadi štetu koju je pričinio krivičnim djelom, ili da ispuni druge obveze predviđene krivičnim zakonodavstvom u Federaciji.
- (2) Rok za ispunjenje obveza iz stava 1 ovog člana utvrđuje sud u okviru određenog vremena provjeravanja.

99 ESLJP Boldea protiv Rumunije, 15. veljače 2007, Van de Hurk protiv Holandije, 19. travnja 1994. godine, §61., "Kako bi se ispoštovalo načelo pravičnog suđenja obrazloženje treba pokazati da je sudac/ sutkinja uistinu analizirao glavna pitanja koja su mu predložena."

IMOVINSKOPRAVNI ZAHTJEV

U analiziranoj presudi nema podatka o tome da li je oštećena bila upoznata sa eventualnim imovinskopravnim zahtjevima kod davanja iskaza u tužiteljstvu. Obveza tužitelja i suda u svezi sa utvrđivanjem činjenica proizlazi iz čl. 211. ZKP-a FBiH. Zahtjev treba da je određen i potkrijepljen dokazima. Sud može i djelomično dosuditi imovinskopravni zahtjev. Može se predložiti i provođenje medijacije u skladu s posebnim Zakonom o medijaciji. O imovinskopravnom zahtjevu raspravlja se u kaznenom postupku na prijedlog ovlaštene osobe ako se time znatno ne odugovlači ovaj postupak. Glede položaja oštećene, treba primjetiti da ona u postupku nije imala punomoćnika, niti joj je pružena podrška stručne osobe iz Odjela za podršku svjedocima putem Sporazuma o suradnji sa Kantonalnim sudom, jer zasad općinski sudovi nemaju vlastite odjele za podršku. Rješavanje i odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku i uspostavljanje takve sudske prakse mogli bi predstavljati jedan, i to značajan i unaprijeđen vid pružanja zaštite i satisfakcije žrtvi.¹⁰⁰ Nužno bi stoga bilo u najranijoj fazi postupka upoznati oštećenu o pravu koje joj pripada. Ukoliko oštećena želi da imovinskopravni zahtjev ostvaruje u kaznenom postupku, ne bi trebalo biti dileme da mjerodavno tužiteljstvo pravovremeno prikupi dokaze o svim relevantnim činjenicama kako bi sud mogao donijeti pravilnu i zakonitu odluku o tome u kaznenom postupku.

100 Deklaracija UN-a o temeljnim načelima pravde za žrtve kaznenih djela i zlorabe moći od 29. 11. 1985. g., "prema žrtvama treba postupati sa suosjećanjem i poštivati njihovo dostojanstvo. One imaju pravo na brzo obeštećenje za štetu koju su pretrpjele prema odredbama domaćih zakona, to je ujedno dokaz brige države za žrtve".

ZAKLJUČAK

Ako dovedemo u vezu činjenicu da kaznene sankcije predstavljaju odgovor društvene zajednice na počinjeno kazneno djelo nasilja u obitelji, onda presuda sa svojom uvjetnom osudom analizirana u ovom poglavlju šalje pogrešnu poruku da se nasilje u obitelji ne smatra dovoljno ozbiljnim kaznenim djelom. Sud daje kratko obrazloženje da nije bilo mjesta oštrijem kažnjavanju optuženika, odnosno da nije bilo mjesta izricanju kazne zatvora, ali obrazloženje uvjetne osude ostaje neadekvatno i nepotpuno. *Izricanje uvjetne osude u konkretnom predmetu doima se proizvoljnim.* Analiza se također detaljno bavila i primjenom otegotnih i olakotnih okolnosti utvrđujući paušalni stav prema tim okolnostima. Sud je kao otegotne mogao cijiniti, ali to nije urađeno, sljedeće okolnosti: izloženost djeteta nasilju, izolaciju žrtve, prijetnje nasiljem i kontinuitet u zlostavljanju, ponižavanje žrtve, emocionalno i psihološko nasilje, ranjivost žrtve, opsesivnu ljubomoru, ekonomski status obitelji / hraniteljsku ulogu optuženika, osjećaj ugroženosti za život i sigurnost, ekstremnu dominaciju, težinu nasilja, izostanak kajanja i dr.

Osim toga, a kao i u mnogim drugim presudama, bez adekvatnog obrazloženja, uzete su u obzir olakotne okolnosti, odnosno korektno držanje pred sudom, ranija neosuđivanost i to da je počinitelj otac jednog malodobnog djeteta. Također, kao propust uočeno je i to da osim djelomičnog citiranja zakonskog teksta u obrazloženju analizirane presude nije navedeno ništa više, kako za olakotne okolnosti tako i za svrhu kažnjavanja. Nedostatak relevantnih podataka o okolnostima koje su uzete u obzir prilikom odmjeravanja kazne, a koje utječu na to da kazna bude manja ili veća (olakotne i otegotne okolnosti), dovodi u pitanje transparentnost, odgovornost i nepristranost u radu, te se više doima kao arbitrarna odnosno proizvoljna primjena prava.

4

NASILJE NAD STARIJIM OSOBAMA: PRAVNI, LINGVISTIČKI I SOCIOLOŠKI PRISTUP

*Muhamed Tulumović**

UVOD

U ovom radu će biti analizirana krivična presuda u predmetu nasilja u porodici nad starijim osobama, sa osvrtom na pravni, lingvistički i sociološki pristup. Posebno će biti obrađeni opći nedostaci osnovnih dijelova presude, i to uvoda, izreke i obrazloženja, sa uputom na pravila legalističkog stila kao imperativa u pisanju presuda. Također, u radu će biti ukazano na greške u primjeni zakona, stanje kvaliteta presude, uz davanje potpunog i jasnog kritičkog negativnog i pozitivnog osvrta na nedostatke analizirane presude sa aspekta nasilja u porodici, analiza diskursa o nasilju u porodici i općoj poruci koja se u presudi ističe kroz iznesenu svrhu kažnjavanja, uz poseban pozitivan kritički osvrt na primjere dobre prakse. Neopravdano blaga kaznena politika sudova u odnosu na krivično djelo nasilje u porodici, sporost pravosudnog sistema, kao i neadekvatna zaštita žrtava nasilja od nasilnika,

* Predsjednik Općinskog suda u Tuzli

stvorila je kod žrtava nasilja u porodici nepovjerenje u pravosudni sistem, zbog čega je neophodno kontinuirano provoditi adekvatne mjere na sprečavanju i suzbijanju nasilja u porodici i porodičnoj zajednici.¹⁰²

OSNOVNI PODACI O ANALIZIRANOJ PRESUDI

Navedenom presudom sud je utvrdio da je optuženi kriv što je 4. februara 2014. godine, dok se nalazio u porodičnom stanu, bez ikakvog povoda i razloga verbalno prijetio majci da će je ubiti, zapaliti, zaklati, jer mu ne daje novac za kupovinu opijata - heroína. Dakle, optuženi je nasiljem, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrozio mir i tjelesnu cjelovitost članova svoje porodice sa kojim živi u zajedničkom domaćinstvu, čime je počinio krivično djelo *nasilje u porodici* iz člana 222. stav 1. KZ FBiH¹⁰³, pa mu je sud, primjenom člana 43. KZ FBiH, izrekao kaznu zatvora u trajanju od tri mjeseca.

U ovom predmetu Kantonalno tužilaštvo podnijelo je optužnicu 10. novembra 2014. godine. Optužnica je potvrđena 12. novembra 2014. godine, a glavni pretres je održan 12. maja 2016. godine, kada je optuženi priznao krivnju i kada je donesena i prvostepena presuda. Iz izvoda kaznene evidencije za optuženog vidi se da je tri puta osuđivan, a iz zapisnika o saslušanju svjedoka KT da je optuženi na metadonskoj terapiji i da je redovan pacijent u Centru za odvikavanje. Izvještaj o izvršenom krivičnom djelu MUP-a i PU od 18. aprila 2014. godine sačinjen je zbog postojanja osnova sumnje da je optuženi 4. februara 2014. godine u večernjim satima u porodičnoj kući fizički i psihički maltretirao svoju majku i njenog supruga. S obzirom na to da u toku postupka nije osporavao svoju uračunljivost, sud je zaključio da je optuženi u vrijeme učinjenja krivičnog djela bio svjestan svoga djela i da htio njegovo izvršenje. Iz toga proizlazi da je postupao sa direktnim umišljajem, pa ga je zbog toga sud oglasio krivim za izvršeno krivično djelo. Prilikom odmjeravanja krivičnopravne sankcije sud je imao u vidu svrhu kažnjavanja i sve okolnosti koje utječu na to da kazna bude manja ili veća, tj. otežavajuće i

102 Marković, I., Nasilje u porodici kao specifičan oblik kriminaliteta u uslovima globalne ekonomske krize. Zbornik radova *Zaštita ljudskih prava i sloboda*. Tara, 2011. 249-250.

103 Za osnovni oblik krivičnog djela nasilje u porodici iz člana 222. stav 1. KZ FBiH učinilac će se kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

olakšavajuće okolnosti. Od olakšavajućih okolnosti sud je naročito cijenio da je optuženi priznao izvršenje krivičnog djela, te na taj način doprinio bržem okončanju krivičnog postupka, pri čemu je istovremeno imao u vidu raniju osuđivanost kao otežavajući okolnost.

NORMATIVNA ANALIZA

Sadržaj uvoda presude određen je članom 305. stavom 2. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, (u daljem tekstu: ZKP FBiH)¹⁰⁴, koji služi za individualizaciju i identifikaciju odluke. Iz uvoda se vidi ko je i kada odlučivao u predmetu, te ko su učesnici postupka. Presuda se ne može pobijati ako uvod ima neke nedostatke – presuda se može pobijati zbog bitnih povreda odredaba krivičnog postupka¹⁰⁵ i povrede krivičnog zakona¹⁰⁶, što se odnosi na izreku i obrazloženje. Međutim, to nikako ne znači da treba praviti propuste u uvodu presude.

U konkretnom slučaju, analizirana presuda sadrži sve zakonske razloge propisane članom 305. ZKP-a FBiH, s tim da bi jedino trebalo obratiti pažnju na pravilnije pisanje skraćenica i na određene gramatičke greške (sastavljene riječi, navođenje skraćenice bez navođenja kako će se koristiti skraćenica u ostatku teksta. Također, izostalo je navođenje punog naziva zakona (Krivični zakon), a u tekstu je korištena skraćenica za zakon.¹⁰⁷ Zakoni su navedeni u

104 Prema članu 305. 2. ZKP-a FBiH, uvod presude sadrži: naznačenje da se presuda izriče u ime Federacije Bosne i Hercegovine, naziv suda, ime i prezime predsjednika i članova vijeća i zapisničara, ime i prezime optuženog, krivično djelo za koje je optužen i da li je bio prisutan na glavnom pretresu, dan glavnog pretresa i da li je glavni pretres bio javan, ime i prezime tužitelja, branitelja, zakonskog zastupnika i punomoćnika koji su bili prisutni na glavnom pretresu i dan objavljivanja izrečene presude.

105 Član 312. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, br.59/14*)

106 Član 313. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, br.59/14*)

107 Propise na koje se sud poziva u svojoj odluci treba u pravilu pisati njihovim punim nazivom, uz oznaku glasila u kojem su objavljeni, uz mogućnost korištenja uobičajenih i lako razumljivih kratica. Dakle, prilikom prvog navođenja određenog propisa sudac će navesti njegov puni naziv i glasilo u kojem je objavljen, uz oznaku na koji će se način u daljnjem tekstu taj propis skraćeno označavati.

Vidi opširnije u: Saganić, K., "Način pisanja prvostupajskih presuda u parničnom postupku",

nepotpunom nazivu i bez naznačenja broja i godine Službenog lista u kojem su objavljeni, kako je propisano članom 63. stav 5. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine.¹⁰⁸ Zakon u presudi treba navesti na sljedeći način – Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

*Izrekom presude*¹⁰⁹ rješavaju se sva, kako procesna tako i činjenična i pravna pitanja koja su optužbom postavljena pred sud. Osim toga što izreka mora biti sažeta, ona mora biti potpuna, jasna i razumljiva, jer ako nije tako radit će se o bitnoj povredi odredaba krivičnog postupka.¹¹⁰ Izreka presude treba da bude sažeta i da sadrži samo elemente bića određenog krivičnog djela, bez suvišnih pojedinosti koje nisu značajne za postojanje krivičnog djela. U stručnoj literaturi obično se ističe da je izreka najvažniji dio presude, jer ona treba da bude osnov za izvršenje. Ponekad se za izreku koristi termin *dispozitiv*, ali u praksi treba koristiti *izreku* kao zakonski termin.¹¹¹ U konkretnom slučaju, izreka analizirane presude je u značajnoj mjeri usaglašena sa propisanim zakonskim sadržajem iz odredbe člana 305. 3. ZKP-a FBiH, u vezi sa članom 300 istog zakona, mada izreka sadrži neke gramatičke greške.

*Obrazloženje presude*¹¹² je izuzetno značajan dio sudske odluke koji treba da pruži odgovor na pitanje o razlozima koji su opredijelili sud da donese presudu

preuzeto sa: https://www.vtsrh.hr/uploads/Dokumenti/strucni%20radovi/Sagani%C4%87_Kristina_Pisanje_1.stup_presuda_u_PP_HPR_10-10_UDK. (pristupljeno 7. 2. 2018).

108 Prema članu 63. stav 5. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" broj 66/2012), u tekstu presude se mogu upotrebljavati skraćenice samo ako su općeprihvaćene i lako razumljive, te ako ne daju povoda sumnji o njihovom pravnom značenju. Zakone i druge propise koji se navode u tekstu treba navesti njihovim punim nazivom uz naznačavanje broja i godine službenog glasila u kojem su objavljeni.

109 Prema članu 305. 3. ZKP-a FBiH, izreka presude sadrži lične podatke o optuženom i odluku kojom se optuženi oglašava krivim za krivično djelo za koje je optužen ili kojom se oslobađa od optužbe za to djelo ili kojom se optužba odbija. Prema stavu 4. istog člana je propisano *ako je optuženi oglašen krivim, izreka presude mora obuhvatiti potrebne podatke iz člana 300. ovog zakona, a ako je oslobođen od optužbe ili je optužba odbijena, izreka presude mora obuhvatiti opis djela za koje je optužen i odluku o troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnom zahtjevu, ako je bio postavljen.*

110 Član 312. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, br. 59/14*)

111 Janković, S., "Greške i propusti pri izradi prvostepene krivične presude", *Bilten Vrhovnog suda Srbije* broj 2/06, od oktobra 2006. godine.

112 Prema članu 305. 6. 8. ZKP-a FBiH u obrazloženju presude sud će iznijeti razloge za svaku

preciziranu u njenoj izreci. U ovom dijelu sudske odluke treba pružiti jasnu i ubjedljivu argumentaciju, jer obrazloženje služi da svaki čitalac, bez obzira na to da li ima pravničko znanje ili ne, ili sudija drugostepenog suda, sazna kojim se razlozima rukovodio prvostepeni sud u donošenju svakog segmenta svoje odluke.¹¹³ Obrazloženje omogućuje strankama da odluku pobijaju pravnim lijekovima, a višoj sudskoj instanci da povodom uloženih pravnih lijekova ispita da li je odluka pravilna i zakonita.

U konkretnom slučaju, u obrazloženju *analizirane presude* su uočeni sljedeći nedostaci:

- i. Nije razmotrena izjava o priznanju krivnje koju je optuženi dao na glavnom pretresu (član 245. ZKP-a FBiH), već je samo u obrazloženju konstatovano da je optuženi priznao počinjenje krivičnog djela.
- ii. Zakoni su navedeni u nepotpunom nazivu i bez navođenja broja i godine Službenog lista u kojem su objavljeni¹¹⁴ Tek nakon što se to navede, treba navesti skraćenicu koja će se koristiti u ostatku teksta.
- iii. Imovinskopravni zahtjev nije uopće spomenut u presudi, tj. da li je postavljen ili ne (član 212. 3. ZKP-a F BiH), iako je sud izvršio uvid u zapisnike o ispitivanju osumnjičenog pred nadležnim policijskim organom i u zapisnik o saslušanju svjedoka u kojima, među unaprijed šablonski postavljenim pitanjima, postoji obavezno i pitanje koje se odnosi na izjašnjenje oštećenog o imovinskopravnom zahtjevu.

tačku presude. (7) Sud će određeno i potpuno iznijeti koje činjenice i iz kojih razloga uzima kao dokazane ili nedokazane, dajući naročito ocjenu vjerodostojnosti protivrječnih dokaza, iz kojih razloga nije uvažio pojedine prijedloge stranaka, iz kojih razloga je odlučio da se ne sasluša neposredno svjedok ili vještak čiji je iskaz pročitao, kojim razlozima se rukovodio pri rješavanju pravnih pitanja, a naročito pri utvrđivanju da li postoji krivično djelo i krivična odgovornost optuženog i pri primjenjivanju određenih odredaba Krivičnog zakona na optuženog i njegovo djelo. (8) Ako je optuženom izrečena kazna, u obrazloženju će se navesti koje je okolnosti sud uzeo u obzir pri odmjeravanju kazne. Sud će posebno obrazložiti kojim se razlozima rukovodio pri odluci da kaznu treba ublažiti ili optuženog osloboditi od kazne ili izreći uvjetnu osudu ili da treba izreći mjeru sigurnosti ili oduzimanje imovinske koristi.

113 Majić, M. *Prvostepena krivična presuda – vještina pisanja*. Beograd, 2014, str. 15, 16.

114 Član 63. stav 5. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine. *Službeni glasnik BiH broj 66/2012*.

U odluci postoje manje gramatičke greške, kao što su sastavljene riječi, malo slovo naziva krivičnog djela i sl. Također, naslov "O B R A Z L O Ž E N J E" naveden je spacionirano i velikim slovima, iako je pravilno navođenje "Obrazloženje"¹¹⁵ bez rastavljanja i malim slovima. Svrha ovog dijela sudske odluke jeste da se pruži jasna i ubjedljiva argumentacija.¹¹⁶

Protivrječnost između izreke i obrazloženja presude je očigledna, jer je u izreci presude navedeno da je *nasilje vršeno nad majkom*, a u obrazloženju da je nasilje vršeno *nad majkom i njenim suprugom*, što su opravdani razlozi za ukidanje presude, jer se radi o bitnoj povredi postupka u pogledu pasivnog subjekta.

ANALIZA SADRŽAJA

Iz sadržaja izreke analizirane presude može se zaključiti da pravna kvalifikacija djela nije pravilno određena jer se u izreci navodi da je nasilje izvršeno u porodičnom stanu *nad* članovima svoje porodice koji žive u zajedničkom domaćinstvu. Na to upućuje i izjava oštećene da se radi o zajedničkom domaćinstvu, što je utjecalo na pravnu kvalifikaciju djela. Naime, spomenuto krivično djelo je trebalo biti kvalifikovano po stavu 2. člana 222. KZ FBiH¹¹⁷, za koje je zapriječena *novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine*, a ne kao osnovni oblik krivičnog djela nasilje u porodici iz stava 1. citiranog člana, za koje je predviđena *novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine*.

Osobenost pasivnog subjekta čini kvalifikatornu okolnost ovog težeg oblika djela, jer ta osoba spada u red najužih članova porodice, poput bračnih drugova, djece, roditelja¹¹⁸ s kojim učinitelj živi u zajedničkom domaćinstvu.

115 Ispod izreke presude a prije početka obrazloženja stavlja se naslov "Obrazloženje", velikim početnim slovom bez rastavljanja, *član 63 stav 7 tačka c.* Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine. *Službeni glasnik BiH broj 66/2012.*

116 Majić, M., "Prvostepena krivična presuda – veština pisanja", *Paragraf*, Beograd, 2014, str. 15,16.

117 Prvi teži kvalifikovani oblik ovog djela postoji u stavu 2. člana 222. KZ FBiH, kojim je propisano ko krivično djelo iz stava 1 ovog člana učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom kućanstvu kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

118 Tomić, Z., *Krivično pravo II, Posebni dio*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje (Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007) str. 141.

Iz analizirane presude proizlazi da je sud prilikom odmjeravanja kazne cijenio sve *olakšavajuće* i *otežavajuće okolnosti* koje utiču na to da kazna bude manja ili veća. Tako je sud kao olakšavajuće okolnosti cijenio da je optuženi priznao izvršenje krivičnog djela, te je na taj način doprinio bržem i efikasnijem okončanju krivičnog postupka, dok je od otežavajućih okolnosti imao u vidu samo raniju osuđivanost optuženog, uz napomenu da izvršilac ranije nije odgovarao za krivično djelo nasilje u porodici. Ovakve konstatacije o cijenenim otežavajućim okolnostima nisu na adekvatan način primijenjene, jer presuda jasno ukazuje na postojanje i drugih otežavajućih okolnosti koje sud nije cijenio.

Naime, u ocjeni otežavajućih okolnosti u analiziranoj presudi nije cijinjena činjenica *kontinuiranog nasilja* koja proizlazi iz izjave oštećene da je optuženi sin "zadnjih par godina" nad njom i njenim suprugom provodio psihičko i verbalno nasilje i da ga je oštećena prije dvije godine prijavljivala policiji za nasilje, ali se ništa nije desilo. Očigledno je da je u konkretnom slučaju nasilje u porodici trajalo duži vremenski period, odnosno da se radi o faktičkom povratu i vršenju nasilja u kontinuitetu, što je sud trebao cijeniti kao *otežavajuću okolnost*, ali nije. Trajanje nasilja u porodici u dužem vremenskom periodu, ukoliko nije obuhvaćeno bićem krivičnog djela, ima značaj otežavajuće okolnosti, pa je u takvim predmetima opravdano, u skladu sa utvrđenim činjenicama, utvrditi postojanje kontinuiteta nasilja.¹¹⁹

Također, iz izjave oštećene proizlazi da je više puta maltretirana od strane optuženog, koji je prijetio da će je ubiti i zaklati, što je prijavljivala policiji, ali nema informacija da li se išta dešavalo po tom pitanju. Dakle, radi se o nasilju u porodici u kojem se žrtva nasilja *ranije obraćala za pomoć institucijama* kao što je policija, pa je sud mogao i ovu okolnost cijeniti kao otežavajuću. Postojanje dokaza o prethodnom obraćanju žrtve drugim institucijama, u konkretnom slučaju policiji, može ukazivati na kontinuitet u vršenju nasilja i aktivnu ulogu žrtve u traženju zaštite od nadležnih institucija.

S obzirom na to da sud nije cijenio kao otežavajuću okolnost kontinuirano nasilje u porodici, može se zaključiti da se izjavi oštećene u tom dijelu nije dao

119 Vidi više u: Galić, N., Huhtanen H., *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini* Sarajevo: DCAF, 2014 str 17.

poseban značaj, što može upućivati na zaključak da razmatranje posljedica po žrtvu još uvijek nema nedovoljno prostora u pravosudnoj sudskoj praksi, te da se Priručnik Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini samo djelomično primjenjuje u pravosudnoj praksi.

Analiza izvršenih sudskih presuda u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini pokazala je da optuženi, prema ustaljenoj praksi, negira postojanje kontinuiteta u vršenju nasilja u porodici, već tvrdi da se radi o izoliranom slučaju, bez obzira na to da li se krivični postupak vodi povodom jednog ili produženog krivičnog djela. Kontinuitet nasilja u porodici može se dokazati utvrđivanjem postojanja *psihičkih*¹²⁰ i *fizičkih* posljedica¹²¹ kod žrtve krivičnog djela. Dosadašnja istraživanja i određene analize pokazale su da izloženost nasilju starijih osoba ima negativan učinak na njihovo mentalno zdravlje i da je doživljeno verbalno nasilje jedan od najboljih prediktora psihološkog stresa starijih osoba.¹²²

120 *Psihičke posljedice* su češće nego fizičke posljedice, iako ih nije lako povezati sa stvarnim uzrokom. Kao posljedica nasilja dolazi do brojnih simptoma koji spadaju pod posttraumatski stresni poremećaj. Dugotrajno zlostavljanje uzrok je takvih posljedica. Emocionalne posljedice za ženu mogu biti razornije negoli fizičke posljedice. Naime, jedan od najčešćih pokazatelja emocionalnih posljedica je učestalost misli o suicidu. Najčešće emocionalne reakcije i psihološki problemi kao posljedica obiteljskog nasilja su strah, nemir, napetost, osjećaji krivnje i srama, intenzivan osjećaj usamljenosti, tuga i depresija, neurotske reakcije (napad panike), suicidalne ideje, narušeno samopouzdanje i samopoštovanje, anksioznost, poremećaji spavanja (nesanica, noćne more), poremećaji prehrane (anoreksija, bulimija, pothranjenost, dehidriranost), osjećaj bezvrijednosti, osjećaj žene da stalno griješi što god radila, osjećaj slabosti, problemi s koncentracijom, osjećaj rastresenosti, nedostatak tolerancije i strpljenja, seksualni problemi i dr. *Kontinuirano i dugotrajno obiteljsko nasilje* narušava ženino psihičko i fizičko zdravlje. Najčešće promjene vidljive su u samom ponašanju i pristupu žene kao rezultat obiteljskog nasilnog ponašanja. Preuzeto sa: <http://www.sigurnomjesto.hr/savjetovanje/posljedice-nasilja/>, pristup: 6. 5. 2018.

121 *Fizičke posljedice* obiteljskog nasilja mogu se kretati od minimalnih podljeva i ogrebotina, do znatnih težih oblika nasilja, trajnog invaliditeta ili smrti. Najčešće fizičke posljedice, kao rezultat obiteljskog nasilja, jesu ogrebotine, krvni podljevi, različite površinske ozljede, ozljeda oka i prijelomi ili trajno narušavaju zdravlje osobe koja je doživjela nasilje. Težina tjelesnih ozljeda je sudsko-medicinska klasifikacija. Sa medicinskog stajališta, razlikuju se tri vrste ozljeda, a to su: teška tjelesna ozljeda, osobito teška tjelesna ozljeda i teška tjelesna ozljeda sa posljedicom smrti. *Vidi više u:* Singer, M., *Kriminologija delikata nasilja, Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 2005.

122 Ajduković, M., Rusac, S., Ogresta, J., "Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji", *Revija za socijalnu politiku*, 15. Zagreb, 2008, 5-8.

U cilju utvrđivanja kontinuiranog nasilja i psiholoških povreda kod žrtve postoji opravdana potreba provođenja odgovarajućih dokaza, poput vještačenja. Također, u cilju prevencije kontinuiranog nasilja u porodici, čini se uputnim provođenje vještačenja psihološkog stanja počinioca nasilja, a po potrebi i određivanje sigurnosne mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja.¹²³ Također, iako se iz presude ne može pouzdano zaključiti da li je žrtva nasilja starija osoba, radi se o osobi koja je penzionerka, kao i njen suprug, a optuženi je star oko 40 godina, pa to ipak upućuje na zaključak da se radi o starijim osobama. To je sud mogao cijeniti kao otežavajuću okolnost, jer se radi o ranjivim žrtvama.

Nasilje nad starijim osobama sve je prisutnije u našem društvu, kako zbog otežane mogućnosti da žrtve traže pomoć tako i zbog opće ekonomske situacije u društvu. Rezultati više istraživanja pokazuju da postoje različiti faktori koji doprinose nasilju nad starijim osobama, kao što su kognitivno oštećenje, njegovateljski stres, funkcionalna nesposobnost, ovisnost o drogama i alkoholu, psihopatologija zlostavljača, siromaštvo, slaba socijalna mreža. Istraživači su zaključili da nasilje predstavlja i značajan interpersonalni stres koji se može smatrati dodatnim rizikom za smrt, jer je istraživanje koje je provedeno u SAD-u u trajanju od devet godina na uzorku od 2.812 starijih osoba pokazalo da je u grupi u kojoj nije bilo zlostavljanja 40 posto ispitanika bilo još živo, dok je u grupi u kojoj su stariji bili izloženi zlostavljanju svega devet posto bilo živih. Ovaj društveni problem nije dovoljno istražen i mnogo je prostora za suzbijanje i prevenciju nasilja nad starijim.¹²⁴ S obzirom na to da ovaj oblik porodičnog nasilja spada u *tamne brojke kriminaliteta*, izuzetno su rijetke presude, jer se u stvarnosti ne zna njihov stvarni broj i za njih se sazna tek kada se desi najteže djelo, poput ubistva i sl.

Među kriminolozima prevladava mišljenje da je od svih tipova porodičnog nasilja najviše zanemareno nasilje nad starijim osobama, odnosno situacije u kojima su roditelji žrtve svoje djece. Čak i neki autori koji su se bavili proučavanjem kriminaliteta mladih prema starijim osobama nisu obradili pitanje

123 Galić, N., Huhtanen H., *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, DCAF, 2014, 18.

124 *Vidi u: Žilić, M., Janković, J., "Nasilje", Socijalne Teme. Zagreb, 2016, str. 80.*

nasilja djece nad roditeljima. Učinioci su najčešće srodnici koji se o njima staraju.¹²⁵

Nespремnost roditelja i starijih osoba da prijavljuju nasilje je, po svemu sudeći, posljedica straha da će biti potpuno odbačeni, lojalnosti roditelja prema djetetu, te zavisnosti o osobama koje se o njima brinu. Zbog toga je nasilje nad starijim osobama teže identificirati nego nasilje nad djecom, jer socijalna izolacija starijih osoba može povećati rizik od maltretiranja. Najčešće poteškoće u prikupljanju podataka o izloženosti starijih osoba nasilju mogu se grupirati u one koje proizlaze iz minimalne spremnosti da žrtve govore o svojim iskustvima sa porodičnim nasiljem i one koje se odnose na konceptualizaciju istraživanja, što uključuje definiranje pojave, evidentiranje intenziteta i obima nasilja, obilježja uzroka, te medijatora i moderatora nasilja.¹²⁶ Roditelji često zbog stida ne žele priznati da ih djeca zlostavljaju i da ih se plaše, i zbog toga se često osjećaju krivim. Također, roditelji kažu da je teško pronaći informacije na internetu i da osjećaju da se nedovoljno razumiju i čuju, čime opravdavaju svoju nespремnost da prijave nasilje¹²⁷, pa zbog toga samo najozbiljniji slučajevi budu procesuirani. Istraživači koji se bave izučavanjem nasilja uglavnom smatraju da su mladi žrtve, a ne počinioci zlostavljanja, što roditelje dovodi u neugodnu poziciju.¹²⁸

Nalazi jednog istraživanja u kome su proučavane karakteristike porodica u kojima se vrši zlostavljanje roditelja, a koje je proveo Centar za savjetovanje i podršku u porodičnom nasilju (SHG) u Nizozemskoj na uzorku od 249

125 *Vidi u:* Ignjatović, Đ., *Kriminologija*. Pravni fakultet, Beograd, 2010, 109.

126 Ajduković, M., Rusac, S., Ogresta, J., "Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji", *Revija za socijalnu politiku*, 15. Zagreb, 2008, 5.

127 Prema istraživanju provedenom na području grada Zagreba u Republici Hrvatskoj, na uzorku od 303 osobe starosne dobi od 65 do 97 godina, starije osobe značajnije percipiraju izloženost svoje starosne skupine nasilju nego spremnost da se to nasilje prijavi. Naime, 51,5 posto smatra da su stariji izloženi nasilju u porodici, dok većina njih, 57,3 posto, smatra da su starije osobe rijetko ili nikad spremne da prijave nasilje, što ukazuje na očigledan nesklad između percepcije raširenosti nasilja u porodici i spremnosti starijih da se o njoj govori. *Vidi više u:* Ajduković, M., Rusac, S., Ogresta, J., "Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji", *Revija za socijalnu politiku*, 15. Zagreb, 2008, 1-21.

128 Vink, R., Pannebakker, F., Goes, A., Doornik, N., "Family violence of adolescents and young adults against their parents", *Movisie/TNO, Stichting Kinderpostzegels Nederland*, 2014, 3., preuzeto sa: [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Domestic-violence-of-children-and-young-people-against-their-parents%20\[MOV-2675232-1.0\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Domestic-violence-of-children-and-young-people-against-their-parents%20[MOV-2675232-1.0].pdf) (pristupljeno 6. 5. 2018).

slučajeva, uglavnom su u skladu sa onim iz akademske zajednice. Počinitelji nasilja su u 87 posto slučajeva bili dječaci, a nasilje se povećava nakon 14. godine života, dok se istovremeno kod djevojčica smanjuje. Žrtve nasilja su u 72 posto slučajeva biološke majke djece, a 82 posto izvršilaca živi u domu sa roditeljima, od čega 32 posto djece živi sa oba biološka roditelja. U najvećem procentu nasilje je fizičko, i to u 78 posto slučajeva, 70 posto psihičko, i 11 posto finansijsko. Skoro svi počinioci nasilja su imali i druge probleme sa ponašanjem, i to 41 posto imalo je psihijatrijske probleme, 25 posto probleme sa ovisnošću, 10 posto probleme sa dugovima.

Kako bi se preveniralo nasilje nad roditeljima u najranijoj fazi, više pažnje treba posvetiti podizanju svijesti o ovom problemu i uključiti ga u nacionalne medijske kampanje o nasilju u porodici nad roditeljima, kao i u regionalne i općinske planove. Ključni faktori rizika nasilja su: razvod bioloških roditelja, iskustvo ranijeg nasilja u porodici, psihijatrijski poremećaji, niska sposobnost prilagođavanja, zloupotreba alkohola i droga, stilovi roditeljskog odgoja djece koji su suviše popustljivi, suviše zaštitnički ili suviše strogi, uticaj društvenog okruženja i okoline, nedostatak socijalne podrške, stavovi o rodnim ulogama i nasilju, delinkvencija u javnom domenu, problematično ponašanje u školi i dr.¹²⁹

S obzirom na to da iz presude proizlazi da je osuđeni ovisnik o heroinu i drugim opijatima, te da je na medikamentoznoj terapiji, sud je imao i pravni i činjenični osnov za izricanje *mjere sigurnosti obaveznog liječenja od ovisnosti*. Naime, članom 71. KZ FBiH propisano je da se učiniteljima krivičnih djela može izreći sigurnosna mjera obavezno liječenje od ovisnosti. O ovoj mjeri sud odlučuje pošto pribavi nalaz i mišljenje vještaka. U svom nalazu i mišljenju vještak treba da se izjasni i o mogućnostima za liječenje optuženog.¹³⁰ Ovakva vrsta mjere ima preventivan karakter zaštite žrtve od daljnjeg nasilja, odnosno otklanjanje stanja ili uslova koji mogu uticati na to da učinitelj ubuduće ne učini krivična djela.¹³¹

129 Ibid., 3-5.

130 Vidi član 411. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, br. 59/14.*)

131 Vidi član 72. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16.*)

Ipak, u konkretnom slučaju je pozitivno to što sud nije doveo u vezu bolest ovisnosti učinioca i njegov odnos prema izvršenom krivičnom djelu, utvrdivši da je počinitelj djela postupao sa umišljajem. Pored toga, prilikom odmjerenja kazne sud nije ovisnost cijenio kao olakšavajuću okolnost, odnosno kao izgovor za izvršeno krivično djelo. Da bi se na pravilan način razumjeli uzroci nasilja u porodici, neophodno je uočiti razliku između *faktora rizika* i *uzroka nasilja*. Postoji određena grupa faktora koji mogu povećati rizik od pojave nasilja u porodici, ali ti faktori ne predstavljaju stvarne uzroke nasilja, već mogu predstavljati opravdanje za nasilje.

Ključni *faktori rizika* za činjenje nasilja, a koji su u prošlosti korišteni kao opravdanje i za objašnjenje nasilja, jesu: zlostreba droga i alkohola, ekonomski stres i siromaštvo, te mentalno oboljenje. *Zlostreba droga i alkohola* je ovisnost povezana sa povećanim rizikom za izvršenje nasilja u porodici i viktimizacijom. Ovisnost o drogama i alkoholu ne uzrokuje nasilje u porodici, jer kad bi to bilo tačno onda bi sve osobe koje konzumiraju alkohol i droge bile nasilne, a nije tako. Svi počinitelji nasilja ne piju alkohol i ne konzumiraju droge, niti sve osobe koje piju ili koriste droge čine nasilje u porodici ili neku drugu vrstu nasilja. Istraživanjem provedenim na 200 počinitelja nasilja utvrđeno je da značajan broj zlostavljača nije pio niti je koristio droge. Također je utvrđeno da zlostreba droga i alkohola može umanjiti inhibicije, ali je ova zlostreba zgodna i za racionalizaciju ovakvog nasilja.¹³² Može se zaključiti da, mada ovisnost nije uzrok nasilja, ovisnici teže kontroliraju svoje ponašanje i više su skloni vršenju nasilja.

Iz analizirane presude proizlazi da se nije poštovala *hitnost postupanja*, jer je optužnica podnesena sudu 10. novembra 2014. godine, a glavni pretres održan je tek 12. maja 2016. godine, nakon 18 mjeseci, što je u suprotnosti sa zahtjevima iz *Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)* kao i iz 2011. godine,¹³³ koja nalaže

132 Vidi više u: Galić, N., Vodič u postupanju: *nasilje u porodici, Dodatak Priručniku za sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, AI/DCAF, Sarajevo, 2016, str. 12. Preuzeto iz: Jakobson, N., Gottman, J., *When Man Batter Women*, New York, Simon & Schuster, 1998.

133 Bosna i Hercegovina je ratificirala *Konvenciju o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici* 7. 11. 2013. godine, čime je postala šesta država članica Vijeća Evrope koja je ratificirala ovaj međunarodni pravni instrument. Tekst Konvencije objavljen je u Službenom glasniku Bosne

stranama ugovornicama da se krivični postupci u vezi sa oblicima nasilja u porodici provode bez odgađanja i da se što prije okončaju. Također, i *Konvencija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* iz 1979. godine¹³⁴ (CEDAW) obavezuje države potpisnice da uvedu pravnu zaštitu i prava žena na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima, te da putem nadležnih organa i nacionalnih sudova i drugih javnih institucija obezbijede efikasnu zaštitu žena od svakog postupka kojim se vrši nasilje i diskriminacija žena,¹³⁵ što podrazumijeva i efikasno vođenje krivičnih postupaka u predmetima nasilja u porodici.

POZITIVNA KRITIKA PRESUDE

Analizirajući kakav je stav prema nasilju izražen u presudi, na osnovu vrste i visine izrečene krivične sankcije optuženom može se zaključiti da bi analizirana presuda, u okvirima dosadašnje bosanskohercegovačke sudske prakse mogla poslužiti kao *relativno dobar primjer* za buduću pravosudnu praksu jer je sud u alternativni između novčane kazne i kazne zatvora izabrao kaznu zatvora. Činjenica da je optuženom za osnovni oblik djela izrečena kazna zatvora od tri mjeseca može biti dobar primjer adekvatnog sankcioniranja izvršilaca krivičnih djela nasilja u porodici, pri čemu treba imati u vidu više međunarodnih dokumenata, posebno Preporuku Vijeća Evrope Rec (2002)5¹³⁶, kojom se pozivaju države članice da *preispitaju i pooštve kazne*, posebno ako se radi o namjernom nasilnom napadu počinjenom u porodici.

i Hercegovine – Međunarodni ugovori, broj 19/13. Ovim se Bosna i Hercegovina obavezala na preduzimanje zakonodavnih i drugih mjera kako bi obezbijedila pravni, institucionalni i organizacioni okvir za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja, te kažnjavanje počinitelja nasilja i sprečavanje ponavljanja nasilja. Članom 49. Konvencije je propisano da će stranke poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale da se istrage i sudski postupci u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenim područjem primjene ove Konvencije provode bez nepotrebnih odgađanja, uzimajući u obzir prava žrtve tokom svih stadija krivičnog postupka.

134 Konvencija je usvojena od Generalne skupštine rezolucijom broj 34/180 od 18. decembra 1979. godine a stupila je na snagu 3. septembra 1981. godine. Konvenciju je prihvatilo 185 država, što čini 90 posto država članica UN-a, a BiH je istu prihvatila i ratificirala 1993. godine.

135 Kovaček-Stanić, G., Samardžić, S., "Novine koje donosi Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici" (*Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 2014), str. 96.

136 Preporuka Vijeća Evrope Rec (2002)5 o nasilju nad ženama koju je Odbor ministara Vijeća Evrope prihvatio 30. aprila 2002. godine.

Takođe, pri izboru vrste i mjere kazne sud polazi od stepena krivice i svrhe kažnjavanja, gdje se moraju ocijeniti sve okolnosti koje utiču da kazna po vrsti i mjeri bude lakša ili teža, te pritom ispravno utvrditi sve odlučujuće olakšavajuće i otežavajuće činjenice koje su važne za proces individualizacije kazne. Svrha kažnjavanja je da se izrazi *društvena osuda* učinjenog krivičnog djela, da se utiče na učinitelja da ubuduće ne čini krivična djela i potakne njegovo prevaspitavanje, da se utiče na ostale da ne učine krivična djela i da se utiče na svijest građana ukazivanjem na pogibeljnost krivičnih djela i pravednost kažnjavanja učinitelja. Na osudu nasilja nad ženama upućuju i neki međunarodni dokumenti¹³⁷, jer dosadašnja ograničena istraživanja upućuju na to da krivičnopravno sankcioniranje krivičnih djela nasilja u porodici nije bilo adekvatno. Postoji tendencija blagor kažnjavanja, što nije društveno opravdano.

Drugi pozitivan primjer u analiziranoj presudi je da je na potpuno jasan i ne-dvosmislen način iznesena osuda nasilja u porodici, gdje se navodi da je nasilje u porodici gruba stvarnost našeg društva koja je dugi niz godina zanemarivana, da ono nije marginalna pojava ili ekscenčni događaj, već predstavlja najdirektnije kršenje ljudskih prava i temelj diskriminacije žena, što zahtijeva reakciju društva u cjelini. Uz navođenje zakonske svrhe kažnjavanja određene Krivičnim zakonom Federacije BiH¹³⁸ i izricanjem optuženom zatvorske kazne, može se zaključiti da analizirana presuda šalje poruku optuženom i javnosti da je nasilje u porodici ozbiljno krivično djelo sa velikom društvenom opasnošću s obzirom na žrtve i posljedice koje nastaju izvršenjem tih krivičnih djela.

137 *Deklaracija UN-a o ukidanju nasilja nad ženama* iz 1993. godine usvojena je od Generalne skupštine 20. decembra 1993. godine Rezolucijom broj 48/104. Posebno je važan član 4. Deklaracije *tačka d.* kojom je predviđeno da su države potpisnice Deklaracije dužne da osude nasilje i primijene bez odlaganja sva odgovarajuća sredstva za eliminaciju nasilja nad ženama, te konačno treba da *unaprijedi kaznenu politiku*, građanske, radne i administrativne sankcije u domaćem zakonodavstvu radi kažnjavanja i *nadoknade štete učinjene ženama* koje su podvrgnute nasilju.

138 Svrha kažnjavanja je određena članom 42. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine "Službene novine FBiH", br 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11, 59/14, 76/14. i 46/16), kojim se izražava društvena osuda učinjenog krivičnog djela, da se utiče na učinitelja da ubuduće ne učini krivična djela, da se utiče na ostale da ne učine krivična djela, da se utiče na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja.

ZAKLJUČAK

U pogledu ocjene adekvatnosti krivične sankcije za izvršeno krivično djelo i otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, analizirana presuda je očigledan pokazatelj da su u pravosuđu još uvijek prisutni diskursi da je nasilje u porodici krivično djelo sa manjom društvenom opasnošću, što se može u određenoj mjeri pripisati i nedovoljnoj edukaciji nosilaca pravosudnih funkcija. Zbog toga je nužno aktuelni diskurs o nasilju prezentiran u analiziranoj presudi mijenjati novim pristupom, prije svega obaveznom edukacijom iz oblasti nasilja u porodici, a na što upućuju i neke preporuke međunarodnih dokumenata koje tretiraju oblast nasilja u porodici.

Nasilje u porodici predstavlja ozbiljan društveni problem, što se mora reflektovati i kroz adekvatnu sudsku politiku kažnjavanja. Adekvatno krivičnopravno sankcioniranje počinitelja ovih krivičnih djela treba da razbije duboko ukorijenjene predrasude i stavove profesionalaca o nasilju u porodici kao blažem obliku kriminaliteta, jer se radi o ozbiljnom, društveno opasnom krivičnom djelu. Temeljni odgovor pravosuđa na nasilje u porodici podrazumijeva ozbiljno shvatanje sudija posljedica nasilja u porodici, prevencije budućih krivičnih djela i suočavanja nasilnika sa posljedicama svog djela. Analizirana presuda predstavlja djelomično pozitivan obrazac adekvatnog krivičnopravnog sankcioniranja, ali ipak postoje značajniji propusti u izradi presude po svim zakonskim elementima, posebno kod ocjene otežavajućih i olakšavajućih okolnosti. U tom pravcu neophodno je nastaviti sa intenzivnijom obukom profesionalaca koji se bave nasiljem u porodici (policija, tužioc, sudije) kako bi se adekvatnije i efikasnije rješavala ova vrsta predmeta i izbjegli osnovani prigovori o efikasnom vođenju sudskih postupaka, te izrazito blagoj sudskoj politici kažnjavanja počinitelja ovih krivičnih djela. Stav suda izražen u presudi treba sadržavati jasnu poruku o specijalnoj i generalnoj prevenciji, odnosno o nasilju u porodici kao neprihvatljivom ponašanju. Također, presudom se mora ojačati stav žrtve kako bi se osjećala sigurnijom, jer je njen iskaz dat pred sudom bio ključni za donošenje konačne odluke.

PONOVNO ČITANJE I ANALIZA PRESUDA ZA NASILJE U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

5

DUGOGODIŠNJI NASILNIK: IZRICANJE (NE)ADEKVATNE KRIVIČNE SANKCIJE

*Drena Marin**

UVOD

Analizom ove sudske presude želi se ukazati na činjenicu da pravosudna zajednica nije dovoljno senzibilizirana prema predmetima krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici i da je, u cilju ostvarivanja optimalne zaštite žrtava nasilja u porodici i njegovog daljeg sprečavanja, neophodna daljnja edukacija svih nosilaca pravosudnih funkcija. U tom cilju izvršena je pravna analiza presude, kvalitativna analiza sadržaja presude kroz tok i trajanje postupka, analiza olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, izrečenih sankcija i mjera sigurnosti, te prava na naknadu štete oštećenih kao žrtava nasilja.

OSNOVNE ČINJENICE O PREDMETU

Optuženi je muškarac od 40 godina, po zanimanju bravar, koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio nezaposlen. Optuženi je 10. jula 2013. godine oko 15 časova došao u porodičnu svoje sestre, gdje je sestri i njenoj maloljetnoj kćerki počeo prijetiti da je bolje da ne budu u kući i ne gledaju šta će biti kada

* Sutkinja Okružnog suda u Prijedoru

dođe sestrin muž, odnosno otac maloljetne nećakinje, pri čemu je udario šakom o balkonsku ogradu. One su potom uplakane izašle iz kuće. Zatim je otišao u sobu gdje su sjedili njegovi stariji roditelji, te je udario šakom po štoku od vrata i zaprijetio im da drugi put neće doći praznih ruku. Nakon toga su njegovi roditelji, bojeći se za svoje živote, sišli u podrum porodične kuće, gdje su ostali sve do dolaska zeta. Iz opisa činjenica, ali i tokom postupka, postaje jasno da su roditelji optuženog ranije živjeli u zajedničkom domaćinstvu sa optuženim, ali su bili primorani napustiti zajedničko domaćinstvo zbog ranijeg nasilja i drskog i bezobzirnog ponašanja optuženog prema njima.

U presudi se navodi da je 2011. godine presudom Općinskog suda za djelo nasilja u porodici optuženi osuđivan na kaznu od tri mjeseca zatvora, uvjetno na dvije godine, te da je opet 2012. godine za djelo nasilja u porodici u vezi sa ugrožavanjem sigurnosti osuđen na kaznu zatvora od tri mjeseca i 15 dana, kada je u pritvoru proveo 30 dana.

Optuženi je proglašen krivim za isto krivično djelo, počinjeno 10. jula 2013. godine, tj. za krivično djelo "nasilje u porodici" iz čl. 222. st. 1. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine¹⁴⁰ (u daljem tekstu: KZ FBiH) i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od tri mjeseca. Izrečena je i mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja koja može trajati dok ne prestanu razlozi zbog kojih je izrečena, ali najdalje do isteka zatvorske kazne. Tokom postupka optuženi je izjavio da nije počinio kazneno djelo koje mu se stavlja na teret. Kao svjedoci saslušani su otac, majka, sestra i zet optuženog. Tokom postupka izvedeno je i vještačenje neuropsihijatra, koji je izjavio da optuženi pokazuje ravnodušnost prema drugim osobama, da nije sposoban da uči iz ranijih iskustava, da je sklon impulsivnom reagovanju, te da ne prihvata krivicu. Vještak je naveo i da je optuženi u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio smanjene, ali ne bitno smanjene, uračunljivosti, te je preporučio obavezno psihijatrijsko liječenje.

Prilikom izricanja kazne sud je od olakšavajućih okolnosti na strani optuženog cijenio nezaposlenost i loše imovinsko stanje, a od otežavajućih okolnosti

140 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16*).

njegovu raniju osuđivanost za isto kazneno djelo i činjenicu da ranije izrečene sankcije nisu preventivno djelovale.

NORMATIVNA ANALIZA PRESUDE

Kantonalno tužiteljstvo je 5. avgusta 2013. godine pokrenulo krivični postupak protiv optuženog za krivično djelo "nasilje u porodici" iz čl. 222. st. 2. KZ FBiH iako iz činjeničnog opisa proizilazi da je optuženi počinio krivično djelo "nasilje u porodici" iz čl. 222. st. 1. Prilikom potvrđivanja optužnice sudija za prethodno saslušanje je imao mogućnost da vrati optužnicu tužiocu radi postavljanja pravilne pravne kvalifikacije, ali to nije uradio. Tek nakon izvođenja i analize dokaza na glavnom pretresu sud je pravilno utvrdio činjenično stanje, tj. da se u radnjama optuženog stiču obilježja krivičnog djela "nasilje u porodici" iz 222. st. 1. KZ FBiH, a ne stav 2. Razlog je to što je nasilje izvršeno nad članovima porodice sa kojima optuženi više ne živi u zajedničkom domaćinstvu, zbog čega ga je sud oglasio krivim i osudio po zakonu. Međutim, na osnovu ovako pravilno utvrđenog činjeničnog stanja optuženom nije izrečena adekvatna krivična sankcija koja bi imala pozitivan efekat i na izrečenu mjeru sigurnosti (bezbjednosti) i koja bi predstavljala adekvatan odgovor društva na neprihvatljivo ponašanje optuženog.

TRAJANJE POSTUPKA

Od izvršenja krivičnog djela do donošenja prvostepene presude protekao je period od tri godine i pet mjeseci, s tim što je optužnica podignuta po hitnom postupku, u periodu od mjesec dana od učinjenog krivičnog djela. Nakon toga, prvostepeni sud potvrdio je optužnicu 12. avgusta 2013. godine, a optuženi se izjasnio o krivici na ročištu 7. septembra 2016. godine, dakle nakon što je prošao rok od tri godine i jedan mjesec od potvrđivanja optužnice. U presudi nije naveden razlog zbog kojeg se optuženi u tako dugom roku nije izjasnio o krivici (pretpostavka je da je bio nedostupan sudu).¹⁴¹

141 Ukoliko je optuženi izbjegavao prijem sudskih poziva i svojom krivicom se učinio nedostupnim, ovakvo njegovo ponašanje moralo bi predstavljati otežavajuću okolnost prilikom izricanja krivične sankcije, jer je na ovaj način onemogućio oštećene u efikasnom pristupu pravdi.

Nakon izjašnjenja o krivici, dakle 7. septembra 2016. godine, kada se optuženi izjasnio da nije kriv za krivično djelo koje mu se optužnicom stavlja na teret, predmet se uzima u rad i donosi prvostepena presuda 16. januara 2017. godine, dakle nakon četiri mjeseca i devet dana. Ako se ovo ima u vidu, pod pretpostavkom da je optuženi bio nedostupan u proteklom periodu, onda se može reći da je sud ispoštovao hitnost u postupanju u ovom predmetu, u skladu sa odredbama preuzetim Istanbulsom konvencijom.¹⁴²

Iako, sudovi po pravilu pristupaju rješavanju krivičnih predmeta u skladu sa hronološkim pristizanjem predmeta u sud, kad predmet nasilja u porodici dođe na rješavanje, poželjno je da sud postupa s hitnošću, u mjeri u kojoj je to realno moguće, bez neopravdane odgode kako bi se na što efikasniji način utvrdila eventualna odgovornost počinioca za nasilje i što više ublažile negativne posljedice sudskog postupka po žrtvu.¹⁴³

ANALIZA SADRŽAJA

Kvalitativnom analizom sadržaja apostrofira se stav suda prema oštećenima u ovom krivičnom postupku, što se ogleda kroz ocjenu olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, izrečenu sankciju, mjeru sigurnosti i odluku o imovinskopравnom zahtjevu oštećenih. U ovom postupku nije dat adekvatan značaj oštećenima (žrtvama nasilja) ni kroz izrečenu sankciju optuženom ni kroz mjeru sigurnosti, a o imovinskopравnom zahtjevu oštećenih sud nije ni odlučivao, niti je obrazložen razlog čega o njemu nije odlučivano.¹⁴⁴ Dakle, ova

142 Naime, međunarodni pravni standardi obavezuju da se sudski postupci u predmetima nasilja u porodici provode bez neopravdane odgode (član 7. st. 1. Istanbulske konvencije propisuje obavezu država članica da preduzmu neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za usvajanje i primjenu djelotvornih, sveobuhvatnih i koordiniranih državnih politika koje obuhvataju sve relevantne mjere za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, a stavom 2. je regulisano da će članice osigurati da politike koje se navode u stavu 1. stave prava žrtve u središte svih mjera i da se primjenjuju kroz djelotvornu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija, s tim što će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere da s dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i osiguraju reparaciju za djela nasilja obuhvaćena ovom konvencijom.

143 Nenad Galić i Heather Huhtanen, ur., *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DCAF, 2014.

144 Odredbom čl. 207. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, br. 59/14*) regulisano je da će se imovinskopравni zahtjev koji je nastao zbog počinjenja krivičnog djela raspraviti na prijedlog ovlaštenog lica u krivičnom postupku, ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak, a članom 209. st. 1. i 2. istog zakona je regulisano da se

presuda ne sadrži podatke o tome da li su oštećeni upoznati sa svojim pravom na ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, kao ni podatke da li su se u toku postupka izjasnili i odrekli tog prava. Smatramo da je to propust suda, jer u presudi se moralo dati valjano obrazloženje vezano za njihov imovinskopravni zahtjev, odnosno sud je morao više pažnje posvetiti ovom pitanju.

Na sličan način sud je postupio i kada je izrekao mjeru sigurnosti obavezno psihijatrijsko liječenje iz čl. 74. KZ FBiH. Ova mjera se izriče učiniocu krivičnog djela koji je krivično djelo učinio u stanju bitno smanjene uračunljivosti ili smanjene uračunljivosti, ako postoji opasnost da bi uzroci takvog stanja mogli i ubuduće djelovati na učinioca da učini novo krivično djelo. U konkretnom slučaju, optuženom je izrečena kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca i mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja koja može trajati dok ne prestanu razlozi zbog kojih je izrečena, ali najdalje do isteka zatvorske kazne. Iz obrazloženja presude proizlazi da optuženi više godina u kontinuitetu čini nasilje nad članovima svoje porodice, prevashodno nad roditeljima, što ukazuje da mu je neophodna stručna pomoć ljekara, i to svakako u dužem vremenskom periodu, jer se radi o psihičkom poremećaju koji nije moguće izliječiti u periodu od dva mjeseca, koliko ova mjera efektivno traje kao dio kazne zatvora u trajanju od tri mjeseca u koju je već uračunato 30 dana pritvora.

Dakle, izrečena sankcija nije odraz stepena krivične odgovornosti optuženog, niti može biti odraz zaštite i sigurnosti žrtava (oštećenih). Da bi oštećeni kao žrtve nasilja u ovoj porodici bili zaštićeni i da bi se optuženom omogućilo adekvatno liječenje, sud je svakako morao optuženom izreći zatvorsku kaznu u dužem trajanju, primjerenu stepenu njegove krivične odgovornosti i posljedicama ovog krivičnog djela (što se ogleda u ugroženosti dvije starije osobe i jednog maloljetnog djeteta, te sestre i zeta oštećenog), kao i težini psihičkog poremećaja optuženog. Presudom je trebalo potencirati da izrečena mjera sigurnosti ostvari svoju svrhu, tj. da optuženi bude adekvatno u kontinuitetu liječen duži vremenski period, do konačnog ozdravljenja ili pak do mogućnosti da pod određenom terapijom drži bolest pod kontrolom.

prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku podnosi sudu, i može se podnijeti najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije pred sudom.

ANALIZA OLAKŠAVAJUĆIH I OTEŽAVAJUĆIH OKOLNOSTI

Presuda ne sadrži razloge o odlučnim činjenicama, jer su olakšavajuće i otežavajuće okolnosti samo ovlašt pobrojane, te je onome ko analizira presudu teško utvrditi zbog čega je sud pobrojane okolnosti doveo u vezu sa ovim krivičnim djelom. Recimo, kao olakšavajuće okolnosti sud je uzeo u obzir nezaposlenost i loše imovno stanje optuženog a da nije objasnio njihovu uzročnu vezu sa izvršenim krivičnim djelom. Upravo u ovom slučaju ova okolnost se ne može smatrati olakšavajućom, jer je iskazima oštećenih utvrđeno da je optuženi imao prilike i mogućnosti da radi i da se školuje u Njemačkoj, međutim samovoljno je napustio i kurseve, školovanje i posao, pa je sam sebe, svojom krivicom, doveo u ovakvo stanje, koje i dalje ne opravdava njegovo nasilno ponašanje. Dakle, na strani optuženog nije bilo olakšavajućih okolnosti.

Od otežavajućih okolnosti sud je uzeo u obzir raniju osuđivanost za isto krivično djelo, dok druge otežavajuće okolnosti nije našao, mada ih je bilo mnogo više.

Činjenica da je optuženi specijalni povratnik u vršenju ovog krivičnog djela već dovoljno govori o njegovoj ličnosti, tj. da je sklon nasilju i da ranije izrečene sankcije – ni uslovna osuda, ni kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca i 15 dana – nisu postigle svoju svrhu. Iz sadržaja presude proizlazi, na osnovu iskaza oca, majke, sestre i zeta optuženog, da je optuženi više godina činio nasilje nad svojim roditeljima, a potom i nad sestrom i njenom porodicom, tj. suprugom i maloljetnom kćerkom. Naime, iz iskaza svjedoka proizlazi da su jedno vrijeme živjeli u Njemačkoj, da ih je optuženi tamo maltretirao, da nije htio pohađati školu i ići na posao ili na kurseve jezika, već je samo htio novac. To se nastavilo i po povratku u Bosnu i Hercegovinu, pa im je jedne večeri, dok su spavali, izbio vrata, a oštećeni otac i majka su u pidžamama pobjegli iz kuće kod susjeda. Zbog takvog agresivnog ponašanja, u februaru 2012. godine, njih dvoje napuštaju porodičnu kuću i odlaze kod kćerke, što ukazuje na činjenicu da postoji kontinuirano nasilje nad oštećenima i visok stepen njihove ugroženosti. Sama ova činjenica govori o ličnosti optuženog: da je agresivan, bezobziran, bezosjećajan i da ga ne dotiču tuđe patnje, a sve to ispoljava prema svojim roditeljima koji su ovakvim njegovim ponašanjem u

kontinuitetu izloženi nasilju i osjećaju nesigurnosti i ugroženosti. To je sud svakako morao cijeniti kao otežavajuće okolnosti, kao i činjenicu da je izbjegavao vođenje ovog krivičnog postupka time što se učinio nedostupnim sudu nakon potvrđivanja optužnice. Sud je morao uzeti u obzir i stav optuženog prema izvršenom krivičnom djelu, odnosno da kod njega nema kajanja za nasilje i da je tokom cijelog postupka poricao izvršenje ovog krivičnog djela kako bi umanjio svoju krivičnu odgovornost.

Roditelji optuženog su sada penzioneri, u podmakloj životnoj dobi, što govori da spadaju u posebno ranjivu kategoriju, jer im je zbog godina otežano ili onemogućeno da se adekvatno zaštite od nasilnika, pa je otuda opravdano da se i ovom faktoru pripiše značaj otežavajućih okolnosti. O tome je sud takođe morao voditi računa prilikom odmjeravanja visine kazne optuženom. Naime, odredbom čl. 49. KZ FBiH¹⁴⁵ regulisano je da će sud učiniocu krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to krivično djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču na to da kazna bude manja ili veća, a naročito stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačina ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo ponašanje nakon učinjenog krivičnog djela, te druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. U konkretnom slučaju sve ovo je izostalo.

Koliko je optuženi nasilan i koliko je njegovo ponašanje drsko i bezobzirno govori činjenica da je, uprkos zabrani da dolazi u kuću sestre i zeta i da ih uznemirava, bez ovlašćenja ušao u njihov porodični dom vidno nervozan, udario šakom u dovratnik, zatim izašao na balkon i tamo udario šakom u ogradu balkona. Pitao je sestru gdje joj je muž kako bi se obračunao s njim, a njihovoj maloljetnoj kćerki je rekao: "Nemoj biti u kući, da ne gledaš šta će biti kad ti otac dođe kući", što ju je uplašilo, pa je plačući pobjegla iz kuće. Potom je pozvala svog oca, koji je došao kući, a potom iz kuće izgurao optuženog, koji je pritom zaprijetio svima da drugi put neće doći praznih ruku. Dakle, optuženi čini nasilje u prisutnosti maloljetnog djeteta i prema maloljetnom djetetu, prijeteci njenom ocu. Djevojčica prisustvuje i očevidac je nasilja, što kod nje izaziva strah koji može ostaviti

145 Krivični Zakon Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16*).

trajne posljedice na nju, a što je moralo biti cijenjeno kao otežavajuća okolnost. Međutim, sud ne uzima u obzir prisustvo maloljetnog djeteta tokom vršenja nasilja, na šta ga obavezuje *Konvencija o pravima djeteta*, koja je stupila na snagu 2. septembra 1999. godine. Naime, djetetu su, s obzirom na njegovu fizičku i mentalnu nezrelost, potrebni posebna zaštita i briga, uključujući odgovarajuću pravnu zaštitu, kako prije tako i poslije rođenja, a države članice se obavezuju da djetetu osiguraju zaštitu i brigu koja je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete i preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i administrativne mjere. Pored toga, istom Konvencijom, čl. 16, regulisano je da nijedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitom napadu na njegovu čast i ugled. U slučaju takvog miješanja ili napada, dijete ima pravo na zaštitu po zakonu.

Kada se imaju u vidu sve utvrđene otežavajuće okolnosti u ovom predmetu koje su trebale i morale biti pobrojane u navedenoj presudi, a nisu, logično se nameće zaključak da izrečena sankcija nije adekvatna ni stepenu težine djela ni stepenu opasnosti učinioa.

IZVRŠENJE DJELA U STANJU SMANJENE URAČUNLJIVOSTI

U sadržaju presude uočava se da je optuženi ovo krivično djelo učinio u stanju smanjene uračunljivosti, pa je predloženo izricanje mjere bezbjednosti (sigurnosti). Nakon izvršenog psihijatrijskog vještačenja, sud je optuženom, u skladu sa odredbom čl. 74. KZ FBiH, izrekao mjeru obaveznog psihijatrijskog liječenja.

Vještak neuropsihijatar u svom nalazu i mišljenju kao i na glavnoj raspravi iskazuje da se kod optuženog uočavaju elementi zaostalog ili zaustavljenog duševnog razvoja, nema simptoma postojanja organskog oštećenja mozga... međutim vještak ocjenjuje da su njegove sposobnosti shvatanja i vladanja svojom voljom bile smanjene, te preporučuje izricanje obaveznog psihijatrijskog liječenja koje se provodi kroz ambulantan tretman uz nadzor službe Centra za socijalni rad.¹⁴⁶

146 Izvod iz presude.

Iz nalaza i mišljenja vještaka psihijatra, kao i njegovog iskaza na glavnom pretresu, utvrđuje se da se kod optuženog uočavaju elementi zaostalog ili zaustavljenog duševnog razvoja. Vještak navodi da nema simptoma eventualnog organskog oštećenja mozga, nema elemenata koji bi govorili u prilog postojanju privremene ili trajne duševne bolesti ili uzimanja psihoaktivnih supstanci. Uzimajući u obzir opšte psihičko stanje, te stanje u kojem se nalazio u vrijeme vršenja krivičnog djela, vještak ocjenjuje da su njegove sposobnosti shvatanja i vladanja svojom voljom bile smanjene, ali ne do bitnog stepena, te preporučuje izricanje mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja, uz nadzor mjesne službe centra za socijalni rad, koja se uglavnom provodi kroz ambulantni tretman.

Na osnovu nalaza i mišljenja ovog vještaka, sud optuženom izriče mjeru obaveznog psihijatrijskog liječenja, koja može trajati najduže do isteka kazne koja je izrečena optuženom. Imajući u vidu da je optuženom u izrečenu kaznu zatvora u trajanju od tri mjeseca uračunato 30 dana pritvora, u skladu sa odredbom čl. 57. st. 1. KZ FBiH¹⁴⁷, ova mjera može trajati najduže dva mjeseca.

Sud obrazlaže da je ovakva mjera sigurnosti izrečena zbog opasnosti ponavljanja krivičnog djela, zbog pokazivanja ravnodušnosti prema drugim osobama, nemogućnosti optuženog da uči iz ranijih iskustava, njegove sklonosti ka impulsivnom reagovanju, razdražljivosti i neprihvatanju krivice, zbog toga što je djelo učinio u stanju smanjene uračunljivosti i što je vještak predložio da se mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja provede ambulantno.

Sve utvrđeno i navedeno u pogledu zdravstvenog stanja optuženog govori u prilog činjenici da njegova agresivnost potiče iz zaostalog ili zaustavljenog duševnog razvoja, te da mu je stoga neophodna stručna pomoć, zbog čega je i izrečena ova mjera bezbjednosti (sigurnosti). Zdravstveni problem optuženog svakako se mora držati pod kontrolom ljekara i mora mu se dati adekvatan značaj kroz vremensko trajanje izrečene mjere sigurnosti, što u konkretnom slučaju nije učinjeno.

147 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16*).

Iskaz vještaka je nedovoljan i nedorečen, ili nije adekvatno prenesen u presudi. Vještak uočava elemente zaostalog duševnog razvoja, ali bez organskog oštećenja i duševne bolesti. Nije jasno kako je vještak došao do spoznaje da je optuženi djelo počinio u smanjenoj uračunljivosti, niti je to obrazloženo. Takođe nije jasno zašto su njegove sposobnosti shvatanja smanjene. Iz presude se čini da je nalaz vještaka neodređen, što onda dovodi u sumnju i adekvatnost preporuke za liječenje od dva-tri mjeseca. Optuženi je dugogodišnji nasilnik i teško je vjerovati da će mu nekoliko ambulantnih tretmana pomoći da promijenjeni ponašanje. Na primjer, u Finskoj, osnova jednog od modela rada sa nasilnicima je 15 intenzivnih tretmana u malim grupama, sa kasnijim provjeravanjem ponašanja do dvije godine.¹⁴⁸ I Ajduković¹⁴⁹ daje pregled različitih pristupa u radu sa počiniocima nasilja koji takođe potvrđuju potrebu za tretmanima koji traju u prosjeku šest mjeseci, ili tri mjeseca za intenzivnije tretmane po dva sata. Ajduković daje niz razloga zašto je važno raditi sa počiniocima nasilja u porodici, ali ističe da rad sa nasilnicima nad ženama u porodici podrazumijeva niz izazova, uključujući slabu saradnju nasilnika, neredovne dolaskе na terapije i odustajanje. Pozivajući se na različita istraživanja, daje podatak da, od onih koji završe tretman, 50 posto njih počinu nasilje tokom godine dana od završetka tretmana. Pored toga, nasilnici na tretman najčešće dolaze po naredbi suda, što dovodi u pitanje njihovu opredijeljenost i želju za promjenom, a što je jasno i iz analiziranog slučaja, u kojem počinitelj ne izražava ni kajanje. U skladu sa prethodno rečenim, smatramo da je ova mjera morala i trebala biti izrečena u dužem vremenskom trajanju sa uvođenjem intenzivnijih tretmana kako bi se što efikasnije djelovalo na optuženog da shvati pogubnost vršenja krivičnog djela i preuzme odgovornost za učinjeno.

IZREČENA SANKCIJA

Konvencijom o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (čl. 45) predviđeno je da će "stranke preduzeti neophodne zakonodavne odnosno

148 Partanen, Terhi. *Interaction and therapeutic interventions in treatment groups for intimately violent men*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2008.

149 Ajduković, M. "Psihosocijalne intervencije sa počiniteljima nasilja u obitelji.", *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. Zagreb, vol. 11, broj 1/2004, str. 171-199.

druge mjere kako bi osigurale da krivična djela iz ove Konvencije budu kažnjiva sankcijama koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih djela, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost". S obzirom na to da je Bosna i Hercegovina potpisnica ove Konvencije, sudovi su dužni, u skladu sa međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava, za krivično djelo nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici izreći krivičnu sankciju koja zadovoljava ove zahtjeve. Dakle, kažnjavanje za nasilje u porodici treba biti proporcionalno težini krivičnog djela.

U konkretnom slučaju, optuženi duži vremenski period ispoljava agresivnost prema članovima svoje porodice tako što od njih iznuđuje novac, prijeti im i uništava njihovu imovinu. Sud je bio obavezan da traži od vještaka neuropsihijatra da se izjasni u kojem vremenskom periodu je neophodno provoditi liječenje prema optuženom. Na osnovu toga sud je mogao izreći kaznu zatvora u trajanju koje će omogućiti provođenje ove mjere u odgovarajućem trajanju. Tek tako izrečena mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja mogla bi preventivno djelovati kako prema optuženom tako i prema drugim licima da ne vrše ova krivična djela, čime bi oštećeni, prije svega, bili zaštićeni, a dobili bi i satisfakciju za pretrpljeno zlostavljanje. Dakle, nalaz i mišljenje vještaka psihijatra koji govori o strukturi ličnosti optuženog i neophodnosti njegovog liječenja nije u dovoljnoj mjeri i sa dovoljno pažnje cijenjen, budući da se sigurnosnim mjerama obaveznog psihijatrijskog liječenja tretiraju faktori koji povećavaju rizik od činenja nasilja, te se time indirektno, izricanjem istih, doprinosi zaštiti žrtve. Izrečenom kaznom zatvora u trajanju od tri mjeseca ne obezbjeđuje se takvo djelovanje ove mjere sigurnosti. Moglo bi se reći da presuda, sa ovakvom krivičnom sankcijom, šalje negativnu poruku i ohrabruje optuženog da nastavi sa vršenjem istog krivičnog djela, jer nisu cijenjene pobrojane brojne otežavajuće okolnosti koje su morale rezultirati kaznom zatvora u dužem vremenskom trajanju.

Krivične sankcije se propisuju i izriču radi suzbijanja protupravnih djelatnosti kojima se ugrožavaju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom – generalna prevencija (čl. 5. st. 3. Krivičnog zakona Republike Srpske). Članom 28. istog zakona propisano je sljedeće, u okviru svrhe krivičnih sankcija: "Svrha kažnjavanja je: sprečavanje učinioca da čini krivična djela i njegovo prevaspitavanje, uticaj na druge da ne čine krivična djela i razvijanje i učvršćivanje društvene odgovornosti izražavanjem društvene osude za krivično djelo i neophodnosti poštovanja zakona" – specijalna prevencija. Odredbom čl. 42. KZ FBiH

propisano je: "Svrha kažnjavanja jeste: da se izrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela, da se utiče na učinitelja da ubuduće ne čini krivična djela, da se utiče na ostale da ne učine krivična djela i da se utiče na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinitelja."

Istraživanjem koje je proveo OSCE kroz krivični postupak u 70 predmeta utvrđeno je da u gotovo 74 posto predmeta nije izrečena adekvatna sankcija, jer su cijenjene olakšavajuće okolnosti za optuženog koje se kod ove vrste krivičnih djela nikako ne bi mogle cijeniti kao olakšavajuće (npr. porodičan čovjek, priznanje krivice, kajanje, primjereno ponašanje u sudnici, stav žrtve o kažnjavanju optuženog, doprinos oštećene). Iz ovoga proizlazi da se nasilju u porodici nije dao adekvatan značaj, kako zbog nerazumijevanja prirode i težine samog krivičnog djela tako i zbog stava društva i okoline i tradicionalnih odnosa. Provođenjem programa edukacije svih učesnika u postupku rješavanja ovih predmeta ubuduće je potrebno dati adekvatan značaj ovom krivičnom djelu upravo kroz izrečenu sankciju kako bi kažnjavanje za nasilje u porodici bilo proporcionalno težini krivičnog djela. Za kažnjavanjem ispod zakonom propisane kazne trebalo bi posezati u izuzetnim slučajevima, za šta sud mora dati jasno obrazloženje. Takođe, u teškim ili posebno nasilnim slučajevima kažnjavanje treba da odražava dodatno neodobravanje djela kroz strožiju sankciju u okviru zakonom propisane kazne za to krivično djelo.

U konkretnom slučaju se mora primijetiti da sudija nije u dovoljnoj mjeri shvatila pogubnost vršenja ovog krivičnog djela, odnosno činjenicu da pet članova porodice optuženog u kontinuitetu trpi nasilje, bilo direktno ili indirektno. Optuženi ovo krivično djelo čini sa umišljajem, jer je svjestan svojih postupaka i može njima upravljati uprkos tome što mu je uračunljivost smanjena, ali ne i bitno. Pored toga, nasilju je izloženo i maloljetno dijete, a roditelji optuženog su u godinama kada spadaju u ranjivu kategoriju i kada im je potrebna posebna zaštita. Da je sudija na ovakav način analizirala otežavajuće okolnosti i imala sve ovo u vidu, bila bi izrečena duža efektivna kazna zatvora, primjerena težini djela i njegovim posljedicama, kao i stavu društva o nedopustivosti nasilnog ponašanja i ugrožavanja drugih. Onda bi i izrečena mjera sigurnosti imala smisla, jer bi liječenje optuženog trajalo duže i moglo bi dati pozitivne rezultate. Adekvatnom represivnom mjerom moglo se preventivno djelovati na optuženog da ubuduće prestane sa vršenjem ovog

krivičnog djela. Krivičnom sankcijom mora se poslati poruka da je nasilje u porodici društveno neprihvatljivo ponašanje, a sudije mogu primjenom postojećih zakona zaštititi sigurnost žrtve i utvrditi odgovornost počinioca tako što će nasilje u porodici tretirati kao ozbiljno krivično djelo.

Sudije su predvodnici u uspostavi i primjeni društvenog reda i zauzimaju značajan i cijenjen položaj u zajednici. U poziciji su da uspostave standarde profesionalnog ponašanja u sudovima koje će svi poštovati, što će im omogućiti adekvatne aktivnosti na unapređenju odgovora na nasilje u porodici i smanjenju njegove učestalosti u Bosni i Hercegovini. Nasilje u porodici predstavlja ozbiljan društveni problem i mora mu se dati adekvatan značaj i u kontekstu krivičnopravnog sankcionisanja izvršilaca ovog krivičnog djela. Samo adekvatnim sankcionisanjem počinitelaca mogu se razbiti duboko ukorijenjene predrasude i stavovi da je nasilje u porodici blaži oblik kriminaliteta, a ustvari radi se o ozbiljnom, društveno opasnom krivičnom djelu.

Analizirana presuda ukazuje na nužnu potrebu za dodatnom edukacijom svih nadležnih organa koji se bave nasiljem u porodici kako bi se uz koordinirani multidisciplinarni pristup i suda i tužilaštva i ostalih organa koji učestvuju u postupku adekvatnije i efikasnije rješavala ova vrsta sudskih predmeta i izbjegli prigovori o efikasnom vođenju sudskih postupaka, blagoj kaznenoj politici i neadekvatnoj zaštiti žrtava.

PRAVO NA NAKNADU ŠTETE

Predmetnom presudom niti jednom riječju nisu spomenuti oštećeni u kontekstu njihovog prava na imovinskopravni zahtjev, odnosno prava na naknadu štete. Tužilaštvo i sud bili su u zakonskoj obavezi da upoznaju oštećene s činjenicom da imaju pravo na ostvarivanje naknade štete koja im je prouzrokovana od strane optuženog, te da postoji mogućnost podnošenja imovinskopravnog zahtjeva za naknadu štete. Sud je zanemario ovo pravo oštećenih, pa su i na taj način stavljeni u *diskriminirajući položaj* u odnosu na optuženog.

Obaveza suda je bila da traži izjašnjenje od oštećenih da li će podnijeti zahtjev za naknadu štete. Zatim je sud trebao to izjašnjenje oštećenih u svojoj odluci i

obrazložiti na način da, ukoliko ima uslova, tj. dovoljno dokaza dosudi oštećenim naknadu štete, a ako nema dovoljno dokaza da ih sa zahtjevom za naknadu štete uputi na parnični postupak ili pak da konstatuje da oštećeni ne žele podnositi zahtjev za naknade štete, što je i najčešći slučaj kod ovih krivičnih djela. Oštećene osobe u ovakvim slučajevima žele samo jedno, a to je da nasilje prestane.

ZAKLJUČAK

Nasilje u porodici je ozbiljan društveni problem i mora se analizirati u kontekstu krivičnog pravnog sankcionisanja izvršilaca ovih krivičnih djela. Adekvatno krivičnopravno sankcionisanje počinitelja treba da razbije duboko ukorijenjene predrasude i stavove profesionalaca da je nasilje u porodici blaži oblik kriminaliteta. Stav tužilaštva, kao i suda treba biti jasan, ne samo kroz kaznu prema učiniocu već i kroz tretman prema oštećenima, kako bi se poslala opšta poruka javnosti o društveno neprihvatljivom ponašanju učinilaca i podršci i razumijevanju za žrtve. Na taj način bi se žrtve pred sudom osjećale sigurnim i zaštićenim, što bi ih ohrabrilo da prijavljuju slučajeve nasilja.

Analizirana presuda je pokazatelj nužne potrebe za dodatnom edukacijom svih nadležnih organa koji se bave nasiljem u porodici kako bi se uz koordinirani multidisciplinarni pristup adekvatnije i efikasnije preventivno djelovalo protiv nasilja u porodici, efikasnije rješavala ova vrsta sudskih predmeta i izbjegli osnovni prigovori o neefikasnom vođenju sudskog postupka. Pored toga, preporuka je da se ovi predmeti prioritetno uzimaju u rad kako bi se počinitelj brzo i efikasno priveo pravdi, a žrtva dobila satisfakciju i osjećala se sigurnom i zaštićenom. Prema tome, tužioci i sudije imaju mogućnosti da brzo, efikasno i djelotvorno djeluju na počinioca ovog krivičnog djela kroz propisane kazne. Da bi do toga došlo, potrebno je kroz specijalizovane edukacije iz ove oblasti ukazati na značaj i složenost nasilja u porodici, kako sa aspekta počinioca tako i sa aspekta žrtava nasilja. Samo brzim i efikasnim djelovanjem društvo će moći preventivno djelovati na počinioce da se uzdrže od vršenja ovog krivičnog djela.

6

DAVLJENJE VANBRAČNE SUPRUGE: OPRAVDANO NASILJE I OSLOBAĐAJUĆA PRESUDA

*Svetozar Bajić**

OSNOVNI PODACI O ANALIZIRANOJ PRESUDI

U ovom slučaju, optužnicom Kantonalnog tužilaštva od 26. decembra 2012. godine optuženom je stavljeno na teret da je počinio krivično djelo nasilje u porodici iz čl. 222. st. 2 u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine¹⁵⁰ tako što je 29. avgusta 2012. godine oko 20:30 sati, u stanu u kojem je u to vrijeme živio sa vanbračnom suprugom, neposredno nakon svađe zbog neplaćanja kazni i nemogućnosti registracije putničkog motornog vozila, verbalno vrijeđao svoju nevjenčanu suprugu. Nakon toga je i fizički nasrnuo na nju, tako što ju je rukama uhvatio za vrat dok je oštećena istovremeno držala njihovo malodobno dijete u naručju. Stisnuo joj je vrat tako jako da je počela gubiti svijest, nanijevši joj na taj način

* Sudija Osnovnog suda u Banja Luci

150 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH* br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16.

lake tjelesne povrede izražene u vidu nagnječenja – manjih krvnih podljeva i oguljotina na obje strane vrata, govoreći joj pritom da će zaklati i nju i dijete ako ga prijavi policiji.

Prvostepeni sud je u ovom postupku 6. aprila 2015. godine donio presudu kojom je optuženog oslobodio navedene optužbe. Po žalbi Kantonalnog tužilaštva, drugostepeni Kantonalni sud ukinuo je ovu presudu i u ponovljenom postupku odlučivanja prvostepeni sud je ponovo 26. maja 2016. godine donio oslobađajuću presudu koja je postala pravosnažna jer nije bilo žalbi stranaka i branioca.

Optuženi je muškarac, državljanin BiH sa završenom srednjom školom, po zanimanju mašinski tehničar, nezaposlen, razveden, otac šestoro djece, srednjeg imovinskog stanja. Oštećena je vanbračna supruga optuženog, majka malodobnog djeteta koja je u vrijeme izvršenja krivičnog djela živjela u vanbračnoj zajednici sa optuženim. Ostali podaci za oštećenu nisu poznati, jer u presudi nisu navedeni, dok za optuženog nedostaju podaci o tome da li je osuđivan. Takođe, za maloljetno dijete nisu navedeni ime i prezime, pol i godište. Optuženom je stavljeno na teret da je počinio krivično djelo prema oštećenoj kao članu porodice sa kojom živi u zajedničkom domaćinstvu, odnosno da je počinio kvalifikovano krivično djelo nasilja u porodici iz čl. 222. st. 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do tri godine. Treba naglasiti da u Krivičnom zakonu Federacije BiH, za razliku od Krivičnog zakona Republike Srpske,¹⁵¹ počinjeno djelo u prisustvu malodobnog djeteta, kao što je ovom slučaju, nije predviđeno kao kvalifikovano djelo, za koje je po Krivičnom zakoniku Republike Srpske odredbom čl. 208. st. 3. predviđena kazna zatvora od dvije do deset godina. Ovakva okolnost se u Federaciji BiH može cijeliti samo kao otežavajuća za optuženog u slučaju da je bio osuđen.

NORMATIVNA ANALIZA

U ovom krivičnom postupku donijeta je oslobađajuća presuda iako je trebalo donijeti osuđujuću presudu budući da ima dovoljno kvalitetnih dokaza

151 Krivični zakonik Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj: 64/17 od 13. 7. 2017.

(vještačenje povreda oštećene, iskaz radnice organa starateljstva i medicinska dokumentacija zajedno sa fotodokumentacijom povreda oštećene) da se optuženi oglasi krivim, na šta je, uostalom, vjerovatno ukazivao i drugostepeni sud svojom odlukom kojom je ukinuo prvu oslobađajuću presudu. Slijedom toga, ova presuda bi se mogla okarakterisati kao nedovoljno senzibilan odgovor pravosuđa na krivično djelo nasilja u porodici ili kao presuda u kojoj se ne prepoznaju specifičnosti ovog krivičnog djela.

Prije svega treba istaći da je predmetna presuda rezultat sudskog postupka koji je trajao skoro četiri godine nakon što se krivično djelo desilo. Stoga ovo ne može biti primjer efikasne sudske prakse. Naime, hitnost u postupanju je od odlučne važnosti u slučajevima porodičnog nasilja kako bi se pravovremeno reagovalo da se nasilje počinioca spriječi, počev od izlaska policije na lice mjesta po prijavi žrtve, istražnih radnji, podizanja i potvrđivanja optužnice, do sudskog odlučivanja o optužnici i izvršenja izrečenih kazni počiniocu. U nekim slučajevima, bez obzira na kvalitetan odgovor na nasilje, ukoliko izostane efikasnost, žrtva neće dobiti dovoljnu zaštitu od nasilnika, pogotovo ako postoji opasnost od korištenja oružja. Sudovi treba da nastoje da izbjegnju svako odgađanje u predmetima nasilja u porodici i da s tim ciljem utvrde mehanizme za ubrzavanje rješavanja ovih predmeta. Međunarodni pravni standardi, među kojima je najvažnija Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹⁵² (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija), obavezuju da se sudski postupci u predmetima nasilja u porodici provode bez neopravdane odgode. Tako odredba čl. 50. Istanbulske konvencije, koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala među prvima, obavezuje našu državu na trenutni odgovor, sprečavanje i zaštitu od nasilja u porodici na način da su država i njeni organi dužni preduzeti sve potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi se osiguralo da se tijela odgovorna za provođenje zakona hitno i na odgovarajući način uključe u sprečavanje i zaštitu od svih oblika nasilja obuhvaćenih područjem primjene ove Konvencije, uključujući i primjenu preventivnih operativnih mjera i prikupljanje dokaza. Ipak, sudovi često, kao i u ovom slučaju, pristupaju rješavanju krivičnih predmeta u skladu sa hronološkim pristizanjem predmeta u sud, kad predmet nasilja u porodici

152 *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici*, Savet Evrope, Istanbul, 11. 5. 2011.

dođe na rješavanje, što je pogrešno. Poželjno je da sud postupa s hitnošću u mjeri u kojoj je to realno moguće kako bi se na što efikasniji način utvrdila eventualna odgovornost počinioca za nasilje, te što više ublažile negativne posljedice sudskog postupka po žrtvu.

Pored toga, predmetna presuda je sama po sebi u mnogim dijelovima nerazumljiva i kontradiktorna. Dokazi nisu dobro ocijenjeni, u smislu da nije cijunjena njihova međusobna veza, pogotovo ako se uzme u obzir da se ovakva presuda piše za stranke, građane koji nisu pravničke struke i kojima ovakva presuda djeluje zbunjujuće. Uz to, treba napomenuti da je *presuda puna gramatičkih i pravopisnih grešaka, nedovršenih i nejasnih rečenica, kao i da je manjkava u pogledu lica u kojem se neki događaj prepričava*, što je još jedan argument da ne daje nikakvu pouku o nasilju u porodici za stranke i javnost. Prilikom izricanja presude sud treba dati jasno i snažno usmeno upozorenje počiniocu nasilja u porodici o nedozvoljenosti nasilnog ponašanja. S ciljem edukativnog djelovanja, poželjno je da sutkinje i sudije iskoriste svoju poziciju društvenog autoriteta i leadersku ulogu koju imaju u društvu te strankama upute jasnu moralnu i pravnu pouku o razlozima donošenja odluke u određenom predmetu. U ovom slučaju to je izostalo, te presuda, pored jezičkih i stilskih, obiluje i nedostacima koje zakon svojim odredbama nastoji onemogućiti.

U uvodu presude nije utvrđeno da li je i kada je održan glavni pretres, te ko je na njemu prisustvovao, da li samo stranke i branilac, ili pored njih i oštećena. S obzirom na to da ovo procesni zakon jasno reguliše, neshvatljivo je kako se desio ovakav propust. Veliki propust predstavlja to što za optuženog nije navedeno da li je osuđivan i za koju vrstu djela, a nije bilo utvrđeno ni da li je optuženi prekršajno kažnjavan za bilo koji oblik nasilnog ponašanja. U obrazloženju presude ne konstatuje se da je oštećena žena i koje je starosne dobi, koliko ima djece i koliko je već dugo u vanbračnoj zajednici sa optuženim. Međutim, u ovom postupku može se naslutiti da se radi o dva oblika nasilja po Istanbulske konvenciji: *nasilju nad ženama*, koje se smatra kršenjem ljudskih prava i oblikom diskriminacije žena i označava sva djela rodno zasnovanog nasilja koja imaju za posljedicu ili će vjerovatno imati za posljedicu tjelesnu, seksualnu, psihičku ili ekonomsku štetu ili patnju žena, uključujući

prijetnje takvim djelima, prisilu ili namjerno oduzimanje slobode, bilo da se pojavljuju u javnom ili privatnom životu, te *nasilju u porodici*, koje označava sva djela tjelesnog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koja se događaju u porodici ili domaćinstvu, ili između bivših ili sadašnjih bračnih drugova ili partnera, neovisno o tome da li počinitelj dijeli ili je dijelio isto prebivalište sa žrtvom.

Analizirajući na koji način je u presudi prikazana oštećena kao žrtva nasilja, a kako počinitelj, u presudi nije navedeno da li je oštećena postavila imovinsko-pravni zahtjev i koje vrste i visine, iako u izreci presude postoji uputa suda da se oštećena sa imovinskopравnim zahtjevom upućuje na parnicu, kako je identično navedeno i na kraju obrazloženja presude, bez bilo kakvog detaljnijeg obrazloženja. Ovo je puko prepisivanje zakonske odredbe, bez objašnjenja činjenica na koje se ta zakonska odredba primjenjuje, što je neprihvatljivo.

ANALIZA SADRŽAJA

U slučajevima nasilja u porodici (kao i u svim ostalim slučajevima) sudovi treba da daju jasno obrazloženje svoje odluke, kao i okolnosti koje se cijene prilikom izricanja presude. S obzirom na značaj (ne samo pravno-praktični nego i pravnonaučni) obrazloženja kao sastavnog dijela presude, posebno je važno da sud ponudi sveobuhvatno obrazloženje razloga za donošenje konkretne sudske odluke, uključujući cjelovito objašnjenje (odnosno razloge sa argumentacijom) zašto je pojedinu činjenicu ili dokaz cijenio bitnim ili odlučnim. Ovo je posebno važno, između ostalog, kako bi sud razjasnio eventualne nedoumice za stranke u postupku te umanjio značaj argumenata strana u sudskom postupku kod eventualnog žalbenog postupka.¹⁵³

U ovom slučaju, prilikom obrazloženja izvedenih dokaza u postupku, *oštećena je u obrazloženju presude pomenuta neposredno na samom početku, gdje se navodi da je odbila da svjedoči kao privilegovana svjedokinja*. Međutim, dalje se kaže: *A što je sud i prihvatio izjavu oštećene da svjedoči u ovom krivičnom predmetu, iz*

153 Miodrag Simović, *Pravo na obrazloženu krivičnu presudu kao element prava na pravično suđenje*. Sarajevo, 2018.

čega je ostalo nejasno da li je oštećena izričito odbila da svjedoči kao vanbračna supruga optuženog i da li je sud dovoljno objasnio ovo njeno pravo u postupku. Nakon toga, u nedostatku njenog iskaza, oštećena, njene povrede i njeno ponašanje se opisuju posredno, analizom iskaza svjedokinje radnice Centra za socijalni rad, vještaka medicinske struke i na kraju optuženog, bez konkretnog utvrđenja suda o radnjama, povredama i ponašanjima žrtve nasilja. Ovo je naročito važno naglasiti, jer se u činjeničnom opisu optužbe navodi da je optuženi fizički nasrnuo na oštećenu tako što ju je *rukama uhvatio za vrat dok je oštećena istovremeno držala njihovo malodobno dijete u naručju i stisnuo tako jako u predjelu vrata da je ista počela gubiti svijest, nanijevši joj na taj način lake tjelesne povrede izražene u vidu nagnječenja - manjih krvnih podljeva i oguljotina na obje strane vrata.*

Ovakvo ponašanje optuženog predstavlja najbrutalniji oblik nasilja, tj. davljenje kao oblik fizičkog nasilja u okviru nasilja u porodici. Međutim, u ovom slučaju je donijeta oslobađajuća presuda, pa ova otežavajuća okolnost nije ni mogla biti cijenjena.

DAVLJENJE

Davljenje kao oblik fizičkog nasilja u okviru nasilja u porodici trebalo bi predstavljati otežavajuću okolnost budući da ugrožava ili narušava fizički integritet i nanosi psihološke traume.¹⁵⁴ Davljenje treba posmatrati kao ozbiljan napad koji nosi visok rizik od nastajanja negativnih posljedica po zdravlje žrtve, uključujući smrt, jer smrt može uslijediti čak i nekoliko dana nakon napada usljed stvaranja krvnih ugrušaka u mozgu koji se javljaju kao posljedica gubitka dotoka kiseonika u mozak.

Davljenje može da se smatra krajnjim oblikom dominacije i kontrole, gdje počinitelj kontroliše sljedeći udisaj žrtve. Kada počinitelj primjenjuje davljenje, to može biti nagovještaj nasilja koje će eskalirati do rizika od ubistva. Davljenje je prepoznato kao jedan od najsmrtonosnijih oblika nasilja u porodici.

154 Nenad Galić i Heather Huhtanen, *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DCAF, 2014.

Može dovesti do gubitka svijesti u roku od pet do deset sekundi, te do smrti u roku od četiri do pet minuta. Pored toga, davljenje je jedan od nagovještaja naknadne smrti žrtve nasilja u porodici.

Iako samo polovina žrtava ima vanjske znakove povrede, davljenje u velikoj mjeri utiče na zdravlje žrtve. Posljedice mogu uključivati:¹⁵⁵

- i. fizičke povrede, kao što su nesvijest, povreda dušnika/grkljana, unutrašnje krvarenje, oštećenje arterije, mučnina, bol u grlu, promjene glasa, povrede grla i pluća, otok vrata;
- ii. neurološke povrede, kao što su facijalna paraliza ili spuštanje kapka, paraliza jedne strane tijela (hemiplegija), gubitak osjećaja, gubitak pamćenja i paraliza;
- iii. odgođenu smrtnost, kada se smrt desi danima ili čak sedmicama nakon napada zbog povrede jedne od vratnih arterija, respiratornih komplikacija poput upale pluća, akutnog respiratornog distres sindroma (ARDS) i rizika od krvnih ugrušaka koji se kreću ka mozgu (embolija);
- iv. psihološke povrede, kao što su PTSP, depresija, suicidalne misli, problemi sa pamćenjem, noćne more, anksioznost, ozbiljne reakcije na stres, amnezija i psihoza.

Uprkos visokom riziku od naknadne smrtnosti koja se povezuje sa davljenjem, pokušaj davljenja policijski i tužilački organi često pogrešno shvate ili pogrešno utvrde kao nešto što je znatno manje ozbiljno. Dijelom je to tako jer mnoge žrtve, kada prepričavaju događaj, minimiziraju davljenje, tako da istražitelji takve događaje i ne istraže u potpunosti. Efekte davljenja mogu minimizirati ili propustiti i druga službena lica, poput ljekara i socijalnih radnika, zbog toga što nemaju svijest o znakovima i simptomima. Da bi se adekvatno ocijenili pravni standardi neophodni za potvrđivanje optužnice i osuđujuću presudu, neophodno je u potpunosti dokumentovati šta se desilo.

U ovom slučaju, tužilac i nadređeni istražni organi jesu dokazali medicinskom dokumentacijom da je bilo davljenja, gdje je konstatovano da je oštećena

155 Emma Williamson, *Domestic Violence and Health: The Response of the Medical Profession*. Bristol: The Policy Press, 2000.

zadobila povrede u vidu modrica sa oguljotinama obje strane vrata, ali to sud nije shvatio i, kako je već rečeno, nije postupao u skladu sa ustaljenom sudskom praksom.

ISKAZ OŠTEĆENE

Iz obrazloženja presude nije vidljivo kako i na koji način je sud poučio žrtvu o njenom pravu da ne svjedoči i posljedicama koje mogu proizaći iz toga. Međutim, zbog činjenice da je oštećena odbila da svjedoči, ona ostaje nevidljiva u obrazloženju presude. Nema podataka o njenim ličnim i porodičnim prilikama, iako je sud to mogao konstatovati i bez iskaza oštećene, što je još jedan razlog da se ovakva presuda smatra nepravičnom. Sud je trebao postupati sa posebnom osjetljivošću prilikom uzimanja izjave od oštećene kao žrtve, voditi računa o njenoj privatnosti, pristupiti joj smireno i prepoznati uticaj traume na njeno ponašanje, što u ovom postupku nije urađeno.¹⁵⁶

Sudovi treba da izbjegavaju donošenje oslobađajućih presuda isključivo po osnovu odbijanja žrtve da svjedoči ili učestvuje u suđenju. U slučajevima kada žrtva tokom postupka odustane od svjedočenja, i ukoliko postoji osnovana sumnja da je optuženi počinio djelo nasilja u porodici, sud bi trebalo da uputi tužilaštvo da ne odustaje od optužnice u nedostatku drugih dokaza (osim iskaza žrtve), nego da upotrijebi sve raspoložive mehanizme (npr. nalaganje vještačenja) koji mogu pomoći u izvođenju novih dokaza. U ovom postupku tužilac je, i pored odbijanja oštećene da svjedoči, nastavio da brani optužbu, ali je sud, iako je bilo osnova za osudu, oslobodio optuženog od optužbe za nasilje. Sud nije vodio računa o postojanju mogućnosti da počinilac nasilja u porodici može biti, i često se nalazi, u poziciji da vrši dodatni pritisak ili psihičko nasilje nad žrtvom tokom sudskog postupka, čime direktno ugrožava autonomiju žrtve u donošenju odluke o odustajanju od svjedočenja.¹⁵⁷

156 Ljiljana Filipović, *Položaj oštećenog u krivičnom postupku*.

157 Majda Halilović, *Preživjele govore: Osvrt na odgovore krivičnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Atlantska inicijativa i DCAF, 2015; Nenad Galić i Heather Huhtanen, *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DCAF, 2014.

Uobičajen je stav da se stanje ljudskih prava i sloboda u krivičnom postupku najbolje oslikava kroz položaj osumnjičene, odnosno optužene osobe. Tek u novije vrijeme, ponajviše u svjetlu borbe protiv organizovanog kriminala, položaj svjedoka i osoba koje su oštećene krivičnim djelom počinje se gledati upravo kroz prizmu njihovih prava. Pokazao se neodrživim stav da je dužnost svjedoka da svjedoči apsolutna i neupitna, pa čak i u slučajevima kad rizikuju da i sami, zbog svog svjedočenja, postanu žrtve novih krivičnih djela. Ukoliko država želi da obezbijedi dobijanje iskaza od svjedoka, dužna je da garantuje pravo svjedoku da svjedoči slobodno i bez straha od mogućih negativnih posljedica.¹⁵⁸

Jedan od načina na koji se može izaći iz tog začaranog kruga jeste pružanje djelotvorne zaštite svjedocima. Samo onaj svjedok kod kojeg smo odgovarajućim mjerama razvili osjećaj lične sigurnosti i sigurnosti najbližih članova porodice, odnosno svjedok-oštećeni koji neće biti izložen sekundarnoj viktimizaciji, može biti motivisan da saraduje s organima krivičnog pravosuđa.¹⁵⁹ U tom cilju uvode se najrazličitiji oblici zaštite svjedoka, od onih čiji je cilj da svjedoku pruže adekvatnu psihološku pomoć i pripremu za sam čin svjedočenja do onih koji se protežu i nakon okončanja krivičnog postupka i imaju za cilj fizičku zaštitu svjedoka i najbližih članova njihovih porodica.

Kao opšte pravilo u pogledu zaštite svjedoka može se istaći da vrsta, priroda i nivo zaštite zavisi od vrste krivičnog djela, kategorije svjedoka (djeca, starije osobe, žrtve krivičnih djela, prikriveni istražitelj, svjedok pokajnik), oblika ugrožavanja te pravnih i faktičkih mogućnosti za primjenu pojedinih mjera zaštite. Pod procesnim mjerama zaštite osjetljivih svjedoka podrazumijevamo mjere koje organi krivičnog postupka preduzimaju za vrijeme trajanja krivičnog postupka u cilju zaštite svjedoka i njegovog nesmetanog obavljanja dužnosti, a sastoje se u posebnom načinu učestvovanja u samom krivičnom postupku ili posebnom načinu ispitivanja. Njihovo trajanje je ograničeno – traju jedno određeno vrijeme u postupku, a najduže do pravosnažnosti presude.

158 Ljiljana Filipović, *Položaj oštećenog u krivičnom postupku*.

159 Cathy Humphreys, Nicky Stanley, *Domestic Violence and Child Protection: Directions for Good Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2006.

Žrtve nasilja u porodici još uvijek u velikom broju slučajeva ispoljavaju nepovjerenje prema organima zaštite, što svoje uporište ima u mnogim neuspjesima policije, socijalnih radnika, tužilaštava ili sudova da žrtvama nasilja u porodici pruže potrebnu zaštitu. Stoga je neophodno preduzeti sve raspoložive mjere zaštite žrtve i stvoriti povoljne uslove kako bi žrtva kao svjedok dala potpun i vjerodostojan iskaz.¹⁶⁰ S druge strane, oni koji vrše nasilje nad ženama, djecom ili drugim članovima porodice nastoje na sve načine očuvati brak i porodicu, jer u njima ostvaruju svoju destruktivnu moć.¹⁶¹ Počinioci nasilja u porodici najčešće nisu skloni drugim vidovima kriminala i u spoljnoj sredini ne odaju utisak nasilnika, odnosno društvo ih uglavnom ne prepoznaje kao nasilnike, što dodatno otežava prikupljanje dokaza.

KLJUČNI DOKAZI OPTUŽBE

Da postupajući sud nije vodio računa o težini nasilja nad oštećenom govori i to da dalje u presudi sud neosnovano odbija dokazna sredstva kao što su iskazi policijskih službenika koji su oštećenu vodili sa lica mjesta do zdravstvene ustanove (doma zdravlja). Iako su mogli neposredno da svjedoče o fizičkim povredama i psihičkoj rastrojenosti oštećene, neosnovan je zaključak suda da ovi svjedoci – zato što nisu vršili uviđajne radnje – nisu mogli dati drugačiju sliku od one koja je utvrđena drugim dokazima, čime je direktno pogodovano optuženom. Iskaz svjedokinje radnice Centra za socijalni rad u prvom dijelu se odbija kao nebitan za potvrđivanje optužnice, uz navode da je ona bila "samo" obaviještena da se desilo nasilje u porodici, te da se žrtva javljala u prostorije Centra za socijalni rad u vezi s njenim daljnjim zbrinjavanjem. Navedeno je da poslije toga svjedokinja nije vidjela nikakve povrede kod oštećene, te da i ranije nije bilo prijava o fizičkom nasilju od strane oštećene, osim prijava da su bili poremećeni bračni odnosi. Ovakvo obrazloženje suda predstavlja pristrasno suđenje u korist optuženog, pogotovo ako se uzme u obzir da iskaz svjedokinje radnice Centra za socijalni rad nije citiran, nego parafraziran i protumačen od strane suda, i to na štetu oštećene s obzirom na to da minimizira njene prijave organu starateljstva stavljajući ih u kontekst

160 Ibid.

161 Majda Halilović, *Preživjele govore: Osvrt na odgovore krivičnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Atlantska inicijativa i DCAF, 2015.

poremećenih bračnih odnosa, kao da se radi o brakorazvodnoj parnici, a ne o krivičnom djelu sa mnogim otežavajućim okolnostima (*prisustvo malodobnog djeteta u naručju, davljenje, teške tjelesne povrede, ozbiljne prijetnje da će zaklati i nju i dijete itd.*).

Isto tako, ovaj iskaz radnice organa starateljstva iznosi se na kontradiktoran način ako se ima u vidu da se ne može dovesti u vezu njeno javljanje u prostorije Centra za socijalni rad povodom daljnjeg zbrinjavanja sa navodom *da nije bilo prijava od strane oštećene da je dolazilo do fizičkog nasilja, osim prijava da su bili poremećeni bračni odnosi*. Iako se navodi *da je oštećena kritične prilike zadobila povrede u vidu modrica sa oguljotinama obje strane vrata, te da se radi o mehaničkim vrstama povreda koje su najvjerovatnije nastale stiskanjem šakama obostrano, jer su oguljotine i modrice zapravo otisak prstiju i nokata obje šake*, ovakav dokaz nije bio dovoljan postupajućoj sutkinji da donese osuđujuću presudu. Cijeneći ovaj dokaz, sutkinja u ovom dijelu presude kratko izlaže stručno mišljenje vještaka i na kraju napominje da se radi o povredama oštećene koje su prolaznog karaktera, kao i to da se radi o lakoj tjelesnoj povredi, umanjujući težinu povreda, te pravdajući time oslobađajuću presudu. To potvrđuje i navod na kraju analize ovog dokaza, "a da mu nije poznato od koga su te povrede nastale", što je nepotrebno, jer to vještaci ne mogu ukazivati u svom nalazu budući da bi takvim postupanjem izašli iz okvira svoje struke i zadatka, te bi ukazivali na ishod postupka o kojem u konačnici odlučuje sud, a ne vještak.

Međutim, sud u obrazloženju presude, nakon završnih riječi stranaka, ovaj dokaz ipak u cijelosti prihvata, a potom donosi oslobađajuću presudu, što opet govori o kontradiktornosti presude. Sud nije mogao izbjeći jačinu ovog dokaza jer su nalaz i mišljenje vještaka u skladu sa priloženom medicinskom dokumentacijom Hitne medicinske službe Doma zdravlja od 11. septembra 2011. godine i priloženom fotodokumentacijom iz koje su vidljivi crvenilo i oguljotine s obje strane vrata. Kasnije se ovaj ključni dokaz u presudi ne spominje, nego se na kraju obrazloženja navodi da optužba izvedenim dokazima nije uspjela dokazati krivično djelo za koje se optuženi tereti, te da izvedeni dokazi ne predstavljaju dovoljan kvantum dokaza na osnovu kojih bi sud mogao donijeti osuđujuću presudu. To potvrđuje da je sud odbio ovaj ključni

dokaz upoređujući ga sa iskazom optuženog kojem je, kao subjektivnom dokazu, poklonio veću vjeru, čime još jednom otvoreno staje na stranu optuženog. Naglašavamo da sud prihvata iskaz optuženog kao istinit i dosljedno ga citira iako nije potvrđen nijednim materijalnim dokazom ili subjektivnim dokazom kao što su iskazi saslušanih svjedoka.

Dakle, sud kratko konstatuje da stručni nalaz i mišljenje u cijelosti prihvata, ali se dalje odvaja od ovog dokaza odbijajući prijedlog tužilaštva da se saslušaju ovlaštena službena lica koja su "navodno" vidjela navedene povrede, budući da je to konstatovano nalazom i mišljenjem vještaka. Ovakvo postupanje suda je pogrešno s obzirom na to da bi iskazi policajaca još više pojačali dokaznu građu optužbe. To ukazuje na zaključak da je sud i u vođenju postupka bio pristrasan u korist optuženog.

ISKAZ OPTUŽENOG KAO DOKAZ ODBRANE

Postupajući sudija od ovog ključnog dokaza pokazuje otklon i tako što nakon njegovog navođenja odmah konstatuje šta je optuženi izjavio kao svjedok: Optuženi je istakao da je ono što mu se stavlja na teret izmišljotina, da se to nije desilo, te da je u jutarnjim satima izašao iz stana i otišao svojoj kući radi opravka nekog vozila. Ovakvom izjavom optuženog citiranom odmah nakon ocjene vještačenja umanjuje se značaj ovog materijalnog dokaza, pa se dalje za optuženog navodi: "Kad se vraćao kući nije zatekao u stanu oštećenu, ni svog mldb. sina, iako nikakvog konflikta prije toga između njega i oštećene nije bilo, a nije bilo ni fizičkog ni psihičkog zlostavljanja, te je u najboljoj harmoniji izašao iz stana ostavljajući u stanu oštećenu i mldb. dijete." Ova rečenica je naglašena zato što je iz više razloga protivrječna sama po sebi. Prvo, navodi se da optuženi u kući nije zatekao oštećenu i sina te da je izašao iz stana ostavljajući ih u stanu. Drugo, nakon konstatacije da optuženi nije zatekao oštećenu i sina, odjednom se navodi, bez ikakvog smisla i povezanosti, da "iako nikakvog konflikta prije toga između njega i oštećene nije bilo, a nije bilo ni fizičkog ni psihičkog zlostavljanja". Treće, ističe se da je "u najboljoj harmoniji izašao iz stana", što nema nikakve veze sa ovom radnjom, ali ima veze sa nastojanjem postupajuće sutkinje da optuženog prikaže u blagom

svjetlu kako bi opravdala oslobađajuću presudu. Kontradiktorno je i to da je oštećena iz stanja porodične harmonije i sreće prijavila nasilje policiji, te tražila pomoć u domu zdravlja.

S ovim u vezi, dalje se navodi da je "optuženi istakao da je oštećena više puta iz čisto nekih svojih razloga odlazila od njega, a uvijek su održavali kontakt telefonom i slanjem poruka". Iz ovog proizilazi da je oštećena više puta odlazila od optuženog, najvjerovatnije zbog ponavljanja nasilja koje je korišteno kao trajni mehanizam kontrole. Nažalost, sve se to dešavalo u prisustvu malodobnog djeteta. Odrastanje u domu sa nasiljem u porodici može ozbiljno ugroziti razvojni napredak i lične sposobnosti djece, a krajnja posljedica toga se može prenijeti u odraslo doba te može značajno doprinijeti ciklusu nevolja i nasilja budući da djeca u najvećem broju slučajeva prihvataju model ponašanja koji su im pružili roditelji.¹⁶² Savremena društvenonaučna istraživanja nedvosmisleno pokazuju da izlaganje porodičnom nasilju podriiva mentalno i fizičko zdravlje djece, njihov društveni i emocionalni razvoj i interpersonalne veze.¹⁶³ Osim toga, istraživanja dodatno potvrđuju činjenicu da je nasilje u porodici međugeneracijska pojava ili, drugim riječima, da izloženost nasilju u porodici za vrijeme djetinjstva povećava rizik da se postane počinitelj ili žrtva nasilja u porodici kao adolescent ili odrasla osoba.¹⁶⁴ Prema tome, najvažnija stvar koju sudije mogu da urade kako bi zaštitili dijete jeste da prekinu njegovu izloženost nasilju u porodici i podrže odnos djeteta sa roditeljem koje nije zlostavljač.

Nasilje u porodici teško je otkriti jer se dešava u privatnosti doma i bračnog života, koja je, također, pravno zaštićena. I kad se nasilje otkrije i protiv počinioca pokrene krivični postupak, nerijetko se takvi postupci ne završe osudama. Brojne su teškoće u prikupljanju dokaza protiv počinitelja nasilja. Mali je broj neposrednih dokaza, a često su to jedino iskazi samih žrtava. Treba da se ima u vidu i strah žrtava od osвете nasilnika zbog svjedočenja, naročito kad

162 Charlotte Kinstlinger-Bruhn, *Everything You Need to Know About Breaking the Cycle of Domestic Violence*. Rosen Pub Group, 1997.

163 Marianne Hester et al., *Making an Impact: Children and Domestic Violence: A Reader*. London i Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007.

164 Einat Peled, Peter G. Jaffe, Jeffrey L. Edleson, *Ending the Cycle of Violence: Community Responses to Children of Battered Women*. London: SAGE Publications, 1995.

su u pitanju majke koje se plaše da će svjedočenjem dovesti u još teži položaj ne samo sebe već i svoju djecu, pa zbog toga često nisu spremne istinito i potpuno svjedočiti o nasilju koje one i njihova djeca (bilo da su tom nasilju izložena direktno ili indirektno) trpe, vjerujući da nema izlaza iz te situacije i da moraju nastaviti da podnose nasilje.¹⁶⁵

Žrtve nasilja u porodici često opovrgavaju svoje svjedočenje nakon izvjesnog vremena, nerijetko zbog toga što im nasilnik obeća da se nasilje više neće ponoviti. Zapažen je strah majki kao svjedokinja od osude javnosti za nasilje koje se desilo u njihovim porodicama, jer su mnogi skloni olako optužiti majku, čime se otežava otkrivanje i dokazivanje počinjenog nasilja i nastoji umanjiti odgovornost počinioca.¹⁶⁶ Takođe, djeca koja svjedoče nasilju, a nalaze se u emocionalnoj i materijalnoj ovisnosti, ne uspijevaju se uvijek u svojim svjedočenjima distancirati od zlostavljača. Za odrasle žrtve i djecu žrtve ovo prerasta u podložnost zastrašivanju i pritiscima od strane zlostavljača.

U analiziranoj presudi indikativno je to što je iskazu optuženog dato mnogo više prostora. Čak su citirane njegove riječi, kao npr. "u najboljoj harmoniji", dok se za oštećenu navode tvrdnje optuženog, kao što je "svaki put kad bi ga prijavila u roku od pet minuta bi mu se javila za oprost, govoreći da joj dođe neko rastrojstvo, da je ljuta, nervozna itd.", što takođe ukazuje na neobjektivnost prilikom pisanja ove presude. Nesenzibilnost prema nasilju u porodici sutkinja na kraju posebno pokazuje prihvatajući iskaz optuženog u kojem u cijelosti negira počinjenje krivičnog djela, izjavljujući da joj kritičnom prilikom nije nanio nikakve povrede, te da mu nije poznato kako je zadobila povrede koje su konstatovane od strane vještaka. Navedeno arbitrarno prihvatanje iskaza jedne strane u postupku, bez ocjene zašto ostali dokazi koji ukazuju na povrede oštećene nisu prihvaćeni, upućuju i na jasnu naklonjenost sutkinje prema optuženom kao počiniocu nasilja.

165 Majda Halilović, *Preživjele govore: Osvrt na odgovore krivičnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Atlantska inicijativa i DCAF, 2015.

166 Ibid.

Iz iskaza optuženog može se naslutiti kontinuirano nasilje, ali postupajuća sutkinja to nije prepoznala, nego pristrasno iznosi navode optuženog koji idu njemu u korist, pa konstatuje:

Svaki put kada bi ga prijavila u roku od 5 minuta bi mu se javila i molila za oprost govoreći da joj dođe neko rastrojstvo, da je ljuta, nervozna, da je sve što je rekla izmislila, te molila da se ponovo vrati, te je pravila izjave o povlačenju prijave, te je iste i ovjeravala.

Međutim, i ovaj iskaz optuženog ukazuje na standardni model ponašanja počinitelaca nasilja u porodici, jer se optuženi prikazuje kao *svetac* ili *moćnik* kojeg oštećena moli za oprost i moli da mu se ponovo vrati. Tako optuženi ističe svoju dominantnu ulogu kojom kontroliše vezu sa oštećenom i njihovim djetetom. Na osnovu saznanja iz neuronauke utvrđeno je da djeca koja su stalno izložena nasilju u porodici žive u neprikladnom stanju "uzbune", sa povišenim vrijednostima hormona stresa, posebno kortizola. Ovo stanje uzbuje ima mnogo negativnih posljedica na razvoj mozga. Neuronauka pokazuje da hronično izlaganje porodičnom nasilju može kod djece da utiče na fizičke promjene na mozgu, smanjenje moždanih funkcija, te da ima posljedice po fizičko i mentalno zdravlje tokom života. Toksični stres mijenja sklop dječijeg mozga i nije ništa manje opasan od potresa mozga kao fizičkog uzročnika povrede.¹⁶⁷

OSTALI DOKAZI OPTUŽBE

Poslije ovog iskaza, a kako bi se opravdala presuda u korist optuženog, važni materijalni dokazi – medicinska dokumentacija Doma zdravlja i fotodokumentacija koja pokazuje povrede oštećene - uopšte se ne cijene, nego se taksativno nabrajaju, tako da se u presudi o njima ne može ništa saznati, što itekako ukazuje na neobjektivnost presude i pristrasnost u korist optuženog.

Poslije završnih izlaganja stranaka i branioca, ponovo se cijeni kao dokaz nalaz i mišljenje vještaka medicinske struke, koji se prihvata u cijelosti. Tu se navodi

167 Nenad Galić, ur., *Vodič u postupanju: Nasilje u porodici*, Dodatak Priručniku za sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Atlantska inicijativa i DCAF, 2016, str. 18-21.

šta sadrži fotodokumentacija, kao i obrazloženje zašto je odbijeno saslušanje policijskih službenika koji su "navodno" vidjeli navedene povrede. Ponovo se cijeni kao dokaz iskaz svjedokinje radnice Centra za socijalni rad te se navodi da "kritične prilike nije vidjela nikakve povrede na oštećenoj, iako su navedene povrede bile vidljive", što je nerazumljivo, a ostaje nerazjašnjeno kada se oštećena prijavila Centru za socijalni rad, da li odmah nakon povređivanja ili ranije, ili možda neko vrijeme poslije povrede. Na kraju ocjene ovog dokaza na mala vrata se uvodi kao dokaz notarska izjava oštećene o povlačenju prijave u kojoj navodi da je izmislila da se navedenog dana svađala sa optuženim, da ju je hvatao za vrat, maltretirao i činio nasilje u porodici, te da je optuženi materijalno pomaže. Dalje se navodi kako optuženi često ide u kuću ženi sa kojom ima šestoro djece, te da je to glavni razlog njenog ponašanja i prijavljivanja optuženog. Ovaj dokaz nigdje ranije u presudi nije konstatovan kao dokaz, niti je navedeno ko ga je od stranaka izveo, što sve zajedno ukazuje na neobjektivnost presude. Iz ove izjave slijedi da optuženi ima sedmoro djece, a ne šestoro kako se u izreci presude navodi, što jasno govori da se dijete koje oštećena ima sa optuženim od strane suda ne ubraja u djecu optuženog, jer ga ni optuženi tokom davanja podataka nije obuhvatio. Ovo dijete je takođe žrtva nasilja, jer je preživjelo psihičke traume, ali o tome sud donošenjem ovakve presude ne vodi računa. Kako očekivati da sud osigura da se krivična djela porodičnog nasilja kazne učinkovitim, razmjernim i odgovarajućim sankcijama kad nije uzeto u obzir da je ovo krivično djelo počinjeno u prisustvu malodobnog djeteta?

Iskaz optuženog je ponovo cijenjen i prihvaćen u cijelosti, kao i gore navedeni dokazi, tako da je na osnovu svih ovih dokaza utvrđeno da ne postoji dovoljan "kvantum" dokaza na osnovu kojih bi sud mogao u odnosu na optuženog donijeti osuđujuću presudu, jer je ključni svjedok optužbe odbio da svjedoči, a ostali dokazi to ne potvrđuju, budući da je optuženi negirao krivicu. Nakon ovog sud na kraju presude, sa željom da to istakne, navodi da "oštećena zbog svog zdravstvenog stanja i nekakvog psihičkog poremećaja", bez konkretnog dokaza o tome, "kad se naljuti, kad je nervozna prijavljuje optuženog, a potom traži izvinjenje i moli da se vrati u stan, što potvrđuje i činjenica da se i danas nalazi u vanbračnoj zajednici sa optuženim." Ovo dovoljno ukazuje na to da je optuženi povlaštena osoba u ovom postupku u odnosu na oštećenu, tako da

na kraju sud izvodi zaključak da nije imao dokaza da je "doista" optuženi počinio krivično djelo nasilje u porodici iako je ranije za isto krivično djelo bio pravosnažno osuđen. Na samom kraju presude sud navodi da je optuženi bio osuđivan, što nije u skladu sa sudskom praksom u kojoj se na početku presude u podacima za optuženog navodi da li je osuđivan, pa se kasnije kod odmjeravanja kazne obrazlaže za koja djela je optuženi osuđivan, da li za istovrsna ili ne, dok za oslobađajuću presudu navod da je optuženi bio osuđivan nema smisla i vodi nedosljednosti kojom ova presuda ionako obiluje.

ZAVRŠNE RIJEČI STRANAKA

U parafraziranim završnim riječima stranaka, tužiočevo završno izlaganje iznijeto je tako što je navedeno da je optuženi nesumnjivo osuđivan za isto krivično djelo, iz čega proizlazi da je optuženi sklon nasilju nad članovima porodice. Ove navode tužilac je dokazao dostavljanjem izvoda iz kaznene evidencije za optuženog, koji se kao dokaz taksativno navodi uz medicinsku dokumentaciju oštećene i fotodokumentaciju. Međutim, sud u izreci presude i kasnije u obrazloženju nigdje ne navodi da je optuženi osuđivan, što je jako važan lični podatak od kojeg zavisi odmjeravanje kazne. Nadalje, tužilac u završnoj riječi žali što je sud odbio njegov prijedlog da se saslušaju ovlaštena službena lica koja su oštećenu vodila sa lica mjesta do doma zdravlja gdje je oštećena medicinski zbrinuta. Međutim, iskazi policijskih službenika, kako je rečeno, nisu prihvaćeni kao dokaz tokom postupka, iako su oni imali priliku da se neposredno uvjere i da lično vide povrede koje je oštećena kritičnog dana zadobila. Na kraju tužilac predlaže da se optuženi oglasi krivim, jer je očito da je sklon činjenju istih djela i očito je uporan i istrajan u izvršenju istog, pa se navode riječi tužioca "da je ovo, hajmo reći, jedna društvena prilika koje tužilaštvo i sud trebaju da suzbijaju u što većem broju". Ova uzrečica "hajmo reći" nije trebalo da stoji u presudi, radi što jasnijeg prenošenja poruke tužioca. Međutim, kako sve ostalo ukazuje na neobjektivnost i pristrasnost postupajuće sutkinje, nije isključeno da je ovaj citat namjerno unijet kako bi se poruka tužioca omalovažila i učinila nejasnom.

S druge strane, završno izlaganje branioca optuženog parafrazirano je tako da su dokazi predloženi od strane tužioca, naročito saslušanje svjedoka, izvedeni s ciljem otežavanja optuženom da normalno živi sa osobom koju voli i sa kojom ima porodicu, i sa kojom, u konkretnom slučaju, ima i dijete. Nejasno je šta je branilac htio naglasiti navodeći da "pogodnosti koje ima vanbračni drug zakonodavac nije predvidio s ciljem da se olakša optuženom, nego da se olakša tom vanbračnom drugu da zaštiti svoje pravo i pravo osobe s kojom živi, koju voli i sa kojom ima porodicu, u konkretnom slučaju s kojom ima dijete" ili je ovo još jedna od kontradiktornosti i nejasnoća koje je sud iznio u presudi. Svakako, i ovdje treba napomenuti da je optuženi prikazan u pozitivnom svjetlu, kao muž koji voli svoju ženu, a da je oštećena primorana da svjedoči u korist tužilaštva koje samo želi ovim postupkom otežati položaj optuženog kao uzornog građanina i porodičnog čovjeka. Na kraju branilac optuženog predlaže da se optuženi oslobodi optužbe i da sud donese pravičnu odluku zasnovanu na dokazima koji su izvedeni tokom ovog postupka. Optuženi se u cijelosti pridružio navodima svog branioca.

USKLAĐENOST SA MEĐUNARODNIM AKTIMA

Na osnovu navedene analize sadržaja presude, načina na koji je predstavljen optuženi (kao porodični čovjek, glava kuće kojeg žena moli za oprost i koji nastoji održati harmoniju u porodici), a na koji oštećena (zbog svog zdravstvenog stanja i nekakvog psihičkog poremećaja, nervozna prijavljuje optuženog), zatim prostora koji je optuženom posvećen u presudi (mnogo više nego oštećenoj kao žrtvi), kao i na osnovu toga kako su se cijenili dokazi optužbe i iskaz optuženog koji je šire opisan od ovih dokaza, zaključujem da je postupajuća sutkinja predmetnom presudom dozvolila i ohrabrila rodno zasnovano nasilje nad ženama – "nasilje koje je usmjereno protiv žene jer je žena ili koja nerazmjerno utiče na žene". Time je postupila protivno Istanbulskoj konvenciji, odnosno Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koji je pravno obvezujući međunarodni instrument i služi kao pravni okvir za zaštitu žena od svih oblika nasilja, sprečavanje, progon i uklanjanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Pogotovo treba imati u vidu da je i u ponovljenom postupku (što je produžilo trajanje postupka na četiri godine) sutkinja oslobodila optuženog optužbe za nasilje u porodici (koji je inače specijalni povratnik).

U širem okviru, postupajuća sutkinja ne shvata da je nasilje nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, jedan od najtežih oblika rodno zasnovanog kršenja ljudskih prava. Ovakvim postupanjem sud u predmetnom krivičnom postupku nije zaštitio žene od svih oblika nasilja te spriječio i uklonio nasilje nad ženama i nasilje u porodici, niti je pridonio suzbijanju svih oblika diskriminacije žena ili promovisao punu ravnopravnost žena i muškaraca, čime je postupao suprotno pozitivnom domaćem i međunarodnom zakonodavstvu, u okviru kojeg je najvažnija Istanbulska konvencija. Potpisivanjem ove konvencije Bosna i Hercegovina se obavezala da će preduzeti sve potrebne zakonodavne i druge mjere za promovisanje i zaštitu prava svih, a naročito žena, na život bez nasilja u javnoj i u privatnoj sferi, zatim da će osigurati da preduzete mjere budu zasnovane na razumijevanju rodno zasnovanog nasilja nad ženama i nasilja u porodici i da su fokusirane na ljudska prava i sigurnost žrtve, pri čemu pružanje ovih usluga ne smije zavisiti od spremnosti žrtve da podigne tužbu ili svjedoči protiv bilo kojeg počinioca.

Odredba člana 55. Istanbulske konvencije jasno propisuje da će države potpisnice osigurati da istrage ili progon krivičnih djela ne smiju zavisiti u potpunosti o prijavi ili pritužbi koju je podnijela žrtva, te da postupak može da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili pritužbu. U ovom slučaju tužilac je prikupio sve dokaze koji su bili dovoljni da se osudi počinitelj nasilja, odnosno optuženi, bez obzira na to što je oštećena odustala od svjedočenja na sudu. Međutim, sud ove dokaze nije uzeo u obzir i donio je oslobađajuću presudu, tako da se prema njemu nisu ni mogle primijeniti sve potrebne mjere koje bi osigurale da se krivična djela ovakvog nasilja u porodici kazne učinkovitim, razmjernim i odgovarajućim sankcijama. Tako posebno nije uzeto u obzir da je krivično djelo počinjeno u prisustvu malodobnog djeteta i da mu je prethodilo nasilje jačeg intenziteta koje je ostavilo tešku tjelesnu ili psihičku traumu na žrtvu.

ODUSTAJANJE OD ŽALBE

Ovakvom lošem ishodu za oštećenu kao žrtvu doprinio je i tužilac nepodizanjem žalbe protiv sporne presude u ponovljenom postupku, čime je omogućeno pravosnažno okončanje postupka u korist optuženog. Da je tužilac

podnio žalbu, drugostepeni sud bi po važećim procesnim zakonima morao otvoriti novi glavni pretres i ponovo cijeniti izvedene dokaze, što bi, prema našem mišljenju, imalo za ishod donošenje presude koja bi na pravilan i zakonit način kaznila počinioca koji je morao biti osuđen na efektivnu kaznu zatvora u dužem trajanju.

Ovako, sud je uz nepotrebna odgađanja, kojima je doprinijela nestručnost prvostepenog suda, zanemario prava oštećene kao žrtve tokom ove faze krivičnog postupka. Žrtvi nije omogućeno da bude saslušana, da iskaže svoje stavove, potrebe i probleme, direktno ili putem posrednika, niti su dokazi koje je ona pribavila i omogućila pravilno razmotreni. Takođe, tokom postupka oštećenoj nije osigurana odgovarajuća podrška kako bi njena prava i interesi bili pravilno predstavljeni i uzeti u obzir, pri čemu se u ovom slučaju (ne zna se da li je to bilo tehnički moguće) morao izbjeći kontakt između žrtve i počinioca u prostorijama suda kako bi se oštećenoj omogućilo da svjedoči bez lične prisutnosti u sudnici ili barem bez prisutnosti optuženog. Sve se ovo moglo izbjeći u drugostepenom postupku, gdje bi drugostepeni sud kao viši, autoritativniji sud, koji sudi u vijeću, vjerujem, na pravilan način utvrdio činjenično stanje i na njega primijenio pomenute domaće i međunarodne pravne standarde.

IMPLICITNE PREDRASUDE

Ova analiza pokazuje da je predmetno donošenje odluke subjektivno kao rezultat, a vjerovatno, zbog rodne pristrasnosti¹⁶⁸ koja je čvrsto utemeljena u gotovo svakom čovjeku, pa i sutkinjinom razmišljanju, čega ona vjerovatno nije ni svjesna. Neposredno i posredno okruženje vremenom u nama još od djetinjstva nameće i podsvjesno kreira društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine prikladne za žene i muškarce, što se vidi i kod postupajuće sutkinje, gdje ona oštećenu kao ženu posmatra u smislu "da se često ljuti i da kad je nervozna prijavljuje optuženog", a optuženog kao muškarca koji je stub porodice, koji sve to mora trpjeti i poslije izvinjenja je ponovo vraćati u

168 Majda Halilović i Heather Huhtanen, *Rod i pravosuđe: Implikacije roda u pravosuđu Bosne i Hercegovine*. Ženeva: DCAF, 2014.

normalno stanje, odnosno porodični dom, koji prema spoljašnjem svijetu prikazuje kao harmoničan. Sud je povjerovao ovom idiličnom opisu koji je predstavio optuženi, tako da je taj subjektivni pristup i doveo do ovakvog katastrofalnog rezultata po oštećenu i cijelo društvo. Sporna presuda je bila, a i sad je, iznenađenje za stručnu javnost, jer je plod nepredvidivog i proizvoljnog pristupa sudije ovom slučaju.

Postupajuće sudije ne bi trebalo da svoje odluke zasnivaju na sopstvenim socijalnim, političkim ili filozofskim uvjerenjima, nego na činjenicama predstavljenim u slučaju i pozitivnom materijalnom pravu, među kojima je i Istanbulska konvencija. Međutim, nosioci praovsudnih funkcija često nisu ni svjesni svojih predubjeđenja ili ista smatraju činjenicama. Analizirana presuda pokazuje koliko je važno osvijestiti predrasude, stereotipe i ideje kojima se vodimo da bismo donosili pravične presude. U suprotnom, lična uvjerenja se mogu odraziti na odluku, što je detaljni pregled ove presude i pokazao. Svaka presuda sadrži lični pečat sudije odnosno sutkinje, zbog njegovih predubjeđenja i naklonosti, ali uz lični trud i objektivnost sudija treba da istraje na pristupu koji će imati ispravan ishod, bez obzira na uobičajena ograničenja koja su postavljena pred sudsku analizu predmeta.

Postupak izricanja presude, posebno u teškim slučajevima kao što je ovaj, jer je ograničen tradicionalnim patrijarhalnim okvirima, često podrazumijeva izbor između različitih zaključaka, gdje se do svakog od njih može doći respektabilnim pravnim razmatranjem. Motivacija za izbor koji sudija napravi vjerovatno počiva na mnogo dubljem nivou njegovog ličnog pristupa pravu u pogledu problema koji se razmatra i ideja o tome šta predstavlja pravedan rezultat. Pravednost, nezavisnost i nepristrasnost ne zahtijevaju da sudija postane *tabula rasa* na koju se u svakom novom slučaju iznova ispisuju novi dokazi i argumenti. Realno je očekivati da lična, vjerska ili politička uvjerenja, uključujući tradicionalizam, utiču na odlučivanja sudije, ali to ne bi trebalo da se dešava u tolikom obimu da bi sebi dozvolio da unaprijed presuđuje o određenom pitanju ili da bude pristrasan u pogledu određenih stranaka ili argumenata.

U konkretnom slučaju, postupajuća sutkinja je iskoristila svoje diskreciono pravo da pokloni vjeru određenom dokazu, ali to diskreciono pravo nije neograničeno. Ograničenja su postavljena zakonom i opštim načelima pravednosti, nepristrasnosti i dosljednosti. Da se postupajuća sutkinja kretala u okviru jasnih zakonskih odredbi i navedenih načela, svakako ne bi donijela spornu odluku na štetu žrtve, koja je u rangu vidova sudskih odluka (osuđujuća zatvorska, osuđujuća novčana, osuđujuća uslovna, osuđujuća sa oslobađanjem od kazne, odbijajuća i oslobađajuća) bila najgora moguća. Gotovo nijedan njen stav i argument nisu nepobitni i prihvatljivi u presudi, jer je pri donošenju ove odluke zauzela ekstremnu poziciju podrške optuženom kao muškarcu, braneći njegov stav bez ijednog valjanog i pravog razloga. Zato je ovakva presuda prekršila naše pravosudne norme koje se odnose na pravednost, nepristrasnost, nezavisnost, dosljednost i izvjesnost.

Poštovanje pravednosti i nepristrasnosti zahtijeva da argumenti obje strane u postupku dobiju jednaku pažnju. Jasno je da se u ovom slučaju zasnovani i jaki argumenti tužioca nisu sa jednakom pažnjom cijenili kao argumenti koji su bili zasnovani na iskazu optuženog, koji nije uvjerljiv, paušalan je i, naprotiv, ukazuje na dugotrajno nasilje kojem je bila izložena žrtva i prije kritičnog događaja. Tokom donošenja sporne presude, argumenti tužioca sa kojim se sutkinja nije slagala ignorirani su ili odbačeni, pa su čak *prima facie* prihvaćeni, ali su kasnije izostavljeni kao da ne postoje, što je stvorilo dojam pristrasnosti. Ovome u prilog govori i činjenica da presuda ne priznaje i ne nudi prihvatljive razloge za odbacivanje suprotstavljenih argumenata njenoj tvrdnji da je optuženi nevin, nego se iznose kontradiktorni zaključci u kojima se prihvataju dokazi tužioca, ali se isti konačno ne uvažavaju u borbi sa argumentima odbrane.

Pored ovih načela, presuda ne vodi pažljivo računa o rodno osjetljivim argumentima, jer obiluje negativnim komentarima prema oštećenoj kao ženi, gdje se u konačnom zaključku bez ijednog dokaza iznosi da "oštećena zbog svog zdravstvenog stanja i nekakvog psihičkog poremećaja" prijavljuje optuženog. Ovakvo prepričavanje u presudi i obilježavanje žrtve kao "nervozne", "ljute" i dr. omogućava da se glas žene ne čuje ili da se u najmanju ruku marginalizuje. Tako se u srž slučaja postavlja nervozna žena, a ne nasilni muškarac koji u

svom dosjeu ima osude za isto djelo i više prijava oštećene koje su omalovažene time što su povučene kod notara ili drugog državnog organa koji nema autoritet i dignitet suda.

Žrtva nasilja u porodici može se ponašati na način koji je neshvatljiv osobama koje nisu svjesne dinamike i strategije zlostavljanja. Tako je bilo i ovdje, jer sutkinja nije pravilno tumačila povlačenje prijava oštećene. Žrtva može poricati zlostavljanje u očajničkom pokušaju da se spasi, jer kontrola zlostavljača nad žrtvom može uticati na najosnovnije odluke koje žrtva donosi.¹⁶⁹

Sutkinja nije uzela u obzir da je porodično nasilje zločin počinioca, a ne žrtve. Počinilac mora u potpunosti preuzeti odgovornost za nasilničko ponašanje, koje rijetko prestaje bez reakcije i intervencije zajednice. Mnogi ljudi vjeruju da žrtva mora da je na neki način izazvala nasilje, ohrabrila ga ili čak našla neko zadovoljstvo u njemu. Međutim, nijedna žrtva ne želi da bude zlostavljana. Žrtva porodičnog nasilja često ima pomiješane misli i osjećanja. Poricanje, racionalizacija i minimiziranje su metode koje se koriste kako bi se žrtva dan za danom nosila sa stvarnošću i ozbiljnošću zlostavljanja. Prvi korak ka prekidanju nasilnog odnosa je da se on identificira kao takav, jer se žrtve teško identificiraju kao žrtve zlostavljanja. Posebno je trebalo cijeniti u ovom slučaju da je za djecu poražavajuće kad su izložena nasilju ili kad vide njegove posljedice. Poteškoće u učenju i problemi ponašanja koji se mogu pojaviti vjerovatno će biti gori kako djeca odrastaju. U domaćinstvima u kojima partneri zlostavljaju žene često se dešava da počinilac zlostavlja i djecu. Postoji veliki rizik da će djeca iz nasilnih domova i sama postati žrtve ili zlostavljači kada odrastu.

Muškarci partneri koji zlostavljaju obično poriču da su učinili bilo šta loše, te umanjuju, poriču i opravdavaju nasilje i zlostavljanje. Analizirajući iskaz optuženog i ponašanje oštećene, svi ovi modeli ponašanja muškarca i žene u činu nasilja prisutni su tokom cijelog postupka. Međutim, sutkinja ih nije prepoznala.

169 Majda Halilović, *Preživjele govore: Osvrt na odgovore krivičnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Atlantska inicijativa i DCAF, 2015.

Sušтина manjkavosti predmetne presude je u tome što sud nije stranke u ovom postupku tretirao na jednak način i nije svakoj od strana pružio iste mogućnosti u pogledu pristupa dokazima i njihovog izvođenja na glavnom pretresu. Isto tako, sud nije sa jednakom pažnjom ispitivao i utvrđivao činjenice koje terete optuženog, kao i one koje mu idu u korist. Ovo su osnovna načela jednakosti u postupanju propisana Zakonom o krivičnom postupku RS koja postupajuća sutkinja tokom cijelog krivičnog postupka nije poštovala, zbog čega je na kraju došlo do nepravilne odluke na štetu žrtava porodičnog nasilja.

Čitajući presudu stiče se utisak da sud nije prepoznao da je ostvarenje *de iure* i *de facto* ravnopravnosti žena i muškaraca ključni element u sprečavanju nasilja nad ženama, niti da je nasilje nad ženama manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca. Ovakav pristup ne može prepoznati strukturalnu narav nasilja nad ženama kao rodno zasnovanog nasilja te da je nasilje nad ženama jedan od ključnih socijalnih mehanizama kojim se žene prisilno stavljaju u podređen položaj u odnosu na muškarce. Nažalost, sutkinja koja treba da ima posebnu senzibilnost prema interesima djece kako bi te interese i prava zaštitila u ovom slučaju nije prepoznala da su djeca žrtve nasilja, kao svjedoci nasilja u porodici, čime je dodatno oslabila razloge za donošenje ovakve presude.

Na kraju se da zaključiti da postupajuća sutkinja nije shvatila svoju odgovornost prema društvu da preduzme sve potrebne mjere za promovisanje promjena u društvenim i kulturnim obrascima ponašanja žena i muškaraca s ciljem iskorjenjivanja predrasuda, običaja, tradicija i svih drugih postupanja u praksi koja se zasnivaju na ideji manje vrijednosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca. Pored toga, nije obezbijedila zaštitu prava žrtava bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su pol, rod, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnim manjinama, imovinsko stanje, seksualna orijentacija, rodni identitet, dob, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, migrantski, izbjeglički ili drugi status.

7

NASILJE NAD MALOLJETNOM OSOBOM: PORODIČAN ČOVJEK ILI NASILNIK?

*Dragoslav Erdelić**

UVOD

Nasilje u porodici dugo se smatralo privatnim problemom, u koje se niko ko ne pripada toj porodici nema pravo miješati. U kontekstu trenutnog shvatanja i definisanja nasilja u porodici prevladava stajalište da se nasilje prema drugoj osobi niti u jednom obliku ne može smatrati privatnim problemom. Tome su doprinijela istraživanja o štetnosti nasilja koje prouzrokuje ne samo trenutna "ispoljavanja bijesa" nego i dugoročne posljedice koje prelaze sa generacije na generaciju. Nasilje u porodici obuhvaća i nasilje nad djecom i maloljetnicima, međutim ono se često prećutno toleriše kao jedna od odgojnih metoda.¹⁷⁰ Prva država koja je zabranila nasilje nad

* Sudija Okružnog suda u Bijeljini

170 David G. Gil, Violence against children, *Journal of Marriage and Family*, Vol. 33, No. 4, Special Double Issue: Violence and the Family and Sexism in Family Studies, Part 2 (Nov., 1971), pp. 637-648

djecom unutar porodice bila je Švedska¹⁷¹; od tada pa do danas stručnjaci koji se bave prevencijom nasilja pokušavaju da ukažu na to šta fizičko kažnjavanje, odnosno nasilje, može prouzrokovati kod maloljetnih lica. Paradoks, na koji često nailazimo u pravosudnoj zajednici, ogleda se u ocjeni olakšavajućih i otežavajućih okolnosti¹⁷², pa tako u predmetima nasilja u porodici kao olakšavajuća okolnost se najčešće navodi porodičan čovjek, iako je ovo krivično djelo direktno usmjereno na to da poremeti mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana porodice. S tim u vezi, ova analiza pokušava da ukaže na značaj sankcionisanja počinitelja nasilja u porodici nad maloljetnim licima.

OSNOVNI PODACI O ANALIZIRANOJ PRESUDI

Optuženi je osoba muškog spola, 59 godina, srednjeg stručnog obrazovanja, zaposlen, privatno obavlja vlastitu djelatnost, srednjeg je imovnog stanja, otac dvoje djece, osuđivan je i povratnik u vršenju krivičnog djela nasilja u porodici. Žrtva nasilja u porodici (oštećeni) je maloljetna osoba muškog spola, sin optuženog. Nema drugih raspoloživih podataka o oštećenom, uključujući i njegove godine života.

Optuženom u istrazi nije određivan pritvor niti su mu izricane zaštitne mjere u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici¹⁷³ (u spisu nema podataka o zaštitnim mjerama ni pritvoru). Vrijeme činjenja krivičnog djela je 19. januar 2015. godine. Optužnica je podignuta 29. januara iste godine, a potvrđena je 6. novembra 2015. godine (greškom u presudi stoji 6. novembra 2012. godine). Krivično djelo je presuđeno 5. februara 2016. godine. Nakon provedenog dokaznog postupka i glavnog pretresa, optuženi je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci i obavezan je na plaćanje troškova sudskog postupka (paušalni troškovi od 200 KM). Hitnost postupanja je ispoštovana od strane tužioca, dok od strane suda nije (optužnica je potvrđena tek nakon 11 mjeseci).

171 L. Vidović, "Tjelesno kažnjavanje djece u obitelji". *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 15, broj 1/2008, str. 303-320.

172 Galić, N., Huhtanen H., *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. DCAF, 2014.

173 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, *Službeni glasnik FBiH*, br. 20/13.

Nije odlučivano o imovinskopravnom zahtjevu, jer nije ni postavljen (nema podataka da li je oštećeni poučen o mogućnosti podnošenja imovinskopravnog zahtjeva).

Od okolnosti krivičnog događaja važno je istaći da je optuženi 19. januara 2015. godine u večernjim satima u porodičnoj kući, nakon verbalnog sukoba, u namjeri da nasiljem ugrozi mir i tjelesni integritet člana svoje porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu, maloljetnog sina fizički napao tako što ga je dva puta udario u glavu, nakon čega mu se oštećeni suprotstavio i uzvratio fizički napad. Na glavi oštećenog došlo je do vidnog crvenila, čime je optuženi počinio krivično djelo nasilja u porodici iz člana 222. stav (2) u vezi sa stavom (1) Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu KZ FBiH). Optuženi je osuđen na osnovu člana 202. stav (1) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu ZKP FBiH).

U obrazloženju presude sud konstatuje da su izvedeni dokazi optužbe, i to samo dva posredna svjedoka (radnik Centra za socijalni rad koji je zaprimio prijavu i koji je saslušao majku oštećenog i radnik Ministarstva unutrašnjih poslova koji je saslušao oštećenog maloljetnika i majku oštećenog), te dva materijalna dokaza (akt Centra za socijalni rad o prijavi nasilja u porodici i službena zabilješka MUP-a o saslušanju maloljetnog oštećenog), uz izvod iz kaznene evidencije za optuženog, iz kojeg vidimo da je optuženi 19. maja 2014. godine osuđen zbog kaznenog djela nasilja u porodici iz člana 222. stav (2) KZ FBiH, pri čemu mu je izrečena uslovna osuda kojom je utvrđena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci i vrijeme provjeravanja od jedne godine (dakle, osuđeni je za vrijeme provjeravanja izvršio isto djelo).

U presudi se dalje navodi da je sud na nesporan način utvrdio da je optuženi počinio krivično djelo iz člana 222. stav (2) u vezi sa stavom (1) KZ FBiH i daje kratko obrazloženje tog kvalifikovanog oblika nasilja u porodici. Nakon obrazložene ocjene izvedenih dokaza i prigovora odbrane navodi se da je sud djelimično izmijenio činjenični opis, ispustivši dio izreke optužnice koji se odnosi na bezobzirno ponašanje optuženog, jer taj dio optužnice nije dokazan. (Sud ne obrazlaže zašto nije dokazano bezobzirno ponašanje i šta predstavlja

bezobzirno ponašanje, ali navodi da "verbalni sukob između optuženika i oštećenog ne predstavlja automatski bezobzirno ponašanje"). Prema pretežnom shvatanju, bezobzirno ponašanje kod krivičnog djela nasilja u porodici ogleda se prije svega u ponašanju koje je u gruboj suprotnosti sa prihvaćenim pravilima ponašanja u porodici i porodičnoj zajednici. Činjenica da je optuženi mnogo stariji od žrtve koja je još maloljetna, naspram propisane obaveze brige roditelja o djetetu i zabrane primjene nasilja u porodici, predstavlja bezobzirno ponašanje optuženog zbog krajnje grube nepažnje prema svom djetetu u konkretnom slučaju.

Pored toga, sud je precizirao radnje optuženog u smislu da je dva puta udario oštećenog, a ne tri puta. U presudi se navodi da sud nije odlučivao o imovinsko-pravnom zahtjevu, jer ga oštećeni tokom postupka nije ispostavljaio, odnosno oštećeni je odbio da svjedoči. Tok dokaznog postupka je jasno prikazan, a ocjena izvedenih dokaza izvršena u skladu sa zakonom i aktuelnom sudskom praksom.

NORMATIVNA ANALIZA

Formalnopravno, predmetna presuda sadrži sve zakonom propisane elemente (uvod, izreku i obrazloženje) na osnovu člana 304. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske¹⁷⁴ (u daljem tekstu ZKP RS) i odredbi člana 63. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju¹⁷⁵ koje propisuju način pisanja sudskih odluka,¹⁷⁶ odnosno 305. ZKP-a FBiH, kao i podatke iz člana 299.

174 Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 53/12 i 91/17.

175 Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju (*Službeni glasnik RS*, br. 9/14 i 71/17) i Odluke Ustavnog suda RS, br. 34/16. i Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju (*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 66/12, 44/14, 54/17 i 60/17) na identičan način propisuju način pisanja sudskih odluka u istom članu (63).

176 Sudske odluke moraju biti napisane jasno i sažeto. U pismenim odlukama treba se držati zakonske terminologije, a u svakom slučaju izbjegavati suvišnu upotrebu stranih riječi i riječi koje nisu usvojene u redovnoj komunikaciji u sudu. Obrazloženje mora biti jasno i razumljivo, a izražavanje mora odgovarati ugledu suda. Trajanje kazne, iznos novčane kazne, kao i novčani iznosi tužbenog zahtjeva u parničnim stvarima i slično označavaju se u izreci odluke brojem i slovima. U izreci i u obrazloženju odluke stranke se navode imenom i prezimenom, odnosno nazivom, a ne po redu njihovog nabiranja (prvotuzilac, drugooptuženi i sl.). U tekstu se mogu upotrebljavati skraćenice samo ako su opšteprihvaćene i lako razumljive, te ako ne daju povoda sumnji o njihovom pravnom značenju. Zakone i druge propise koji se navode u tekstu treba navesti njihovim punim nazivom uz

ZKP-a RS, odnosno 300. ZKP-a FBiH koji se posebno odnose na ovu vrstu presude (osuđujuća presuda). Presuda je izrečena i objavljena u ime Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu FBiH). U presudi se koriste skraćenice zakona, iako nigdje nije naveden puni naziv zakona i broj Službenog glasnika gdje je zakon objavljen. Termini tužilac, optuženi i oštećeni koriste se bez navođenja njihovih imena.

Konkretno krivično djelo je kvalifikovano kao krivično djelo nasilja u porodici iz člana 222. stav (2) u vezi sa stavom (1) KZ FBiH.¹⁷⁷

Imajući u vidu činjenični opis djela iz presude, predmetno krivično djelo nije pravilno kvalifikovano, jer isto prema činjeničnom opisu djela pored elemenata iz stava (1) i (2) člana 222. KZ FBiH kvalifikuje i okolnost da je izvršeno prema maloljetnom licu (krivično djelo počinjeno prema maloljetnom sinu), pa tako predmetno krivično djelo ima i elemente iz stava (4) člana 222. KZ FBiH.¹⁷⁸ Pravilna pravna kvalifikacija djela u konkretnom

naznačavanje broja i godine službenog glasila u kojem su objavljeni. Ako za pojedine vrste odluka postoji mogućnost upotrebe obrasca, originalni i prepisi mogu se sačiniti popunjavanjem tog obrasca. Ostali detalji koji se odnose na tehničko uređivanje teksta sudskih odluka su: a) u sudskoj odluci u gornjem lijevom uglu treba da piše: naziv države BiH, entiteta, kantona, naziv i sjedište suda, broj predmeta, datum donošenja odluke, a u odlukama sudova iz Brčko distrikta naziv države BiH i naziv suda, b) ispod uvida, a iznad teksta izreke u posebnom redu označiti velikim slovima: "PRESUDA ILI RJEŠENJE", v) ispod izreke, a prije početka obrazloženja upisuje se naslov: "Obrazloženje" velikim početnim slovom bez rastavljanja i g) u donjem desnom uglu na drugoj stranici i sljedećim stranicama sudske odluke treba da stoji oznaka rednog broja stranice.

177 Krivično djelo nasilja u porodici je propisano članom 222. KZ FBiH na sljedeći način:

- (1) Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- (2) Ko krivično djelo iz stava 1 ovog člana učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom kućanstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.
- (3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz st. 1. i 2. ovog člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (4) Ako je krivičnim djelom iz st. od 1. do 3. ovog člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (5) Ako je krivičnim djelom iz st. od 1. do 4. ovog člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
- (6) Ko usmrti člana i kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

178 Prema članu 1. Konvencije o pravima djeteta, čija je potpisnica i Bosna i Hercegovina, dijete je svako lice mlađe od 18 godina, dok su države potpisnice konvencije preuzele na sebe obavezu

slučaju bi bila krivično djelo nasilja u porodici iz člana 222. stav (4) u vezi stava (2) i (1) KZ FBiH.

Pravna kvalifikacija djela direktno utiče na vrstu i visinu zapriječene sankcije, tako da neadekvatna pravna kvalifikacija djela ima za posljedicu izricanje neadekvatne vrste i/ili visine krivične sankcije. U konkretnom slučaju, za krivično djelo iz stava 4. člana 222. KZ FBiH propisana je kazna zatvora od jedne do pet godina, a za krivično djelo iz stava 2. člana 222. KZ FBiH propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Da je na činjenični opis djela primijenjena pravilna pravna kvalifikacija, kazna zatvora bi morala biti izrečena u minimalnoj visini od jedne godine (posebno kada se ima u vidu da nije bilo uslova za ublažavanje kazne). Pored toga, u konkretnom slučaju krivično djelo je počinjeno u vrijeme provjeravanja po ranije izrečenoj uslovnoj osudi. Zato je ranija izrečena uslovna osuda mogla biti opozvana i na konkretan slučaj primijenjena pravila za odmjeravanje kazne za krivična djela u sticaju. Pri tome bi se kazna zatvora od **šest** mjeseci iz opozvane uslovne osude uzela kao već utvrđena, a za novo krivično djelo bi se utvrdila kazna zatvora od jedne do pet godina, tako da bi jedinstvena kazna zatvora bila sigurno veća od kazne zatvora u trajanju od **šest** mjeseci, koliko je u konkretnom slučaju izrečeno.

DUŽINA TRAJANJA POSTUPKA

Krivično djelo je počinjeno 19. januara 2015. godine, optužnica je podignuta 29. januara 2015. godine, a sud ju je potvrdio 6. novembra 2015. godine. Dakle, može se zaključiti da je tužilaštvo postupalo hitno, jer je za deset dana provelo istragu i podiglo optužnicu pred nadležnim sudom, dok sud nije ispoštovao ni zakonom propisane opšte rokove za potvrđivanje optužnice iz člana 243. ZKP-a.¹⁷⁹ S obzirom na činjenicu da u konkretnom slučaju djelo

da će osigurati zaštitu djeteta od svih oblika kažnjavanja. Bosna i Hercegovina je potpisnica i Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), koja činjenje krivičnog djela prema djetetu i u prisustvu djeteta propisuje kao otežavajuću okolnost koja se mora uzeti u obzir.

179 Članom 243. ZKP-a FBiH propisano je da sudija za prethodno saslušanje može potvrditi ili odbiti sve ili pojedine tačke optužnice u roku od osam dana, a u složenim predmetima u roku od 15 dana od dana prijema optužnice.

nije adekvatno pravno kvalifikovano, postavlja se pitanje da li je sudija za prethodni postupak mogao, odnosno trebao, vratiti optužnicu na uređenje. U prilog vraćanju optužnice ide činjenica da je obaveza sudije za prethodno saslušanje, između ostalog, da utvrdi da li činjenični opis iz optužnice odgovara postavljenoj pravnoj kvalifikaciji.

Imajući u vidu hronologiju postupka, može se zaključiti da sud nije poštovao načelo hitnosti u postupanju sa predmetima nasilja u porodici propisano Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici,¹⁸⁰ niti je postupao u skladu sa relevantnim procesnim odredbama ZKP-a FBiH koje propisuju rokove za potvrđivanje optužnice. Sudu je trebalo gotovo deset mjeseci da potvrdi optužnicu, a gotovo tri mjeseca da presudi slučaj, čime je postupak pred sudom trajao ukupno više od godinu dana. Imajući u vidu značaj pravovremenog djelovanja suda, sudovi treba da nastoje da izbjegnu svako odgađanje u predmetima nasilja u porodici, jer međunarodni pravni standardi obavezuju da se sudski postupci u ovim predmetima provode bez neopravdanog odgađanja.

Na hitno postupanje suda ukazuje i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, pa je sud ovaj predmet trebao uzeti kao prioritet u rješavanju. Hitnost postupanja doprinosi efikasnijem načinu utvrđivanja eventualne odgovornosti optuženog za nasilje u porodici, kako bi se što više ublažile negativne posljedice sudskog postupka po žrtvu.

Dugo trajanje postupka može ugroziti generalnu i specijalnu prevenciju, dovesti u pitanje zaštitu i satisfakciju žrtve, naročito ako i dalje žive u porodičnoj zajednici; može dovesti do ponovnog nasilja, do promjene iskaza oštećenog, korištenja prava oštećenog kao člana porodice da ne svjedoči, što može dovesti do odustanka tužioca od krivičnog gonjenja jer optužba ostaje bez ključnog, a često i jedinog neposrednog dokaza.

Posljedice dugog trajanja postupka u konkretnom slučaju ogledaju se u činjenici da je žrtva nasilja u porodici više od godinu dana živjela u istom domaćinstvu sa optuženim od počinjenog djela do presuđenja, te je na taj način bila

180 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (*Službene novine FBiH, br. 20/13*) u članu 4. propisuje dužnost hitnog rješavanja predmeta iz oblasti nasilja u porodici.

izložena opasnosti da ponovo bude napadnuta, posebno kada se ima u vidu da je optuženi specijalni povratnik u vršenju krivičnog djela nasilja u porodici.

ANALIZA SADRŽAJA

Kvalitativnom analizom sadržaja obuhvata se način na koji je predmetno krivično djelo pravno kvalifikovano, kako je pravna kvalifikacija uticala na izricanje adekvatne krivičnopravne sankcije, da li je opozvana ranije izrečena uslovna osuda, na koji način je sud obrazložio izrečenu kaznu zatvora, koje olakšavajuće i otežavajuće okolnosti je sud uzео u obzir i kako je žrtva nasilja u porodici zaštićena izrečenom kaznom zatvora.

Olakšavajuće okolnosti neadekvatno su cijenjene (loša procjena olakšavajućih okolnosti). Otežavajuće okolnosti adekvatno su cijenjene. Kao olakšavajuća cijenjena je okolnost da je optuženi starije životne dobi i njegovo korektno držanje pred sudom. Kao otežavajuće okolnosti sud cijeni raniju višestruku osuđivanost optuženog za istovrsno i isto krivično djelo te činjenicu da je predmetno krivično djelo počinjeno u vrijeme trajanja izrečene uslovne osude za isto krivično djelo. Međutim, sud ne opoziva uvjet, nego ga samo klasifikuje kao otežavajuću okolnost, u čemu se također ogleda problematična procjena suda.

Kazna zatvora u konkretnom slučaju adekvatna je krivičnopravna sankcija, jer presuda šalje jasnu poruku javnosti da se za nasilje u porodici kažnjava kaznom zatvora, pa je u tom smislu postignuta opšta/generalna prevencija. Međutim, sud je nije odmjerio u odgovarajućem trajanju, jer je ona mogla biti duža, posebno kada se ima u vidu da je djelo počinjeno za vrijeme trajanja vremena provjeravanja utvrđeno uslovnom osudom za isto krivično djelo. Izrečenom kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci nije postignuta specijalna prevencija niti je pružena adekvatna zaštita žrtvi nasilja u porodici, posebno kada se ima u vidu dužina trajanja krivičnog postupka.

Na osnovu navedene kategorizacije utvrđene su određene nepravilnosti u presudi. Uvod presude formalno zadovoljava propisane uslove,¹⁸¹ uz nekoliko propusta. U uvodu presude se pominje rasprava 5. februara 2016. godine, ali se ne navodi da je to objava presude. Koriste se termini kantonalni tužilac, optuženi i branilac, bez navođenja njihovih imena. U presudi se ne navodi da li je oštećeni bio prisutan, pa nije jasno da li je presuda donijeta bez prisustva oštećenog ili u njegovom prisustvu.

Izreka presude formalno zadovoljava propisane uslove,¹⁸² uz nekoliko propusta. U izreci presude sudija bespotrebno nabraja za šta je optuženi ranije osuđivan (te činjenice su trebale biti navedene u obrazloženju presude kao otežavajuća okolnost, jer je iz kaznene evidencije jasno da je optuženi sklon nasilničkom ponašanju, te da je osuđivan zbog neplaćanja alimentacije, što ukazuje na njegov odnos prema porodičnom životu i porodici). Iz izreke presude je jasno da je optuženi u vrijeme činjenja ovog krivičnog djela već bio u periodu provjeravanja po prethodnoj presudi od 19. maja 2014. godine za isto djelo, kojom je osuđen na kaznu zatvora od šest mjeseci, uslovno na jednu godinu, što povlači drugi činjenični opis (optuženi je u vrijeme trajanja provjeravanja po prethodnoj presudi (...), dana 25. januara 2015. godine počinio...). U

181 Uvod presude služi za identifikaciju učesnika postupka na glavnom pretresu i na objavi presude po imenu i prezimenu uz naznaku svojstva – funkcije koju ta lica imaju u postupku, navođenje zakonskog naziva krivičnog djela sa navođenjem odredaba krivičnog zakona iz potvrđene ili na glavnom pretresu izmijenjene optužbe. Neophodno je navesti i podatke o vremenu održavanja glavnog pretresa kao i objave presude uz podatak da je glavni pretres javan ili je javnost bila isključena.

182 Izreka svake presude sadrži osnovne lične podatke optuženog, čime se rješava pitanje subjektivnog identiteta između presude i optužbe. Zatim dolazi odluka suda o krivičnompravnom zahtjevu u optužnom aktu "kriv je" (oslobađa se; optužba se odbija). Zatim slijedi navođenje opisa krivičnog djela (opis objektivnih i subjektivnih elemenata krivičnog djela, činjenica i okolnosti koje čine obilježje krivičnog djela, kao i onih od kojih zavisi primjena određene odredbe krivičnog zakona). Izreka presude sadrži i zakonski naziv krivičnog djela i koje su odredbe krivičnog zakona primijenjene. Presuda se može odnositi samo na djelo koje je predmet optužbe sadržane u potvrđenoj odnosno na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici (vezanost presude za optužbu – objektivni identitet presude i optužbe). Izreka presude sadrži vrstu i visinu kazne koja se izriče, ili se oslobađa od kazne, odluku o uslovnoj osudi, odluku o mjerama bezbjednosti, o oduzimanju imovinske koristi i odluku o vraćanju predmeta, odluku o uračunavanju pritvora ili već izdržane kazne, odluku o troškovima krivičnog postupka, odluku o imovinskopravnom zahtjevu. Ako je optuženom izrečena novčana kazna, u presudi će se odrediti rok u kojem se novčana kazna ima platiti i način zamjene izvršenja novčane kazne u slučaju da se novčana kazna ne plati. U slučaju sticaja krivičnih djela sud će u izreku presude unijeti kazne utvrđene za svako pojedinačno krivično djelo, a zatim jedinstvenu kaznu koja je izrečena za sva djela u sticaju.

obrazloženju presude se ne pominje i ne obrazlaže zašto ranija presuda nije opozvana, pa navođenje ranije osuđivanosti optuženog samo dodatno uvodi konfuziju i čini presudu nerazumljivom. Činjenični opis djela jasno ukazuje na pravnu kvalifikaciju iz stava 4. a ne stava 2. člana 222. KZ FBiH. Praksa neopozivanja uslovnih osuda nastaje kad tužilac tu činjenicu ne uvrsti u optužnicu, i to kod optuženja – što je trebalo da uradi riječima: "što je optuženi u vrijeme trajanja provjeravanja po prethodno izrečenoj uslovnoj osudi, dana (...)" – te ne predloži u samoj optužnici opozivanje uslovne osude. Ovakav se propust često ne ispravi ni tokom postupka (izostane i dopuna optužbe), tako da sudovi i ne opozivaju uslovne osude ukoliko takvog prijedloga nema od strane tužioca. Ovakvo postupanje sudova je u skladu sa sudskom praksom da se ranije izrečena uslovna osuda opoziva u posebnom postupku, pokrenutom od strane tužioca ili suda koji je izrekao uslovnu osudu, dok sud koji sudi za novo krivično djelo počinjeno u vrijeme trajanja uslovne osude istu može opozvati samo ako je takav prijedlog postavljen, odnosno ako je u optužnicu uvrštena takva okolnost kao dio optuženja. Ovakva praksa, bez obzira na čijoj je strani propust (tužilaštvu ili sudu), pruža pogrešnu sliku javnosti, što se ogleda u činjenici da je izricanje uslovne osude jednako osudi bez sankcije, jer se izrečene uslovne osude najčešće i ne opozivaju.

Obrazloženje presude je formalno ispravno, ali je u osnovi nepotpuno. U obrazloženju presude sud mora iznijeti razloge za svaku tačku presude, koje činjenice i iz kojih razloga uzima kao dokazane ili nedokazane, dajući naročito ocjenu vjerodostojnosti protivrječnih dokaza. Nadalje bi trebalo da sud navede iz kojih razloga nije uvažio pojedine prijedloge stranaka, iz kojih razloga je odlučio da se ne sasluša neposredno svjedok ili vještak čiji je iskaz pročitao, kao i kojim razlozima se sud rukovodio pri rješavanju pravnih pitanja, a naročito pri utvrđivanju da li postoji krivično djelo i krivična odgovornost optuženog. Ako je optuženom izrečena kazna, u obrazloženju će se navesti koje je okolnosti sud uzeo u obzir pri odmjeravanju kazne, dok odluke o sporednim zahtjevima (odluka o troškovima postupka i imovinskopравnom zahtjevu ako je podnesen) moraju biti obrazložene.

Objasnjeno presude ima očigledne greške u pisanju godine kod datuma potvrđivanja optužnice i datuma izjašnjenja optuženog o krivici (pominje se 2012. godina, što se ne uklapa u vremenski tok događaja). Objasnjeno presude se uglavnom bavi optuženim, dok se oštećeni gotovo i ne pominje – ne cijeni se položaj maloljetnika kao žrtve nasilja u porodici. U objasnjenju krivičnopravne sankcije kao olakšavajuća okolnost cijeni se starija dob optuženog i njegovo korektno držanje, što nisu olakšavajuće okolnosti. Kako bi se opravdala ovakva krivičnopravna sankcija, sudija koristi uobičajene fraze, dok ne daje razloge za dužinu trajanja kazne zatvora, niti se konkretno cijeni položaj žrtve i satisfakcija žrtve, zaštita žrtve izrečenom sankcijom. Time je u objasnjenju izostala specijalna prevencija.

Sud dobro obrazlaže izvedene dokaze i zasniva svoju presudu isključivo na posrednim dokazima, tako da uspijeva obrazložiti izostanak izvođenja neposrednih dokaza. Pohvalno je što je tužilaštvo postupalo hitno, jer je krivično djelo počinjeno 19. januara 2015. godine, a Kantonalno tužilaštvo u ovom postupku je protiv optuženog podnijelo optužnicu 29. januara 2015. godine, dok je sud donio presudu tek 5. februara 2016. godine, nakon više od godinu dana od potvrđivanja optužnice. Presuda dobro obrazlaže dokaze, cijeni ih adekvatno, dobro obrazlaže otežavajuće okolnosti i potrebu izricanja krivičnopravne sankcije kazne zatvora u konkretnom slučaju, ali ne i adekvatnu dužinu trajanja. Objasnjeno je i imovinskopravni zahtjev, iako nije naznačeno da li je oštećeni poučen o svom pravu da ga postavi. Presuda je osuđujuća, bez neposrednog saslušanja oštećenog, uz niz posrednih dokaza i prigovora na takvo postupanje suda, ali dobro objasnjeno dokaza prevazilazi nedostatke u dokaznom materijalu, pa sudija, u situaciji nedostatka adekvatnih dokaza, uspijeva obrazložiti i na zakonu zasnovati osuđujuću presudu sa izrečenom kaznom zatvora.

ANALIZA DISKURSA

U presudi je primjetno odsustvo glasa žrtve, njene priče, položaja i satisfakcije. Iako ne daju adekvatnu zaštitu oštećenom maloljetniku, ovakva presuda i sankcija ipak šalju poruku javnosti kroz generalnu prevenciju, jer je izrečena

kazna zatvora. Međutim, nije primjetno posebno zalaganje tužilaštva i suda da se počiniocu izrekne adekvatno trajanje kazne zatvora. (Tužilaštvo prilikom podizanja optužnice zanemaruje okolnost da je predmetno krivično djelo učinjeno u vrijeme uslovne osude; iz obrazloženja se ne može zaključiti da je tužilaštvo predlagalo strožu sankciju iako se radi o povratniku; sud ne primjenjuje poseban zakon koji štiti maloljetnike oštećene krivičnim djelom; postupak vodi uz zanemarivanje činjenice da je maloljetnik oštećeno lice; krivično djelo nasilja u porodici tretira kao klasičan fizički sukob dva lica.)

U prvom planu je osuda optuženog i njegovo kažnjavanje, bez posebno naglašene specifičnosti počinjenog krivičnog djela, identifikacije krivičnog djela nasilja u porodici, specifičnosti da se radi o maloljetnom oštećenom licu. Presuda ne ukazuje kakva je zaštita oštećenom pružena. Oštećeni živi u zajedničkom domaćinstvu sa optuženim u vrijeme djela, za vrijeme suđenja, a živjeće i nakon izdržane kazne zatvora, a te činjenice se u presudi ne razmatraju.

Naime, osuđeni je tokom cijelog postupka osporavao krivicu, ne pokazujući znake kajanja, kao ni svijest o počinjenom djelu, što ukazuje na vjerovatnoću da će ponoviti djelo, kao što je to već učinio u konkretnom slučaju. Oštećeni maloljetnik je koristio pravo da odbije svjedočiti, pa je ta činjenica uticala na razvoj događaja i tok postupka u konkretnom slučaju, na šta sud nije mogao uticati.

U ovoj presudi možemo uočiti da postoji dominantan fokus na dokazivanju izvršenja krivičnog djela, bez ukazivanja na njegove specifičnosti, što upućuje na to da nije izražen senzibilitet za ovu vrstu djela. Presuda se također dominantno bavi razmatranjem optuženog, dok se žrtva krivičnog djela uopšte ne pominje, niti se pominju posljedice, tako da je žrtva kroz ovu presudu marginalizovana. U presudi se ne pominju ni posljedice koje ovakvo ponašanje optuženog ima na porodicu i porodične odnose, niti činjenica da je oštećeni uzvratio fizičkim napadom te da optuženi i oštećeni žive u zajedničkom domaćinstvu. Na osnovu utvrđenog, sud je u obrazloženju presude morao pomenuti činjenicu da je optuženi sklon nasilju i nasilničkom ponašanju u toj mjeri da žrtva na takvo njegovo ponašanje reaguje nasiljem i brani se, što

dovodi do trajno poremećenih porodičnih odnosa, gdje je mirno rješavanje problema postalo nemoguće. Stoga ovakvo ponašanje optuženog, koje je žrtvu navelo na uzvratanje nasiljem, predstavlja otežavajuću okolnost i zahtijeva izricanje dodatnih mjera bezbjednosti radi zaštite žrtve nasilja u porodici (oštećenog). Adekvatna mjera bezbjednosti koju propisuje KZ RS je "udaljenje iz zajedničkog domaćinstva",¹⁸³ ali takva mjera nije propisana u KZ FBiH. Imajući u vidu potrebu za izricanjem ovakvih mjera uz izrečenu kaznu zatvora, jedna od preporuka bi bila i propisivanje iste mjere bezbjednosti (sigurnosti) u KZ FBiH.

ŽRTVA NASILJA

Žrtva nasilja je maloljetni sin optuženog (u presudi se ne navodi koliko oštećeni ima godina), koji živi i koji će nastaviti živjeti u zajedničkom domaćinstvu sa optuženim po njegovom povratku iz zatvora najmanje do punoljetstva zbog ekonomske i stambene zavisnosti od oca, što oštećenu žrtvu nasilja u porodici stavlja u nepovoljan položaj. Iako ovakva situacija ukazuje na to da ovaj maloljetnik raste u nasilnom okruženju koje uzrokuje njegov otac i da je izložen zanemarivanju, sud se ne bavi tim okolnostima i ne prati kontinuitet nasilja u porodici, iako bi to bilo relevantno za predmetni slučaj.

183 Član 81. Krivičnog zakonika Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/17*) propisuje mjeru bezbjednosti "udaljenje iz zajedničkog domaćinstva" na sljedeći način:

- (1) Učiniocu koji je izvršio krivično djelo sa elementima nasilja prema licu s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu sud može izreći mjeru bezbjednosti udaljenje iz zajedničkog domaćinstva ako postoji opasnost da će učinilac ponovo izvršiti nasilje prema članu zajedničkog domaćinstva i da je radi otklanjanja ove opasnosti neophodno njegovo udaljenje iz zajedničkog domaćinstva.
- (2) Sud određuje trajanje ove mjere koje ne može biti kraće od šest mjeseci, niti duže od dvije godine, a u vrijeme njenog trajanja ne uračunava se vrijeme provedeno na izdržavanju kazne zatvora ili u ustanovi za liječenje.
- (3) Ako osuđeni ne postupi po mjeri bezbjednosti ili prekrši ovu mjeru, uslovni otpust će se opozvati.
- (4) Učinilac krivičnog djela kojem je izrečena ova mjera bezbjednosti dužan je da u prisustvu policijskog službenika odmah po pravosnažnosti presude napusti stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor koji čini zajedničko domaćinstvo sa žrtvom.
- (5) Lice koje je udaljeno iz domaćinstva dužno je da doprinosi izdržavanju lica koja su ostala u domaćinstvu, na način kako mu to odredi sud.

Dakle, ekonomska i stambena zavisnost žrtve nasilja predstavlja otežavajuće okolnosti koje sud nije uzeo u obzir, niti ih je obrazlagao u presudi. Oštećeni maloljetnik je odbio da svjedoči u postupku koristeći svoja zakonska prava.¹⁸⁴ Sud ne obrazlaže utiske, niti reakciju žrtve. Priču o žrtvi završava konstatacijom da je oštećeni odbio da svjedoči, posmatrajući žrtvu isključivo kao svjedoka i zanemarujući njegova prava.

U konkretnom slučaju nije primijenjen Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku¹⁸⁵ iako je članom 185. tog zakona jasno propisana obaveza primjene posebnog zakona kada su u pitanju krivična djela nasilja u porodici u kojima je maloljetnik oštećen krivičnim djelom.¹⁸⁶ Poseban zakon o zaštiti maloljetnika oštećenih krivičnim djelom daje adekvatnu krivičnopravnu zaštitu oštećenog maloljetnika, u konkretnom slučaju žrtve nasilja u porodici, što nameće određene zakonom propisane standarde u provođenju krivičnog postupka i daje dodatna prava maloljetnicima oštećenim krivičnim djelom. Kada imamo u vidu i ovu činjenicu, jasno je da izostanak primjene posebnog zakona o maloljetnicima ima uticaja na položaj i prava maloljetnika žrtve nasilja u porodici, koji nije adekvatno zaštićen primjenom samo opštih odredbi o položaju i pravima oštećenog u krivičnom postupku.

U obrazloženju presude pominje se i zaštita i satisfakcija žrtve krivičnog djela, ali samo formalno, u vidu izrečene kazne zatvora kao vrste sankcije. Ne navodi se na koji način će žrtva biti zaštićena time što će optuženi ići na izdržavanje

184 Član 97. stav (1) tačka b) ZKP-a FBiH.

185 Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (*Službene novine Federacije BiH, broj 7/14.*)

186 Član 185. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku propisuje:

(1) Sudija za maloljetnike, odnosno vijeće kojim predsjedava sudija za maloljetnike ili sudija koji ima posebna znanja iz oblasti prava djeteta sudi i punoljetnim učiniocima krivičnih djela propisanih Krivičnim zakonom kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetna osoba, kao što su krivična djela: (...)

22) nasilje u porodici, (...)

(2) Tužitelj pokreće i postupak protiv punoljetnih učinilaca drugih krivičnih djela propisanih Krivičnim zakonom, u skladu sa odredbama ovog dijela zakona, ako ocijeni da je to potrebno radi posebne zaštite ličnosti djece i maloljetnih osoba koja kao oštećeni učestvuju u krivičnom postupku.

kazne zatvora, uzimajući u obzir da je od dana činjenja djela do dana presuđenja već godinu dana na slobodi. Također se ne obrazlaže kakav smisao ima izrečena kazna zatvora kada se ona, prema važećim zakonskim odredbama, može zamijeniti novčanom kaznom, pa postoji mogućnost da optuženi i ne ode u zatvor.

OLAKŠAVAJUĆE I OTEŽAVAJUĆE OKOLNOSTI

U presudi sud cijeni otežavajuće okolnosti,¹⁸⁷ a posebno raniju višestruku osuđivanost optuženog za istovrsno i isto krivično djelo, pojašnjavajući da je optuženi ranije kažnjavao za isto krivično djelo "nasilje u porodici" iz člana 222. stav (2) u vezi stava (1) KZ FBiH i istovrsno krivično djelo "izbjegavanje izdržavanja" iz člana 223. stav (1) KZ FBiH. Optuženi je, dakle, specijalni povratnik, što je sud pravilno cijenio. Kao otežavajuću okolnost sud obrazlaže i činjenicu da je predmetno krivično djelo počinjeno u periodu provjeravanja (prije isteka vremena provjeravanja) po prethodno počinjenom istom krivičnom djelu za koje mu je izrečena uslovna osuda (kojom je utvrđena kazna zatvora od šest mjeseci i vrijeme provjeravanja u trajanju od jedne godine), zaključujući da ranija uslovna osuda nije preventivno djelovala na optuženog. Sud ne obrazlaže zašto ne opoziva ranije izrečenu uslovnu osudu, nego činjenje predmetnog djela u vrijeme trajanja ranije uslovne osude cijeni kao otežavajuću okolnost, te koristi za obrazloženje izricanja strože sankcije (kazne zatvora) kao neophodne radi postizanja svrhe kažnjavanja. U ovom slučaju, kao otežavajuće okolnosti mogle su se razmatrati i ekonomska i stambena

187 Članom 49. ZKP-a FBiH propisana su opšta pravila za odmjeravanje kazne na način: Sud će učinitelju krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to krivično djelo imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivične odgovornosti krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinitelja, njegove osobne prilike i njegovo ponašanje nakon učinjenog krivičnog djela, te druge okolnosti koje se odnose na ličnost počinioca. Kad sud odmjerava kaznu učinitelju za krivično djelo učinjeno u povratu, posebno će uzeti u obzir je li ranije djelo iste vrste kao i novo djelo, jesu li oba djela učinjena iz istih pobuda i koliko je vremena proteklo od ranije osude ili od izdržane ili oprostene kazne. Pri odmjeravanju novčane kazne, sud će uzeti u obzir i imovno stanje učinitelja, vodeći računa o visini njegove plaće, njegovim drugim prihodima, njegovoj imovini i o njegovim porodičnim obavezama.

zavisnost žrtve od nasilnika, kao i to da je optuženi tokom cijelog postupka negirao krivicu i nije ispoljavao kajanje.

Kao olakšavajuće okolnosti sud cijeni da je optuženi starije životne dobi i njegovo korektno držanje pred sudom, ne obrazlažući zašto to smatra olakšavajućim. Uzorno ponašanje pred sudom se očekuje od optuženog, pa se ne može smatrati olakšavajućom okolnošću. Uzimanje u obzir uzornog ponašanja pred sudom kao olakšavajuće okolnosti postala je praksa kako bi se izbjeglo potencijalno ulaganje žalbe na osnovu toga da sud nije u dovoljnoj mjeri cijenio uzorno ponašanje ili korektno držanje optuženog pred sudom. Stoga je poželjno da sud u obrazloženju sudske presude izričito naglasi da se isto ne uzima u razmatranje kao olakšavajuća okolnost pri donošenju odluke o vrsti i visini krivične sankcije. Nepoštivanje suda se, inače, mora navesti u obrazloženju sudske odluke, iako je izričito ne treba cijeniti kao posebnu otežavajuću okolnost.¹⁸⁸ Sud konstatuje da je optuženi starije životne dobi, iako u vrijeme presuđenja ima 59 godina, što nameće obavezu sudu da dodatno obrazloži u odnosu na koga je optuženi u starijem životnom dobu (koliko godina ima žrtva). Sud se ne bavi dovoljno činjenicom da je optuženi povratnik u činjenju krivičnih djela, te da je sklon nasilju.

U konkretnom slučaju primjereno bi bilo da je sud konstatovao da nije bilo olakšavajućih okolnosti, a ne da sud ističe "da ni u kom slučaju nije bilo mjesta blažem kažnjavanju optuženika" kao da se pravda zato što nije ublažio kaznu. Pored toga, ovo je suprotno i pravilima odmjeravanja kazne, jer je pravilo da se kazna odmjeri u granicama propisane kazne, a ukoliko se kazna ublažava mora se objasniti zašto se ublažava (a ne obrnuto – zašto se ne ublažava).

IZREČENA SANKCIJA

S obzirom na to da je za krivično djelo iz stava 2. člana 222. KZ FBiH propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, može se reći da je napravljen adekvatan izbor vrste krivične sankcije, jer je izrečena kazna zatvora.

188 Majda Halilović, *Preživjele govore: Osvrt na odgovore krivičnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Atlantska inicijativa i DCAF, 2015.

Dakle, presuda šalje jasnu poruku javnosti da se za nasilje u porodici kažnjava kaznom zatvora, pa je u tom smislu postignuta opšta/generalna prevencija. Međutim, ako se ima u vidu da je učinilac krivičnog djela specijalni povratnik koji je izvršio krivično djelo za vrijeme trajanja vremena provjeravanja utvrđeno uslovnom osudom za isto krivično djelo, postavlja se pitanje da li je izrečena kazna zatvora od šest mjeseci adekvatna za konkretno krivično djelo i konkretnog učinioca.

Da je u konkretnom slučaju izvršena pravilna pravna kvalifikacija djela koja predviđa i veću kaznu, ona bi i bila veća. Isto tako, veća mjera kazne zatvora bila bi izrečena i da je sud iskoristio mogućnost opozivanja uslovne osude zbog izvršenja novog (istog) krivičnog djela. Nekorištenjem navedenih zakonskih mogućnosti sud je u ovom slučaju propustio priliku da adekvatnom krivičnom sankcijom ostvari ciljeve specijalne prevencije, uz istovremenu poruku društvu da je nasilje u porodici teško krivično djelo i da se u sprečavanju moraju koristiti sve mogućnosti koje nam zakonodavac daje. Izricanjem kazne zatvora ispod zakonskog minimuma i uopšte blagim krivičnim sankcijama ne šalje se jasna poruka da je nasilje u porodici društveno neprihvatljivo ponašanje.

IMOVINSKOPRAVNI ZAHTJEV

Postavljanje imovinskopravnog zahtjeva¹⁸⁹ i odlučivanje o njemu u krivičnom postupku pravo je oštećenog zagarantovano Zakonom o krivičnom postupku. Kada sud u toku krivičnog postupka odluči o imovinskopravnom zahtjevu, oštećeni ima izvršnu ispravu koju može predati na prinudnu naplatu bez prethodnog podnošenja tužbe u parničnom postupku. U konkretnom slučaju, iz presude se ne može zaključiti da je oštećenom data uputa o mogućnosti postavljanja imovinskopravnog zahtjeva. Imovinskopravni zahtjev se obrađuje u presudi na način da sud o tome nije odlučivao jer oštećeni takav zahtjev nije postavio, odbivši da svjedoči.

Ovdje se javlja dilema da li je ovakav stav suda ispravan, jer se *uloga i prava oštećenog i oštećenog kao svjedoka bitno razlikuju*. Sud je mogao i trebao poučiti

189 Član 207-209. ZKP-a FBiH.

oštećenog da može postaviti imovinskopравни zahtjev, jer je to njegovo pravo kao oštećenog, te da na to pravo ne utiče činjenica da li će oštećeni i svjedočiti u postupku ili imati samo ulogu oštećenog. Prava svjedoka i oštećenog u postupku su različita, pa kada se isto lice nađe i u ulozi i svjedoka i oštećenog sud tu osobu mora poučiti i o pravima koja ima kao svjedok, kao i o pravima koja ima kao oštećeni.

U presudi nema podataka o kontinuiranom nasilju, iako je optuženi specijalni povratnik u vršenju krivičnog djela nasilja u porodici. Iz presude se ne može zaključiti da li je ranije djelo optuženi vršio prema istom ili nekom drugom članu porodice. Ova okolnost nije obrazložena, iako je žrtva nasilja u porodici maloljetna osoba koja će nastaviti život sa optuženim u istom domaćinstvu, što ukazuje na izglednost nastavka nasilja u porodici nakon izrečene sankcije.

PORUKA PRESUDE

Poruka presude u smislu specijalne i generalne prevencije¹⁹⁰ svodi se isključivo na generalnu prevenciju, jer je sud u alternativni između novčane kazne i kazne zatvora izabrao i izrekao kaznu zatvora kao težu vrstu kazne. Međutim, kada je u pitanju dužina izrečene kazne, stiče se utisak da kazna zatvora od šest mjeseci neće postići svrhu krivičnih sankcija, odnosno da neće spriječiti počinitelja da ponovo počini krivično djelo niti će obezbijediti adekvatnu zaštitu i satisfakciju žrtve. U konkretnom slučaju, optuženi je specijalni povratnik i lice sklono nasilničkom ponašanju, pa kraća kazna zatvora neće preventivno uticati na njega, jer osuđeni koji ponovi djelo i sam očekuje strožu sankciju, pa ukoliko ona izostane nema ni preventivno dejstvo.

190 Članom 7. KZ FBiH propisana je svrha krivičnih sankcija: zaštita društva od činjenja krivičnih djela preventivnim uticajem na druge da poštuju pravni sistem i ne počine krivična djela te sprječavanjem počinitelja da počini krivično djelo kao i poticanje njegovog prevaspitanja i zaštita i satisfakcija žrtve kaznenog djela.

Članom 42. KZ FBiH svrha kažnjavanja propisana je na način: a) da se izrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela; b) da se utiče na učinitelja da ubuduće ne učini krivična djela i potakne njegovo prevaspitanje; c) da se utiče na ostale da ne učine krivična djela; d) i da se utiče na svijest građana o pogibelnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinitelja.

U obrazloženju presude se samo uopšteno navodi da će se zbog same činjenice da je izrečena kazna zatvora postići kako specijalna tako i generalna prevencija, ali sud ne objašnjava na koji način će se to postići, kako će to uticati na samog optuženog, a kako na javnost i svijest građana.

ZAKLJUČAK

Na osnovu navedene analize sadržaja presude može se zaključiti da je postupajući sudija predmetnom presudom izrekao krivičnopravnu sankciju u skladu sa zakonom, ali je nije odmjerio na adekvatan način, niti ju je prilagodio konkretnom slučaju. Naime, sudija je, bez posebnog upuštanja u suštinu i specifičnosti krivičnog djela nasilja u porodici, izrekao kaznu zatvora i odmjerio je cijeneći samo uobičajene i uopštene otežavajuće okolnosti, ne dajući dovoljno značaja prema kome i u kojim okolnostima je optuženi ispoljio nasilničko ponašanje. Iz ovakve presude stiče se utisak da sud nasilje u porodici ne tretira kao ozbiljno krivično djelo. Ovakav zaključak slijedi kada se imaju u vidu sljedeći faktori: način na koji je krivično djelo kvalifikovano, izrečena krivičnopravna sankcija, činjenica da je pogrešna pravna kvalifikacija uticala na izrečenu krivičnopravnu sankciju, način na koji je obrazložena krivičnopravna sankcija, način na koji su cijenjene otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, te način na koji je žrtva nasilja u porodici zaštićena. U konkretnom slučaju, morala je biti izrečena duža kazna zatvora, a njeno trajanje moralo je biti usklađeno sa starosnom dobi maloljetnika, tako da se optuženi zadrži u zatvoru po mogućnosti do punoljetstva žrtve ukoliko se radi o starijem maloljetniku, odnosno do doba starijeg maloljetstva ukoliko se radi o mlađem maloljetniku.

Kako je za ovaj kvalifikovani oblik djela alternativno propisana novčana kazna i kazna zatvora do tri godine, može se reći da je presudom izvršen adekvatan izbor krivične sankcije bez obzira na to što kazna zatvora nije izrečena u odgovarajućem trajanju. Izricanje kazne zatvora za nasilje u porodici doprinosi strožoj kaznenoj politici za ovakva krivična djela i direktno utiče na slanje pravilne poruke javnosti. Izricanjem novčane kazne posredno se djeluje i na porodicu, jer gubi finansijska sredstva kojima optuženi kaznu mora platiti.

Uslovna osuda za ova krivična djela gotovo i da nema uticaja na kažnjene, posebno kada se ima u vidu da optuženi kojima je izrečena ponove krivično djelo, a da se pri tome izrečena uslovna osuda ne opoziva (takav primjer imamo u konkretnom slučaju).

Neadekvatna dužina izrečene kazne zatvora posljedica je, prije svega, loše pravne kvalifikacije, jer da je sud pravilno kvalifikovao krivično djelo po stavu 4, a ne po stavu 2. člana 222. KZ FBiH, minimalna kazna zatvora bila bi godinu dana. Pored toga, da je tužilaštvo podiglo adekvatnu optužnicu u skladu sa konkretnim okolnostima (djelo počinjeno u vrijeme provjeravanja izrečenog uslovnom osudom), optuženom bi bila izrečena jedinstvena kazna koja bi svakako bila duža od šest mjeseci.

Kvalitet predmetne presude ogleda se i u činjenici da je, nakon provedenog dokaznog postupka, osuđujuća presuda izrečena samo na osnovu posrednih dokaza, jer je oštećeni maloljetnik, kao jedini očevidac djela, odbio da svjedoči. To ovu presudu izdvaja i u pogledu obrazloženja dokazne snage posrednih dokaza. Presuda je zasnovana na malom broju dokaza koji su adekvatno cijenjeni, kako posebno svaki za sebe tako i pogledu njihove međusobne veze. Nedovoljno detaljan pristup specifičnostima nasilja u porodici direktna je posljedica nedovoljnog senzibiliteta sudije i tužioca u konkretnom slučaju za takvu vrstu krivičnih djela, pa se može zaključiti da bi kontinuirane edukacije mogle doprinijeti povećanju stepena senzibiliteta kod nosilaca pravosudnih funkcija.

8

PRIZNANJE KRIVIČNOG DJELA: SAMO JOŠ JEDNA OLAKŠAVAJUĆA OKOLNOST

*Slavica Tadić**

UVOD

Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici kao krivično djelo predviđeno je članom 208. Krivičnog zakona Republike Srpske, a kako je do promjene Krivičnog zakona u Republici Srpskoj došlo donošenjem Krivičnog zakonika 2017. godine ovo krivično djelo je u Krivičnom zakoniku predviđeno članom 190. Prema Krivičnom zakonu Republike Srpske, za osnovni oblik krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici bili su predviđeni novčana kazna ili zatvor od tri mjeseca do tri godine. U Krivičnom zakoniku Republike Srpske za osnovni oblik krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici došlo je do promjene, pa je za osnovni oblik ovog krivičnog djela predviđena novčana kazna ili zatvor do tri godine.

* Predsjednica Osnovnog suda u Zvorniku

OSNOVNI PODACI O ANALIZIRANOJ PRESUDI

Predmet analize je prvostepena presuda donijeta pred Osnovnim sudom u Republici Srpskoj koja je razmatrala krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Optuženi je 4. avgusta 2015. godine oko 18:30 sati u mjestu ... nakon kraće prepirke sa suprugom... u dvorištu ispred porodične kuće, u namjeri da je tjelesno povrijedi, jednom rukom uhvatio za kosu i vukao, a drugom rukom ju je tukao po glavi, usljed čega je žena pala na zemlju. Optuženi ju je nastavio tući rukama po glavi i drugim dijelovima tijela, što je i ranije više puta činio, nanijevši joj tako lake tjelesne povrede u vidu kontuzije – ugruvotine poglavine i tijela, kao i potres mozga, čime je počinio krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici iz člana 208. stav 1 KZ RS. Prilikom izjašnjenja o krivici optuženi je priznao izvršenje krivičnog djela, pa mu je sud, primjenom odredbi člana 5¹⁹², 28¹⁹³, 33. stav 1¹⁹⁴, 37. stav 1¹⁹⁵, 46. stav 1¹⁹⁶, i 47. stav 1¹⁹⁷ Krivičnog zakona RS, izrekao uslovnu osudu kojom je utvrđena kazna zatvora u trajanju od 90 dana. Istovremeno je određeno da se ona neće izvršiti ako osuđeni u periodu od dvije godine ne učini novo krivično djelo.

Oštećena je upućena da imovinskopravni zahtjev ostvaruje u parničnom postupku, a optuženi je obavezan na plaćanje troškova krivičnog postupka.

192 Krivične sankcije i njihova svrha. Krivične sankcije su: kazne, upozoravajuće sankcije, mjere bezbjednosti i vaspitne mjere.

193 U okviru svrhe krivičnih sankcija, svrha kažnjavanja je: 1) sprečavanje učinioca da čini krivična djela i njegovo prevaspitavanje, 2) uticaj na druge da ne čine krivična djela, 3) razvijanje i učvršćivanje društvene odgovornosti izražavanjem društvene osude za krivično djelo i neophodnosti poštovanja zakona.

194 Izricanje kazne zatvora: 1) Kazna zatvora se izriče na pune godine i mjesece, a do šest mjeseci na pune dane.

195 Opšta pravila o odmjeravanju kazne: 1) Sud će učiniocu krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca.

196 Uslovna osuda: 1) Uslovnom osudom sud učiniocu krivičnog djela utvrđuje kaznu i istovremeno određuje da se ona neće izvršiti ako osuđeni za vrijeme koje odredi sud, a koje ne može biti kraće od jedne ni duže od pet godina (vrijeme provjeravanja), ne učini novo krivično djelo.

197 Uslovi za izricanje uslovne osude: 1) Učiniocu se uslovnom osudom može utvrditi samo kazna zatvora do dvije godine ili novčana kazna.

U obrazloženju presude navedeno je da je tužilaštvo podiglo optužnicu 14. januara 2015. godine za krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici iz člana 208. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske. Optuženi se 29. januara 2016. godine izjasnio da priznaje krivicu, nakon čega je sud pobrojao dokaze Tužilaštva i naveo da, cijeneći te dokaze u vezi sa priznanjem optuženog, nalazi da se u radnjama optuženog stiču sva obilježja krivičnog djela nasilja u porodici iz člana 208. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske. Također, navodi se kako je optuženi djelo učinio sa umišljajem, te da nema okolnosti koje isključuju njegovu krivicu.

U ovom slučaju sud je, ocjenjujući vrstu i visinu sankcije, cijenio okolnosti iz člana 37. Krivičnog zakona Republike Srpske, pa je kao olakšavajuće okolnosti našao korektan odnos pred sudom, priznanje krivičnog djela, kao i raniju neosuđivanost. Navedeno je i mišljenje suda da je uslovna osuda razmjerna težini krivičnog djela, njegovim posljedicama i stepenu društvene opasnosti. Jednom rečenicom je navedeno da se oštećena upućuje da imovinskopравни zahtjev ostvaruje u parničnom postupku.

ANALIZA SADRŽAJA

Iz navedene presude može se utvrditi da je pravna kvalifikacija djela adekvatna, jer se opisom činjenja krivičnog djela nasilja u porodici koji je unijet u dispozitiv presude utvrđuje da je nesporno da se radi o nasilju u porodici jer su optuženi i žrtva u braku. Drsko i bezobzirno ponašanje optuženog imalo je za cilj i dovelo je do narušavanja i fizičkog i psihičkog integriteta žrtve. Ono što moguće nedostaje činjeničnom opisu jeste da li je bilo prisutnih lica pri izvršenju krivičnog djela, odnosno da li je bilo djece te da li je žrtva eventualno bila osoba koja spada u kategoriju ugroženih lica (invalidna lica, trudnica, starost žrtve).

Članom 37. Krivičnog zakona Republike Srpske predviđeno je šta će sud cijeniti prilikom odmjeravanja kazne, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču na to da kazna bude manja ili veća. Članom 38. Krivičnog zakona Republike Srpske navedeno je da sud može

učiniocu odmjeriti kaznu ispod granice propisane zakonom ili primijeniti blažu vrstu kazne u slučajevima kad zakon predviđa da se učinilac može blaže kazniti i kad se utvrdi da postoje osobito olakšavajuće okolnosti koje ukazuju na to da se ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja.

Uslovna osuda kao upozoravajuća sankcija i uslov za izricanje uslovne osude predviđeni su članom 46. i 47. Krivičnog zakona Republike Srpske. Istraživanja koja su provođena u Bosni i Hercegovini ukazuju na to da za djelo nasilja u porodici učinioci najčešće bivaju sankcionisani uslovnom osudom.¹⁹⁸ Uslovna osuda nije kazna, nego upozoravajuća sankcija kojom se optuženom utvrđuje kazna zatvora, ali se ona neće izvršiti ukoliko optuženi za vrijeme koje odredi sud, a koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina (vrijeme provjeravanja) ne učini novo krivično djelo. Dakle, optuženi se upozorava da se ponaša adekvatno i u skladu sa dozvoljenim standardima, pa ukoliko ispravi ponašanje neće biti kažnjen. U protivnom, uslov će biti opozvan, a optuženi će izdržavati utvrđenu kaznu.

U ovom slučaju, optuženom je izrečena uslovna kazna zatvora od 90 dana (tri mjeseca), te je određeno vrijeme provjeravanja od dvije godine. Ovakvo vrijeme provjeravanja može se smatrati adekvatnim. Dakle, sud je pri donošenju ove presude postupao u skladu sa zakonskim odredbama, a bile su ispunjene zakonske pretpostavke da se u ovom slučaju izrekne uslovna osuda, uz obrazloženje da su postojale osobito olakšavajuće okolnosti za donošenje mjere upozorenja.

Svako krivično djelo je posebno i mora se tako i posmatrati. Nije ni nužno ni neophodno da se u svakom slučaju kada to zakon dozvoljava umjesto kazne izriče mjera upozorenja – uslovna osuda. Sud pri donošenju takve odluke mora dati adekvatne i precizno obrazložene razloge. Iz činjeničnog opisa krivičnog djela navedenog u dispozitivu presude proizlazi da se nasilje već dešavalo, dakle nije se radilo o prvom ili pojedinačnom izolovanom slučaju nasilja

198 OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici: Analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Misija OSCE-a, 2011; Aleksandra Petrić i Dženana Radončić, *Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*, Banja Luka: Centar za pravnu pomoć ženama i Fondacija Udružene žene, 2014.

u toj porodici. Naprotiv, radi se o recidivizmu koji se ima smatrati otežavajućom okolnosti.¹⁹⁹

Dakle, nasilje u ovoj porodici bilo je kontinuirano. Bitno je istaći i to da je optuženi nasilje nad suprugom vršio u dvorištu kuće u predvečernjim časovima, dakle dok je još dan, tako da su nasilje mogli vidjeti i drugi članovi porodice, komšije i eventualni prolaznici. Nasilje na javnom mjestu predstavlja dodatno degradiranje i ponižavanje žrtve, što se također ima cijeniti kao otežavajuću okolnost.²⁰⁰

Ovako opisan čin nasilja u sebi ima i obilježje naročito drskog i upornog ponašanja. Optuženi je u ponašanju prema oštećenoj pokazao upornost, jer ju je prvo jednom rukom vukao za kosu, a drugom udarao po glavi, a kada je pala nastavio ju je tući rukama po glavi i cijelom tijelu dok je ležala. To predstavlja izuzetno uporno i nasilno ponašanje, koje za cilj ima omalovažavanje žrtve. Jasno je da se u ovom slučaju radi o tipičnom, i to kontinuiranom nasilju u porodici, sa ciljem da optuženi uspostavi dominaciju, odnosno da pokaže moć i kontrolu nad žrtvom.²⁰¹

Uspostavljanjem moći optuženi želi da u svakom smislu suprugu podredi sebi, te da upravlja njom i njenim postupcima. Vrlo je moguće da, pored fizičkog, postoji i drugi vid nasilja nad oštećenom u cilju postizanja kontrole i ispoljavanja moći, ali o tome nisu prikupljeni dokazi, a sud nije razmatrao učestalost, dinamiku, trajanje i vidove nasilja u ovoj porodici.

Žrtva nasilja u ovom slučaju je supruga, ali u presudi o njoj nema nikakvih podataka. Iz presude se ne mogu utvrditi ni starost žrtve ni njen položaj u porodici u smislu ekonomskog i zavisnog položaja od optuženog, njene stambene prilike, zdravstveno stanje (da li se radi o invalidnoj osobi, eventualno trudnici i slično), nema podataka da li se radi o mlađoj ili starijoj osobi, kao

199 Nenad Galić i Heather Huhtanen, *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DCAF, 2014, str. 17.

200 Ibid., str. 21.

201 Nenad Galić i Heather Huhtanen, *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DCAF, 2014, str. 10.

ni o tome da li je zaposlena i slično. Nema podataka ni o njenom odnosu prema optuženom u smislu kakvi su ranije bili njihovi odnosi, zatim kakav je njihov odnos nakon izvršenja ovog krivičnog djela, da li se oštećena vratila u porodicu i nastavila da živi sa optuženim ili je napustila bračnu zajednicu, odnosno da li je brak nastavljen ili je prestao, te kakav je uopšte njen status nakon ovog krivičnog djela.

U činjeničnim navodima i u obrazloženju nije unijeto da li su prilikom nasilja bila prisutna druga lica, i ako jesu – kakav je njihov odnos prema optuženom i oštećenoj. Naročito je bilo bitno da se unese da li u braku imaju djece, da li su punoljetna ili maloljetna, te da li su eventualno bila prisutna i vidjela samo nasilje ili su na drugi način imala saznanja o njemu. Bitno je bilo utvrditi da li su maloljetna djeca bila prisutna prilikom izvršenja ovog krivičnog djela, jer bi ta činjenica predstavljala kvalifikatorno djelo.²⁰²

Kako u ovom slučaju navedenih podataka nema, može se podrazumijevati da je u presudi pravna kvalifikacija saglasna sa činjeničnim opisom krivičnog djela.

Razmatrajući postavljenu pravnu kvalifikaciju i opis samog krivičnog djela te posmatrajući učinioca i žrtvu, sud je donio odluku da se optuženom izrekne upozoravajuća sankcija – uslovna osuda. Prilikom donošenja odluke o vrsti i visini sankcije sud mora imati u vidu samo krivično djelo, način i mjesto izvršenja te učesnike u izvršenju krivičnog djela, i sve to u skladu sa prikupljenim dokazima ocijeniti i izreći adekvatnu sankciju.

Posmatrajući dužinu trajanja postupka, može se zaključiti da nije u cijelosti ispoštovana zakonski određena hitnost u postupanju.²⁰³ Prema podacima iz presude, djelo je učinjeno 4. avgusta 2015. godine, optužnica donijeta 14. oktobra 2015. godine, ali nema podataka o tome kada je sud odlučivao o

202 Član 208. stav 4. KZ RS predviđena kazna zatvora od dvije do deset godina

203 Član 11. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici: "Subjekti zaštite dužni su bez odlaganja obezbijediti hitno rješavanje predmeta nasilja u porodici, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve prioritet u tim postupcima a naročito ako je žrtva dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice pod starateljstvom."

optužnici i kada ju je potvrdio. U presudi, pak, postoji podatak da se optuženi izjašnjavao o krivici pred sudom 29. januara 2016. godine i da je tog dana priznao krivicu. Pretres radi razmatranja izjave o priznanju krivice održan je 5. septembra 2016. godine, dakle nakon osam mjeseci. Imajući u vidu da ročište radi razmatranja izjave o priznanju krivice podrazumijeva pozivanje samo tužioca, optuženog i branioca, te da se na njemu samo razmatra zakonitost priznanja krivice, nije bilo neophodno da se ono zakaže tek nakon skoro osam mjeseci od priznanja krivice.

U ovom slučaju provedeni su dokazi koje je tokom istrage prikupilo tužilaštvo i to: pismeni nalaz i mišljenje vještaka medicinske struke od 8. oktobra 2015. godine, zapisnik o saslušanju optuženog od 4. avgusta 2015. godine, zapisnik o saslušanju oštećene od 6. avgusta 2015. godine, zapisnik o saslušanju svjedoka od 5. avgusta 2015. godine, medicinska dokumentacija iz Doma zdravlja, i to uputnica specijalisti od 4. avgusta 2015. godine, nalaz i mišljenje ljekara od istog dana i otpusnica iz bolnice u kojoj je oštećena boravila od 4. do 6. avgusta 2015. godine; zapisnik policijske stanice o ispitivanju alkoholisanosti optuženog od 4. avgusta 2015. godine, podaci iz kaznene evidencije i popis troškova. Provedeno je medicinsko vještačenje, koje se nijednom ne spominje u presudi. Međutim, iz medicinske dokumentacije se zaključuje da je oštećena zbog zadobijenih povreda bila zadržana na liječenju tri dana u bolnici. Iz toga proizlazi da se ne radi o običnoj lakoj tjelesnoj povredi, nego o povredi koja je zahtijevala ozbiljniji medicinski tretman i posmatranje. U tom smislu, tužilaštvo je moglo i trebalo da provede vještačenje oštećene na okolnosti vrste i visine pretrpljene nematerijalne štete. Ovakvo vještačenje pomoglo bi ne samo oštećenoj da blagovremeno i efikasno riješi imovinskopravni zahtjev nego i samom sudu kod ocjenjivanja težine samog krivičnog djela i odlučivanja o vrsti i visini sankcije.²⁰⁴

Iz presude i provedenih dokaza ne vidi se da li je tužilaštvo upoznalo oštećenu o njenim pravima u pogledu imovinskopravnog zahtjeva, te da li je prikupljalo

204 Član 43. stav 2. tačka e) ZKP-a RS tužilac ima pravo i dužnost da utvrđuje činjenice potrebno za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u skladu sa članom 107. ZKP-a. Član 107. ZKP-a "tužilac je dužan da prikupi dokaze o imovinsko pravnom zahtjevu u vezi sa krivičnim djelom".

dokaze o šteti koju je žrtva pretrpjela, na što je bilo obavezno prema članu 43. i 107. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske.

Kako tužilaštvo nije prikupljalo dokaze u pogledu imovinskopravnog zahtjeva, sud je oštećenu uputio da imovinskopravni zahtjev ostvaruje u parničnom postupku. Član 108. ZKP-a o imovinskopravnom zahtjevu nalaže da o njemu odlučuje sud; sud može predložiti oštećenom i optuženom, odnosno braniocu, provođenje postupka medijacije posredstvom medijatora u skladu sa zakonom ako ocijeni da je imovinskopravni zahtjev takav da ga je svrsishodno uputiti na medijaciju. Prijedlog za upućivanje na medijaciju mogu dati i oštećeni i optuženi, odnosno branilac, i to do završetka glavnog pretresa; u presudi kojom optuženog proglašava krivim sud može oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev u cijelosti ili djelimično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpunu ni za djelimičnu presudu, sud će oštećenog uputiti da imovinskopravni zahtjev u cijelosti može da ostvaruje u parničnom postupku; kad sud donese presudu kojom se optuženi oslobađa od optužbe ili kojom se optužba odbija, ili kad rješenje obustavi krivični postupak, uputiće oštećenog da imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku.

Dakle, sud je postupio prema članu 108. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske s obzirom na to da nije imao dovoljno podataka da odluči o imovinskopravnom zahtjevu. Međutim, iz same presude ne može se utvrditi da li je oštećena adekvatno upoznata sa svojim pravima, odnosno da li su joj informacije prosljeđene pismeno s obzirom na to da u ovom slučaju oštećena nije bila pred sudom niti je sud imao direktan kontakt sa oštećenom, jer se radi o presudi donesenoj na osnovu priznanja krivice.

Dalje cijeneći provedene dokaze, utvrđuje se da je kao dokaz proveden i dokaz policijske stanice o alkotestiranju optuženog, ali se ne vidi da li je utvrđena alkoholisanost u momentu izvršenja krivičnog djela i ako jeste, u kojoj mjeri je optuženi bio alkoholisan. Ovo bi bilo bitno jer, ukoliko je počinitelj sklon konzumiranju alkohola i ako uvijek ili najčešće pod uticajem alkohola čini nasilje u porodici, ova se okolnost mogla razmatrati u svjetlu izricanja i mjere bezbjednosti – liječenje od alkoholizma.

Izvršenje djela nasilja u porodici pod uticajem alkohola treba se cijeliti kao otežavajuća okolnost. Naime, sud treba voditi računa da se u većini ovakvih slučajeva nasilnik svjesno, odnosno s umišljajem, dovodi u stanje alkoholisanosti, znajući da time uklanja inhibicije za vršenje nasilja nad članovima porodice, pa u skladu sa relevantnim krivičnim zakonima pravna kvalifikacija samoskrivljene neuračunljivosti ne može biti osnov za ublažavanje kazne.²⁰⁵

Tužilaštvo je trebalo obratiti posebnu pažnju i posebno i dodatno istražiti i druge činjenice koje utiču na stvaranje potpune slike o stanju u porodici, jer bi sa dodatnim dokazima sud imao potpuniji materijal za ocjenjivanje kompletne situacije, kao i uzroka i posljedica nasilja. Međutim, u ovom slučaju sud je, imajući pred sobom dokaze koje je tužilaštvo prikupilo, samo proveo i prilikom izricanja vrste i visine sankcije samo pobrojao olakšavajuće i otežavajuće okolnosti.

Sud je u ovom slučaju našao samo olakšavajuće okolnosti, i to korektan odnos pred sudom, priznanje krivičnog djela i raniju neosuđivanost. Sud nijednom rečenicom nije obrazložio zbog čega je cijelio ove okolnosti i na koji način su one olakšavajuće. Dakle, sud je naveo samo "šta" smatra olakšavajućim okolnostima, a nije obrazložio "zašto" su upravo te okolnosti olakšavajuće. Korektan odnos pred sudom²⁰⁶ je okolnost koja se često cijeni kao olakšavajuća iako je korektan odnos pred sudom uobičajeni standard ponašanja, te je stoga nejasno zašto ga treba posebno procjenjivati. Osim toga, to nije ni u kakvoj posebnoj vezi sa ovim krivičnim djelom. Da bi se smatrao olakšavajućom okolnosti, korektan odnos pred sudom mora biti obrazložen i u toj mjeri poseban da je sud iz takvog odnosa optuženog shvatio da je optuženom izuzetno teško i neprijatno što se doveo u situaciju da mora biti pred sudom, da se zbog toga osjeća nelagodno i da ne želi da se takvo situacija ponovi.

Priznanje krivičnog djela može se smatrati olakšavajućom okolnosti, ali trebaju da se obrazlože razlozi za to. Naime, svako priznanje krivičnog djela ne

205 Nenad Galić i Heather Huhtanen, *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DCAF, 2014, str. 23.

206 Stephen P. Garvey, "Aggravation and Mitigation in Capital Cases: What Do Jurors Think?", *Columbia Law Review*, Vol. 98, No. 6 (Oct., 1998), pp. 1538-1576.

mora da bude olakšavajuća okolnost. Međutim, pozitivno je ako je okrivljeni priznao krivično djelo i time skratio postupak i omogućio njegovo brže okončanje. Međutim, da bi to bilo olakšavajuća okolnost, trebalo bi da se podrazumijeva da je sam optuženi uvidio da je svojim ponašanjem učinio štetu drugom licu i da je time ugrozio fizički ili psihički integritet te osobe, da je shvatio da je takvo ponašanje nedozvoljeno, da se neće tolerisati, te da ga više neće ponavljati.

Kada je riječ o neosuđivanosti, ona može biti i jeste olakšavajuća okolnost, ali nikako ne može biti osobito olakšavajuća okolnost. Ovdje treba napomenuti da je neosuđivanost standard ponašanja svake osobe u društvu i da je društveno prihvatljivo pretpostavljati da lice nije osuđivano. Međutim, ustaljena praksa pri donošenju sudskih odluka je da se neosuđivanost smatra olakšavajućom okolnosti, ali nikada i nikako kao osobito olakšavajuća okolnost.

U ovoj presudi nijednom rečenicom nije obrazloženo na koji način je sud cijenio navedene olakšavajuće okolnosti i zašto je odlučio da se umjesto kazne osuđenom izrekne mjera upozorenja.

Da bi izrekao uslovnu osudu kao mjeru upozorenja umjesto kazne predviđene zakonom, sud mora utvrditi osobito olakšavajuće okolnosti. Iz ove presude navedene olakšavajuće okolnosti nikako ne mogu biti osobito olakšavajuće, pa se postavlja pitanje adekvatnosti izrečene sankcije.

Otežavajuće okolnosti sud nije našao, iako ih je bilo. Naime, kao otežavajuće okolnosti sud je trebao cijeniti kontinuirano nasilje, degradirajuće i ponižavajuće ponašanje, upornost i nasilnost te alkoholisanost prilikom izvršenja krivičnog djela. Sud se također nije posebno osvrnuo ni na posljedice krivičnog djela i činjenicu da je oštećena zbog njega bila hospitalizovana. Uopšteno govoreći, sudska kaznena politika u slučajevima nasilja u porodici je izuzetno blaga i dosuđuju se kazne ispod zakonskog minimuma.²⁰⁷

207 OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici* i Aleksandra Petrić i Dženana Radončić, *Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*.

NORMATIVNA ANALIZA

Posmatrajući i analizirajući presudu, potrebno je da se utvrdi i tačno definiše položaj žrtve i sama žrtva u postupku. Njen položaj stav i ugroženost te mogućnost žrtve da ostvaruje svoja prava u postupku, bitni su za pravilno razumijevanje ovog krivičnog djela. Jednako je važno utvrđivanje odnosa svih subjekata u postupku prilikom prikupljanja dokaza i vođenja postupka protiv učinioca krivičnog djela nasilja u porodici.

Ovdje je bitno naglasiti da žrtva mora biti zaštićena i upoznata sa svojim pravima, o čemu je na prvom mjestu trebaju upoznati službenici policije, zaposleni u centru za socijalni rad, tužilaštvo, ali i sud kad se slučaj nađe pred njim. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj, policija, tužilaštvo, centri za socijalni rad, zdravstvene i obrazovne ustanove kao i nadležni sud dužni su žrtvi pružiti zaštitu, pomoć i podršku.²⁰⁸

Žrtve nasilja moraju biti upoznate s tim da imaju pravo na pristup svim subjektima zaštite i da su oslobođene svih troškova, te da imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć (član 10. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS). Pored toga, prema odredbama Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske oštećena u postupku istrage mora biti upoznata sa svojim pravima i ulogom u postupku. I tužilaštvo i sud oštećenog moraju upoznati da u krivičnom postupku može da ostvari svoje pravo da potražuje štetu koju je pretrpio. U ovom konkretnom slučaju, kako se radi o priznanju optuženog prilikom izjašnjenja o krivici, proveden je postupak razmatranja izjave o priznanju krivice, u skladu sa članom 244. stav 2. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, koji kaže da kada se optuženi izjasni da je kriv prilikom izjašnjenja o krivici sudija za prethodno saslušanje upućuje predmet sudiji na kome će se utvrditi postojanje uslova iz člana 245. istog Zakona.

208 Član 9. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS: "Zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici dužni su pružiti pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova (u daljem tekstu: policija), tužilaštvo, centri za socijalni rad odnosno službe socijalne zaštite, zdravstvene i obrazovne ustanove i nadležni sud (u daljem tekstu: subjekti zaštite). Subjekti zaštite dužni su postupati u skladu sa odredbama ovog Zakona i pružati zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici bez obzira na to da li je protiv učinioca pokrenut krivični ili prekršajni postupak."

Članom 245. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske je navedeno da sud:

- i. prilikom razmatranja izjave o priznanju krivice provjerava: a) da li je izjava o priznanju krivice uslijedila dobrovoljno, svjesno i sa razumijevanjem; b) da li je okrivljeni upozoren i razumio da se izjavom o priznanju krivice odriče prava na suđenje; v) da li postoji dovoljno dokaza o krivici optuženog; g) da li je optuženi upoznat sa mogućim posljedicama i da li je razumio moguće posljedice u vezi sa imovinskoopravnim zahtjevom, i d) da li je optuženi upoznat sa odlukom o naknadi troškova krivičnog postupka i sa pravom da bude oslobođen te naknade u slučaju iz člana 99. stav 4. ovog Zakona
- ii. ako sud prihvati izjavu o priznanju krivice, izjava optuženog će se unijeti u zapisnik i nastaviti sa pretresom za izricanje krivičnopravne sankcije
- iii. ako sud odbaci izjavu o priznanju krivice, to će saopštiti strankama i braniocu i unijeti u zapisnik. Izjava o priznanju krivice ne može se koristiti kao dokaz u daljem toku postupka.

Dakle, kada optuženi prizna krivicu, tada sud ne provodi glavni pretres na kome se provode svi dokazi tužioca, nego se u skladu sa dostavljenim, uglavnom materijalnim dokazima tužilaštva, utvrđuje i izriče odgovarajuća sankcija. Prema tome, u ovakvim slučajevima sud ne poziva oštećenu, svjedoke i vještake i nema direktan i neposredan kontakt sa oštećenom. To sužava kompletnu percepciju suda o konkretnoj situaciji. Sud se uglavnom zadržava samo na dokazima koje je tužilaštvo prikupilo i zaključku o optuženom koje je sud izveo iz neposrednog kontakta s njim.

U konkretnom slučaju, sud je našao da je priznanje krivice dato u skladu sa zakonom, što su potkrijepili i materijalni dokazi, pa je donio navedenu sankciju – mjeru upozorenja. Dakle, nije bilo glavnog pretresa, saslušanja oštećene niti ličnog izjašnjenja pred sudom. Po Zakonu o krivičnom postupku, u ovakvim slučajevima znatno je smanjena uloga oštećene. Međutim, bez obzira na ovo zakonsko ograničenje, sudija je pred sobom imao izjavu oštećene iz istrage. Iz nje sud može utvrditi kako se oštećena postavila prema krivičnom djelu, kakav je njen odnos prema optuženom, da li traži krivično gonjenje i da

li je upoznata sa pravima da potražuje štetu, odnosno da postavi imovinsko-pravni zahtjev, te da li je u svojoj izjavi takav zahtjev i postavljen. Dakle, sudija je, prema stanju spisa, nemajući dokaz o vrsti i visini štete i nemajući priliku da se oštećena neposredno pred sudom o tome izjasni, donio adekvatnu i u toj situaciji jedino moguću odluku, te je oštećenu uputio da svoj imovinskopravni zahtjev ostvaruje u parničnom postupku. Međutim, ovdje moram primijetiti da sudija nije naveo u kom roku oštećena svoje pravo na imovinskopravni zahtjev može ostvariti, a mogao je navesti i razloge zašto o imovinskopravnom zahtjevu nije odlučivao u ovoj presudi nego je uputio na parnicu. U obrazloženju je moglo da stoji da sud nije imao dovoljno podataka da odlučuje o imovinskopravnom zahtjevu, jer ih tužilaštvo u istrazi nije prikupilo, niti je sama oštećena to posebnim podneskom tražila od suda.

ZAKLJUČAK

Analizirajući konkretnu presudu u svjetlu svih navedenih okolnosti, primjećuje se da je presuda zadovoljila osnovnu zakonsku formu jer je struktura presude u skladu sa zakonom (presuda ima uvod, izreku i obrazloženje), napisana je gramatički pravilno, te je tehnički i jezički tačna.

Međutim, s obzirom na to da je optuženi oglašen krivim, presuda nema sve obavezne elemente forme koje mora sadržavati u smislu člana 299. ZKP-a RS. Naime, u presudi nisu navedene činjenice i okolnosti koje čine obilježje krivičnog djela, nije obrazloženo šta je to što čini bitne elemente krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, te u kojim se radnjama optuženog to sadrži. Nisu pojašnjeni razlozi zašto je sud olakšavajuće okolnosti, koje su samo pobrojane bez obrazloženja, smatrao osobito olakšavajućim za izricanje mjere upozorenja umjesto propisane sankcije. Sud nije jasno naveo razloge kojima se rukovodio pri rješavanju pravnih pitanja, odnosno postojanja samog krivičnog djela i krivične odgovornosti optuženog. Kako je optuženi priznao krivično djelo, sud nije obrazlagao dokaze kao dokazane ili nedokazane, kao ni koji dokazi upućuju na to da je baš optuženi odgovoran za ovo krivično djelo, a to je bilo neophodno bez obzira na priznanje krivice.

Na kraju, cijeneći navedenu, kao i druge presude za nasilje u porodici u bosanskohercegovačkom pravosuđu, mora se primijetiti da je donošenje ovakvih presuda uobičajeno. Naime, kod presuda koje se izriču nakon priznanja optuženog sudije provode samo dokaze koji se odnose na odluku o krivičnoj sankciji. Držeći se strogo i kruto ove odredbe, sudije se najčešće ne bave razlozima kojima se rukovode pri rješavanju pravnih pitanja, niti posebno obrazlažu olakšavajuće i otežavajuće okolnosti. Ne obrazlažu ni dokaze koji ih upućuju na krivicu optuženog, bez obzira na njegovo priznanje, iako su na to obavezni. Takođe, i ova presuda pokazuje da u bh. pravosuđu za ovu vrstu krivičnih djela prevladava uslovna osuda.

I ovdje analizirana presuda dokazuje da je to jedan od uobičajenih načina postupanja i donošenja odluka kod krivičnih djela nasilja u porodici. To ukazuje na činjenicu da većina sudija krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici smatra krivičnim djelom manjeg društvenog značaja, dok je prilikom vođenja postupka i donošenja odluke njihov odnos prema samom krivičnom djelu, učiniocu i oštećenoj prilično komotan i opušten. Ne ulazi se u suštinu problema, ne ispituje se i ne analizira svaki dokaz pojedinačno, niti njihov međusobni odnos, a ne postavlja se ni pitanje zaštite oštećenog.

Upravo detaljnije analizirajući presude za krivična djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici može se skrenuti pažnja na propuste pri odlučivanju u ovakvim predmetima i pomoći i sudu i sudijama da shvate značaj detaljnijeg i kompleksnijeg analiziranja svakog krivičnog djela. Sudijama se može pomoći da bolje shvataju tumačenje samog zakona i njegovu konkretnu primjenu na svaki pojedinačni slučaj. Kaznena politika, a posebno sudska kaznena politika, treba da se mijenja kako se mijenjaju uslovi u društvu. Sada više ne živimo u društvu gdje je opšteprihvaćena dominantna uloga muškarca, supruga i oca, pa se njihovo ponašanje u porodici u tom kontekstu ne može smatrati društveno prihvatljivim. Ovo posebno kada se zna da to i zakon reguliše, te da su supružnici ravnopravni u braku i u donošenju odluka, a da su djeca posebno zaštićena od zanemarivanja, zlupotrebe i nasilja. Analiza treba da ukaže sudijama da moraju biti fleksibilni i da treba da koriste sve zakonima dozvoljene procedure i metode koje najbolje odgovaraju svakom pojedinom slučaju, a sve to kako bi donijeli odgovarajuću odluku koja je adekvatna upravo za konkretnu situaciju.

9

ZAKLJUČAK: PONOVO ČITANJE I ANALIZA PRESUDA

Presuda je sudska odluka kojom se konačno i meritorno odlučuje o zahtjevu stranaka u postupku. Presuda mora biti kvalitetna jer predstavlja krunu cijelog postupka; ona mora jasno, precizno i logično prikazati zaključke do kojih je sud došao nakon provedenog postupka. Nije dovoljno da presuda bude pravno korektna, već mora biti i jezički i gramatički pravilna, lako čitljiva i razumljiva. Ono što sud kaže i način na koji to kaže podjednako je važno kao i ono što odluči. Za kvalitetnu presudu neophodno je kombinovanje vještine pisanja i pravnog znanja. Presuda je veoma značajan pravni akt koji sublimira čitav postupak i u njemu izvedene zaključke. Kvalitetna presuda zahtijeva poznavanje brojnih vještina, višestrano znanje, a takođe i poznavanje pravopisa, gramatike i logike. Presuda mora biti kvalitetna zbog toga što momentom njenog objavljivanja ona postaje dostupna javnosti, koja će, u cilju podrivanja sudijskog autoriteta, nastojati da otkrije moguće greške, nepravilnosti ili nedosljednosti.

Presuda mora biti ispravna i u materijalnom i u formalnom smislu, jer će nezadovoljne stranke nastojati da iscrpno traže i najmanje razloge za njeno pobijanje.²⁰⁹ Zato će sud snagom argumenata onoga ko čita presudu, čak i ukoliko ne prihvata u njoj iznesene zaključke, jasnoćom izražavanja i unutrašnjom logikom, ostaviti u uvjerenju da sud za svoj stav ima ozbiljne razloge i da je veoma malo prostora za argumentovanu kritiku iznesenih stavova.²¹⁰ U pravnoj teoriji se navodi da je pravilno obrazložena sudska odluka jamstvo ostvarenja i ovih krivičnopравnih postulata: odluka (volja) suda iznesena u konkretnoj presudi treba pokazati identičnost s voljom sadržanom u pravnoj normi, obrazloženje sudske odluke omogućava instancijsku provjeru postupka i načina na koji je sud donio tu odluku, te da ono omogućava provjeru logičnosti i opravdanosti donesenih zaključaka nižega suda.²¹¹

Ova analiza je pokazala i pružila mnoštvo argumentovanih činjenica o načinu na koji sudovi tretiraju nasilje u porodici, naprimjer minimiziranje nasilja i neuspješnost pravilnog adresiranja ovog krivičnog djela. Stereotipiziranje spolova je korisno za počinitelja te odmaže oštećenim. Naprimjer, počinitelj se prikazuje kao "normalan i pristojan čovjek"; "neko ko je dobra osoba," dok je nasilje predstavljeno kao pojedinačni slučaj bez ikakvog konteksta te bez adresiranja dugotrajnosti nasilja. Kao što Buckingham²¹² navodi nasilje u porodici se često gleda kao "romantični prestup", a ne kao nametanje moći i kontrole nad žrtvom. Osim toga, sigurnost djece se ne smatra ključnim pitanjem, te se nedovoljno obraća pažnja na nasilje u porodici u kojem su djeca svjedoci (žrtve direktnog nasilja ili su prisustvovali nasilju). Okrivljavanje žrtava je također uobičajeno te predstavljanje žene kao osobe koja lako gubi kontrolu, dok njen muž pokušava da prehrani porodicu.

Mali broj opozvanih uvjetnih osuda za nasilje u porodici dijelom je rezultat nerazumijevanja pravosuđa prirode i oblika nasilja, ali i strogog zakonskog

209 U glavi XXII ZKP-a F BiH članovi 294. do 306. sadrže odredbe o presudi.

210 Randelović, D., "Vještina pisanja pravnih akata – prvostepena presuda u parničnom postupku", Pravne Teme, Beograd, broj 5/2016, str. 21-36.

211 Bubalo, T., "Pravo optuženika na obrazloženu sudska odluku", (Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zenici 2014, broj 64), str. 992.

212 Buckingham, J. 2010. Romantic and "Real Life" Relationships in Criminal Law: Reconstructing Red Flags for Dangerousness/Lethality. New Zealand Law Review 93-150.

uvjeta glede novog počinjenog kaznenog djela za koje treba da je izrečena kazna zatvora u trajanju od dvije ili više godina, što u najmanju ruku, barem kod ovog kaznenog djela, nije bilo nužno propisivati. Neizricanje uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom je pravilo za koje nema realnog opravdanja. Samo ukoliko bi bila praćena nekom mjerom zaštitnog nadzora, uvjetna bi osuda polučila svoju svrhu i društvenu opravdanost kada su u pitanju počinitelji ovog kaznenog djela koji do tada uopće nisu dolazili u sukob sa zakonom. Potrebno je obratiti malo više pozornosti na zakonski tekst kako bi se spoznalo o kakvim se to obvezama zaštitnog nadzora radi i odvažiti se na njegovu primjenu u svakodnevnoj sudskoj praksi.

Na kraju, važno je naglasiti sljedeće: "Ako je optuženom izrečena kazna, u obrazloženju će se navesti koje je okolnosti sud uzeo u obzir pri odmjeravanju kazne. Sud će posebno obrazložiti kojim se razlozima rukovodio pri odluci da kaznu treba ublažiti ili optuženog osloboditi od kazne ili izreći uvjetnu osudu ili da treba izreći mjeru sigurnosti ili oduzimanje imovinske koristi, pri čemu se moraju dati uvjerljivi razlozi za to." I odluke o sporednim zahtjevima (odluka o troškovima postupka i imovinskopravnom zahtjevu ako je podnesen) također moraju biti obrazložene.

Slobodna ocjena dokaza znači savjesnu analizu i ocjenu svakog dokaza i pojedinačno, i u svezi sa ostalim dokazima, te izvođenje zaključka o tome da li je odlučna činjenica utvrđena ili nije. To podrazumijeva logičnu i psihološku ocjenu u vrijednosnom smislu proturječnih iskaza, svjedoka, nalaza i mišljenja vještaka ili priznanja optuženika, razloga za odstupanje od načela neposrednosti, razloga zašto se ne prihvataju prijedlozi stranaka, uz iznošenje ocjene predloženog dokaza i činjenica koja bi se njime utvrđivale.

Kvaliteta sudske odluke ovisi o kvaliteti njezinog obrazloženja. Odgovarajuće obrazloženje je ključno, te ga u interesu pravde ne treba zanemarivati. Ono zahtijeva da suci odvoje dovoljno vremena kako bi pripremili svoje odluke. Obrazloženje mora biti konzistentno, jasno, jednoznačno i ne smije biti kontradiktorno. Ono mora omogućiti čitatelju da prati slijed zaključivanja koji je suca doveo do odluke. Obrazloženja ne moraju nužno biti opširna, jer je potrebno pronaći odgovarajuću ravnotežu između svjesnosti i pravilnog

shvaćanja odluke. Suci trebaju odgovoriti samo na relevantne argumente koji utječu na rješavanje spora.

Knjiga koja predstavlja kvalitativnu analizu presuda u kaznenom predmetu nasilja u obitelji otkrila je značajne nedostatke koji su naprijed detaljno izanalizirani u sedam (7) poglavlja. Tu je i neadekvatna i nepotpuna ocjena olakotnih i otegotnih okolnosti koje utječu na izbor vrste i mjere kaznene sankcije, čime se ne ostvaruje ni njihova svrha, ni svrha kažnjavanja, niti svrha najčešće izricanih uvjetnih osuda. Ne postiže se ni specijalna niti generalna prevencija, nema promjena ni kad je riječ o ostvarivanju imovinskopravnog zahtjeva, čime se velikim dijelom ne ostvaruju ni zaštita niti satisfakcija žrtve. Najvažnije je to što je analiza dovela do spoznaje o svemu ovome. Do takve spoznaje nije se moglo doći samo prostim pregledom i osvrtom na vrstu odluke i odmjerenu kaznu, već detaljnim čitanjem presude i razmatranjem relevantnih pitanju u skladu sa zakonskim okvirom. To bi trebalo doprinijeti promjeni svijesti kod nositelja pravosudnih funkcija glede potrebe da unaprijede rad na predmetima nasilja u obitelji obukama i edukacijom. Suci trebaju biti ohrabreni da insistiraju na potrebi pravilne i adekvatne ocjene olakotnih i otegotnih okolnosti, te da izriču kazne koje će biti razmjerne težini kaznenog djela. Jasnim i potpunim obrazloženjem o svim relevantnim okolnostima svakog konkretnog slučaja poslat će snažnu poruku da ne postoji opravdanje za nasilje u obitelji.

LITERATURA

- Ajduković, M., Rusac, S., Ogresta, J. (2008). Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 15, Zagreb.
- Bubalović, T. (2014). Pravo optuženika na obrazloženu sudsku odluku. U *Zborniku radova Pravnog fakulteta u Zenici*, 64.
- Ćehajić-Čampara, M. i Veljan, N. (2018). *Analiza sudskih presuda nasilja u porodici*. Sarajevo: Atlantska inicijativa.
- Deklaracija UN-a o ukidanju nasilja nad ženama iz 1993. godine usvojena od Generalne skupštine 20. decembra 1993. godine Rezolucijom broj 48/104.
- Duhaček, D. (2015). „Ženski sud feministički ne/pristup pravdi“. Ženski sud proces organizovanja, Žene u crnom i Centar za ženske studije Beograd.
- Emma Williamson (2000). *Domestic Violence and Health: The Response of the Medical Profession*. Bristol: The Policy Press.
- Galić, N., Huhtanen, H. (2014). *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. DCAF.
- Gomien, D. (2005). *Kratak vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*. Sarajevo.
- Halilović, M. (2015). *Preživjele govore: Osurt na odgovore krivičnog pravnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Atlantska inicijativa i DCAF.
- Halilović, M. i Huhtanen, H. (2014). *Rod i pravosuđe: Implikacije roda u pravosuđu Bosne i Hercegovine*. Ženeva: DCAF.

- Hecht Schafran, L. (2014). Nasilje u obitelji, razvoj mozga i životni vijek – nova saznanja iz oblasti neuronauke. *The Judges' Journal*, izdanje 53, br. 3.
- Hester M. et al. (2007). *Making an Impact: Children and Domestic Violence: A Reader*. London i Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Humphreys, C., Stanley, N. (2006). *Domestic Violence and Child Protection: Directions for Good Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hunter, R. (2014). Analysing Judgments from a Feminist Perspective. Paper presented at the conference National training day on Law, Gender and Sexuality: Sources and Methods in Socio-Legal Research.
- Hunter, R., McGlynnand, C., Rackley, E. (2010). *Feminist judgments – From Theory to Practice*. Oxford: Hart Publishing.
- Ignjatović, Đ. (2010). *Kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet.
- Janković, S. (2006). Greške i propusti pri izradi prvostepene krivične presude. *Bilten Vrhovnog suda Srbije br. 2/06*.
- Kinstlinger-Bruhn, C. (1997). *Everything You Need to Know About Breaking the Cycle of Domestic Violence*. Rosen Pub Group.
- Konvencija o pravima djeteta. (1989).
- Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) iz 2011. godine.
- Konvencija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine (CEDAW).
- Kovaček-Stanić, G., Samardžić, S. (2014). Novine koje donosi Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. U *Zborniku radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 2.
- Krivični zakon Brčko distrikta BiH. *Službeni glasnik Brčko distrikta br. 23/07*.
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine. *Službene novine FBiH br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11, 59/14, 76/14, 46/16*.
- Macmillan R., Kruttschnitt, C. (2005). *Patterns of Violence Against*

Women: Risk Factors and Consequences, No. NCJ 20836, Washington DC: US Department of Justice.

- Majić, M. (2014). *Prvostepena krivična presuda – veština pisanja*. Beograd: Paragraf.
- Marković, I. (2011). Nasilje u porodici kao specifičan oblik kriminaliteta u uslovima globalne ekonomske krize. U zborniku *Zaštita ljudskih prava i sloboda u vreme ekonomske krize. X tematski međunarodni naučni skup*, Tara. Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo.
- Mišljenje br. 11. Konsultativnog vijeća evropskih sudaca (CCJE) o kvalitetu sudskih odluka. 2008.
- Niemi-Kiesiläinen, J., Honkatukia, P., Ruuskanen, M. (2007). Legal texts as discourse. U Svensson, Gunnarsson and Davies M. (eds), *Exploiting the Limits of Law*. Ashgate, 69-88.
- OSCE, Kaznena odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u obitelji – analiza i preporuke o kaznenopravnim sankcijama u predmetima nasilja u obitelji u BiH.
- Peled, E., Jaffe, Peter G., Edleson, Jeffrey L. (1995). *Ending the Cycle of Violence: Community Responses to Children of Battered Women*. London: SAGE Publications.
- Petrić, A., Radončić, Dž. (2014). *Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*. Banja Luka: Centar za pravnu pomoć ženama i Fondacija Udružene žene.
- Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine. *Službeni glasnik BiH br. 66/12*.
- *Pregled prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine*, drugo izdanje (izmijenjeno i dopunjeno). (2016). Sarajevo: Ustavni sud Bosne i Hercegovine.
- Preporuka Vijeća Evrope Rec (2002)5 o zaštiti žena od nasilja.
- Preporuka br. 12 o zaštiti žena od nasilja. Generalna skupština UN-a, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Rezolucija 34/180 od 18. decembra 1979. Stupila na snagu 3. septembra 1981. godine.

- Randelović, D. (2016). Veština pisanja pravnih akata – prvostepena presuda u parničnom postupku. *Pravne teme*, godina 3, broj 5.
- Rezolucija br. 19 o nasilju nad ženama, Generalna skupština UN-a, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Rezolucija 34/180 od 18. decembra 1979. Stupila na snagu 3. septembra 1981. godine.
- Rezolucija Generalne skupštine UN-a „Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama”, A/RES/48/104, 20. decembar 1993. godine.
- Rezolucija Generalne skupštine UN-a „Intenziviranje napora za eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama”, A/RES/61/143, 19. decembar 2006. godine.
- Rezolucija Generalne skupštine UN-a 60/147, 21. mart 2006. godine.
- Simović, M. (2018). *Pravo na obrazloženu krivičnu presudu kao element prava na pravično suđenje*. Sarajevo.
- Singer, M. (2005). *Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad decom i ženama, maloljetničko nasilje*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj. (1978). *Krivično pravo SFRJ – opti deo*. Beograd: Suvremen administracija.
- Tomić, Z. (2007). *Krivično pravo II, Posebni dio*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena je od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (A/RES/217, 10. decembra 1948. u palati Šalot u Parizu).
- Vink, R., Pannebakker, F., Goes, A., Doornik, N. (2014). *Family violence of adolescents and young adults against their parents*, Movisie/TNO, Stichting Kinderpostzegels Nederland.
- World Health Organisation (2013). *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Ženeva.
- Zakon o krivičnom postupku FBiH. *Službene novine Federacije BiH br. 35/03*.
- Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. *Službeni glasnik BiH br. 16/03, 102/09*.

PONOVNO ČITANJE I ANALIZA PRESUDA ZA NASILJE U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. *Službene novine FBiH* br. 22/05.
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, *Službeni glasnik RS* br. 118/05, 17/08.
- Žilić, M., Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme*. Zagreb.

